

U-98V1

10212

کتابخانه شورای ملی

کتاب محمد بن عبد الله بن الحسن بن علی بن ابی طالب

مؤلف من - لعلها - - أصول الأصول

موضوع ١ - ج. ا. م. الم. ج. الم. ا. (ا. ز.) - ٣ - ٥ - ٦ - ٧ - ٨ - ٩ - ١٠ - ١١ - ١٢ - ١٣ - ١٤ - ١٥ - ١٦ - ١٧ - ١٨ - ١٩ - ٢٠ - ٢١ - ٢٢ - ٢٣ - ٢٤ - ٢٥ - ٢٦ - ٢٧ - ٢٨ - ٢٩ - ٣٠ - ٣١ - ٣٢ - ٣٣ - ٣٤ - ٣٥ - ٣٦ - ٣٧ - ٣٨ - ٣٩ - ٤٠ - ٤١ - ٤٢ - ٤٣ - ٤٤ - ٤٥ - ٤٦ - ٤٧ - ٤٨ - ٤٩ - ٥٠ - ٥١ - ٥٢ - ٥٣ - ٥٤ - ٥٥ - ٥٦ - ٥٧ - ٥٨ - ٥٩ - ٦٠ - ٦١ - ٦٢ - ٦٣ - ٦٤ - ٦٥ - ٦٦ - ٦٧ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٠ - ٧١ - ٧٢ - ٧٣ - ٧٤ - ٧٥ - ٧٦ - ٧٧ - ٧٨ - ٧٩ - ٨٠ - ٨١ - ٨٢ - ٨٣ - ٨٤ - ٨٥ - ٨٦ - ٨٧ - ٨٨ - ٨٩ - ٩٠ - ٩١ - ٩٢ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٥ - ٩٦ - ٩٧ - ٩٨ - ٩٩ - ١٠٠ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٣ - ١٠٤ - ١٠٥ - ١٠٦ - ١٠٧ - ١٠٨ - ١٠٩ - ١١٠ - ١١١ - ١١٢ - ١١٣ - ١١٤ - ١١٥ - ١١٦ - ١١٧ - ١١٨ - ١١٩ - ١٢٠ - ١٢١ - ١٢٢ - ١٢٣ - ١٢٤ - ١٢٥ - ١٢٦ - ١٢٧ - ١٢٨ - ١٢٩ - ١٣٠ - ١٣١ - ١٣٢ - ١٣٣ - ١٣٤ - ١٣٥ - ١٣٦ - ١٣٧ - ١٣٨ - ١٣٩ - ١٤٠ - ١٤١ - ١٤٢ - ١٤٣ - ١٤٤ - ١٤٥ - ١٤٦ - ١٤٧ - ١٤٨ - ١٤٩ - ١٥٠ - ١٥١ - ١٥٢ - ١٥٣ - ١٥٤ - ١٥٥ - ١٥٦ - ١٥٧ - ١٥٨ - ١٥٩ - ١٦٠ - ١٦١ - ١٦٢ - ١٦٣ - ١٦٤ - ١٦٥ - ١٦٦ - ١٦٧ - ١٦٨ - ١٦٩ - ١٧٠ - ١٧١ - ١٧٢ - ١٧٣ - ١٧٤ - ١٧٥ - ١٧٦ - ١٧٧ - ١٧٨ - ١٧٩ - ١٨٠ - ١٨١ - ١٨٢ - ١٨٣ - ١٨٤ - ١٨٥ - ١٨٦ - ١٨٧ - ١٨٨ - ١٨٩ - ١٩٠ - ١٩١ - ١٩٢ - ١٩٣ - ١٩٤ - ١٩٥ - ١٩٦ - ١٩٧ - ١٩٨ - ١٩٩ - ٢٠٠ - ٢٠١ - ٢٠٢ - ٢٠٣ - ٢٠٤ - ٢٠٥ - ٢٠٦ - ٢٠٧ - ٢٠٨ - ٢٠٩ - ٢١٠ - ٢١١ - ٢١٢ - ٢١٣ - ٢١٤ - ٢١٥ - ٢١٦ - ٢١٧ - ٢١٨ - ٢١٩ - ٢٢٠ - ٢٢١ - ٢٢٢ - ٢٢٣ - ٢٢٤ - ٢٢٥ - ٢٢٦ - ٢٢٧ - ٢٢٨ - ٢٢٩ - ٢٣٠ - ٢٣١ - ٢٣٢ - ٢٣٣ - ٢٣٤ - ٢٣٥ - ٢٣٦ - ٢٣٧ - ٢٣٨ - ٢٣٩ - ٢٤٠ - ٢٤١ - ٢٤٢ - ٢٤٣ - ٢٤٤ - ٢٤٥ - ٢٤٦ - ٢٤٧ - ٢٤٨ - ٢٤٩ - ٢٥٠ - ٢٥١ - ٢٥٢ - ٢٥٣ - ٢٥٤ - ٢٥٥ - ٢٥٦ - ٢٥٧ - ٢٥٨ - ٢٥٩ - ٢٦٠ - ٢٦١ - ٢٦٢ - ٢٦٣ - ٢٦٤ - ٢٦٥ - ٢٦٦ - ٢٦٧ - ٢٦٨ - ٢٦٩ - ٢٧٠ - ٢٧١ - ٢٧٢ - ٢٧٣ - ٢٧٤ - ٢٧٥ - ٢٧٦ - ٢٧٧ - ٢٧٨ - ٢٧٩ - ٢٨٠ - ٢٨١ - ٢٨٢ - ٢٨٣ - ٢٨٤ - ٢٨٥ - ٢٨٦ - ٢٨٧ - ٢٨٨ - ٢٨٩ - ٢٩٠ - ٢٩١ - ٢٩٢ - ٢٩٣ - ٢٩٤ - ٢٩٥ - ٢٩٦ - ٢٩٧ - ٢٩٨ - ٢٩٩ - ٣٠٠ - ٣٠١ - ٣٠٢ - ٣٠٣ - ٣٠٤ - ٣٠٥ - ٣٠٦ - ٣٠٧ - ٣٠٨ - ٣٠٩ - ٣١٠ - ٣١١ - ٣١٢ - ٣١٣ - ٣١٤ - ٣١٥ - ٣١٦ - ٣١٧ - ٣١٨ - ٣١٩ - ٣٢٠ - ٣٢١ - ٣٢٢ - ٣٢٣ - ٣٢٤ - ٣٢٥ - ٣٢٦ - ٣٢٧ - ٣٢٨ - ٣٢٩ - ٣٣٠ - ٣٣١ - ٣٣٢ - ٣٣٣ - ٣٣٤ - ٣٣٥ - ٣٣٦ - ٣٣٧ - ٣٣٨ - ٣٣٩ - ٣٤٠ - ٣٤١ - ٣٤٢ - ٣٤٣ - ٣٤٤ - ٣٤٥ - ٣٤٦ - ٣٤٧ - ٣٤٨ - ٣٤٩ - ٣٥٠ - ٣٥١ - ٣٥٢ - ٣٥٣ - ٣٥٤ - ٣٥٥ - ٣٥٦ - ٣٥٧ - ٣٥٨ - ٣٥٩ - ٣٦٠ - ٣٦١ - ٣٦٢ - ٣٦٣ - ٣٦٤ - ٣٦٥ - ٣٦٦ - ٣٦٧ - ٣٦٨ - ٣٦٩ - ٣٧٠ - ٣٧١ - ٣٧٢ - ٣٧٣ - ٣٧٤ - ٣٧٥ - ٣٧٦ - ٣٧٧ - ٣٧٨ - ٣٧٩ - ٣٨٠ - ٣٨١ - ٣٨٢ - ٣٨٣ - ٣٨٤ - ٣٨٥ - ٣٨٦ - ٣٨٧ - ٣٨٨ - ٣٨٩ - ٣٩٠ - ٣٩١ - ٣٩٢ - ٣٩٣ - ٣٩٤ - ٣٩٥ - ٣٩٦ - ٣٩٧ - ٣٩٨ - ٣٩٩ - ٤٠٠ - ٤٠١ - ٤٠٢ - ٤٠٣ - ٤٠٤ - ٤٠٥ - ٤٠٦ - ٤٠٧ - ٤٠٨ - ٤٠٩ - ٤١٠ - ٤١١ - ٤١٢ - ٤١٣ - ٤١٤ - ٤١٥ - ٤١٦ - ٤١٧ - ٤١٨ - ٤١٩ - ٤٢٠ - ٤٢١ - ٤٢٢ - ٤٢٣ - ٤٢٤ - ٤٢٥ - ٤٢٦ - ٤٢٧ - ٤٢٨ - ٤٢٩ - ٤٣٠ - ٤٣١ - ٤٣٢ - ٤٣٣ - ٤٣٤ - ٤٣٥ - ٤٣٦ - ٤٣٧ - ٤٣٨ - ٤٣٩ - ٤٤٠ - ٤٤١ - ٤٤٢ - ٤٤٣ - ٤٤٤ - ٤٤٥ - ٤٤٦ - ٤٤٧ - ٤٤٨ - ٤٤٩ - ٤٥٠ - ٤٥١ - ٤٥٢ - ٤٥٣ - ٤٥٤ - ٤٥٥ - ٤٥٦ - ٤٥٧ - ٤٥٨ - ٤٥٩ - ٤٦٠ - ٤٦١ - ٤٦٢ - ٤٦٣ - ٤٦٤ - ٤٦٥ - ٤٦٦ - ٤٦٧ - ٤٦٨ - ٤٦٩ - ٤٧٠ - ٤٧١ - ٤٧٢ - ٤٧٣ - ٤٧٤ - ٤٧٥ - ٤٧٦ - ٤٧٧ - ٤٧٨ - ٤٧٩ - ٤٨٠ - ٤٨١ - ٤٨٢ - ٤٨٣ - ٤٨٤ - ٤٨٥ - ٤٨٦ - ٤٨٧ - ٤٨٨ - ٤٨٩ - ٤٩٠ - ٤٩١ - ٤٩٢ - ٤٩٣ - ٤٩٤ - ٤٩٥ - ٤٩٦ - ٤٩٧ - ٤٩٨ - ٤٩٩ - ٥٠٠ - ٥٠١ - ٥٠٢ - ٥٠٣ - ٥٠٤ - ٥٠٥ - ٥٠٦ - ٥٠٧ - ٥٠٨ - ٥٠٩ - ٥١٠ - ٥١١ - ٥١٢ - ٥١٣ - ٥١٤ - ٥١٥ - ٥١٦ - ٥١٧ - ٥١٨ - ٥١٩ - ٥٢٠ - ٥٢١ - ٥٢٢ - ٥٢٣ - ٥٢٤ - ٥٢٥ - ٥٢٦ - ٥٢٧ - ٥٢٨ - ٥٢٩ - ٥٣٠ - ٥٣١ - ٥٣٢ - ٥٣٣ - ٥٣٤ - ٥٣٥ - ٥٣٦ - ٥٣٧ -

1.212

شماره ثبت کتاب

17.9

مآخذ
مجله‌های

١٠٢١٢

پارسی شد
۳۷ - ۶

پارسی شد
۶ - ۲۷

اسم يدع القاصد

فهرست و او معك المجلد

١ رسالة عن التكملة بالعين

٢ ايضاً ترجمه الرسالة المذكورة بالفارسية

٣ تعليقات بالفارسية

٤ اصول في مطالعة عقلية

ارزاني يادداشت

اصول اخلاص

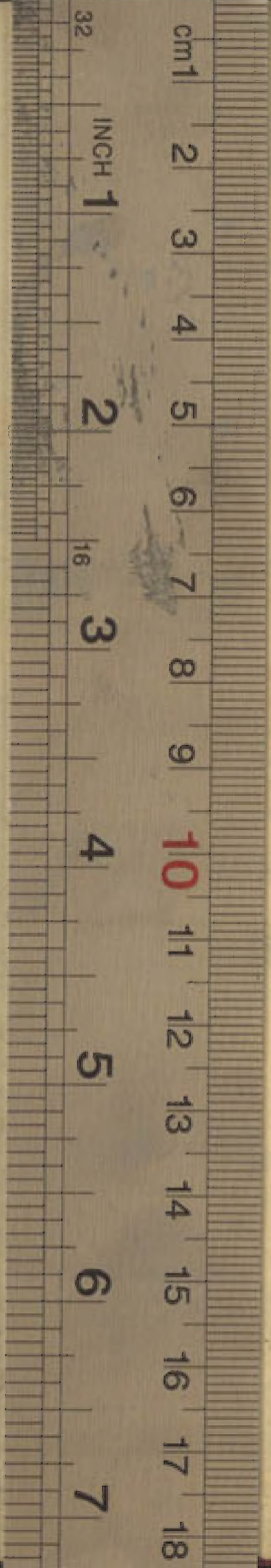
مزار الفاضل

اخلاق و اذن الطلوع

واعوذ لا اله الا الله

سيدع القاصد

مزار الفاضل

[illegible][illegible]

کشف غم کون و دن
از راه قضا و قدر
که سودا و قضا و قدر
چندین بیخ و بن

نعمت و دولت و عفو
چند کجاست که در دنیا
بهر شش و دست و پا
بروز نمیشود که در دنیا

تا به نیستی
هر چه خواهم بگویم
حضرت که کجاست
بیکسخت و دریا بال

این طاعتی که باید دادیم
خدا در هر روز که در دنیا
فرد نیست احدی که خدا دارد
زیرا الهوت عارف کونست

که کل شش بر دانه دارد
که هیچ کس بر سوختن ندارد
چون خدا حق تو را جان من
که تو را حق زلف تو را

بر آن و کس که در عالم تو آید
در هر دایم تو بر دانه دارد
راحت عالم تو را جان من
بد و صحت تو را جان من

آن شمع خورشید و دل و دین و دنیا
در هر روز که در دنیا
رسا و فایده و برنام احمد
چیز تو که دوست این میخواند

بشخصه و در دنیا و دنیا
عازم و در دنیا و دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا

در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا

در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا

در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا

در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا
در هر روز که در دنیا

اگر بادت دنیا علیک فدیها
فلا تجود بغيرها اذا راقت
علا انکس طراوتها
ولا انکس بقیة ادها

کتابت شد

آن گشت که سرست بیدار بر آید
آن جان جهانست

از بیدار باز آن بخت عید بر آید
در آن بخت بیدار و چالی و چالی

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

سویا بر درخت و در کار بر آید
تا بهشت خندانست

عالم بهشتند یک خیم خندانست
انگشتند آن باده و بیا بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

در دور قرآن و انوار بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

این گفته مستند است که شنیدند
از دوق بخت و آن بخت بر آید

آن حال سپید بر آن افان طوفان
از بخت و آن بخت بر آید

در کار خدایت جهان که گذشت
آن بخت به سرست

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

در حال خدایت جهان که گذشت
آن بخت به سرست

تاریخ وفات مرحوم قدوة الکمل المتالین
قوام الدین محمد الحسینی الطهرانی المولود

مصنف این رسایل عشر روز جمعه
هشتم ماه ذی قعدة الحرام

۱۰۶۹

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

چونکه بیدار بخت عید بر آید
چونکه بیدار بخت عید بر آید

تاریخ وفات مرحوم قدوة الکمل المتالین
قوام الدین محمد الحسینی الطهرانی المولود

مصنف این رسایل عشر روز جمعه
هشتم ماه ذی قعدة الحرام

۱۰۶۹

تاریخ وفات مرحوم قدوة الکمل المتالین
قوام الدین محمد الحسینی الطهرانی المولود

هذه رسالة التوسُّع في معرفة الحكمة ظواهرها والمكبات غورها

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي هدانا لهذا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب
عليهم ولا الضالين وعلى الله خير خلقه محمد وآله اجمعين **اقام الله** بحسب ما
كل علم لا بد من ثلثة امور ان لم يكن شئ منها لم يكن ذلك العلم الموضوع والمسايل والمبادئ
اما الموضوع فهو الذي هو موضوع بحث عن عوارضه الذاتية **فالمسايل** هي التي يطلب بها
يعلم وما يطلب به كل علم لان العلم هو كون موضوعه او نوع موضوعه او عرصة ذاتية لها
على احوال ذاتية لها **فالمبادئ** هي التي توقف العلم بالمسايل عليها اسرار العلم بها وما
يتوقف عليه العلم فاما من التصورات او من التقديرات وما هو من التصورات كقصور
الموضوع واهواله الذاتية المترتبة له في الوجود او رسوما موضوعه وما
هو من التقديرات ما بين نفسه وما ان يكن في الوجود وما هو بين نفسه وبين
علومه متعارفة وما يكن في الوجود ما لم يتعلم من على خلافه ام لا والاول مصداق
والثاني في احوال موضوعه فاما قبل الشروع في كل علم تصور موضوعه واجزاء موضوعه والتقسيم
بوجودها جميعا ان كان بين فن المتعارفات والافتن المسلمات وايضا في البيان والافتن
ان منها علمها متخالفه سواء كان بعضها ثابت وبعضه متغير ام لا ولا يعلم من المتخالفه موضوعات

متخالفه

متخالفه وكلاهما من ان لم يكن بينهما بنفسه في التصورات والتقسيمات بحسب ان يتبين في
يكن بينه في العلم ان هو موضوعه او موضوعه في المسلمات فلا بد ان يتبين في العلم ان هو
ولذلك العلم ان هو موضوعه ان لم يكن بينهما بنفسه يتبين في علم آخر بالضرورة ذلك هو
يتبين في العلم يتبين في موضوع العلوم ومبادئها بلا واسطة او بواسطة وذلك العلم هو العلم
الذي نحن في سبيله وهو علم العلوم ومبادئها وموضوعه لا بد وان يكون في اعم الموضوعات
واخرها ولم يكن عند العقل مفهوم آخر في العلم منه والذو هذا هو الشئ الموجود
الموجود له في العلم المفهوم واخرها ولم يكن عند العقل مفهوم آخر في العلم منه وان كان
معموم الوجود وظهره في يومئذ في ظهوره كاستعماله فلا بد ان العلم ان يكون موضوعه واهواله
منها فلتستقر واحد منها يصح ان يكون موضوعه وايضا لا يصح ان يكون موضوعه ولا يصح ان يكون
موضوعه لذلك العلم ان الموضوع لذلك العلم ما يكن ان يصير بانفسه في الوجود موضوعه لعدم متخالفه
ومحموله عليها وله احوال ذاتية على علمه والوجود ليس كذلك فهو لا يصح ان يكون موضوعه
والوجود وان كان كذلك لم يكن له باهو موجود بل ما هو شئ اذا نشأ بالذات يصير بانفسه في الوجود
موضوعه لعلوم متخالفه ويكون محمولها وله بالذات احوال واهوال ذاتية على علمه كالتوجه
والامكنة والوحدانية والكثرة وغير ذلك من الاحوال والاحكام لكن الشئ لم يكن موجودا
لم يتصف بذلك الصفة ولم يكن معروفه فذلك الاحوال والذات في الموضوع لهذا العلم هو
الموجود لكن لا بما هو موجود بل بما هو شئ والراد بالشئ المسمى بالذات والوجود كونه في الوجود
ما هو له والوجود بهذا المعنى ان لم يكن في نفسه ولما ان لم يكن له وكل واحد منهما ما لا يفهم

بالقوة والموجود بالفعل مطلقا لا بالانتماء كونه ضروريا بالنسبة له ذاته ام لا الاول هو
الواجب بالذات والثاني هو الممكن والامر بالممكن هما ما هو قابل للوجود والعدم لان الممكن
يقبل بالاشتراك ما هو قابل للوجود فقط كالاشياء الدائمة الثابتة وعلى ما هو قابل
لوجود والعدم كالاشياء الكائنة الفاسدة وعلى الوجود بالقوة الذي هو الممكن بالامكان
الاستيعاب والاستعداد والممكن بالغير الاول لان الممكن بالذات والغير الثاني قسم
وبالغير الثالث قسم للموجود بالفعل والامكان الثاني الممكن بالغير الاول لان الممكن بالواجب
ما قوله كما اذا ما قاله ارسطو فقلنا نعم القصد بالواجب ان كل ما صدق عليه واجب
ان يوجد صدق عليه ممكن ان يوجد الاول يصدق عليه ممكن ان يوجد لصدق عليه ممكن
ان يوجد وما ليس بممكن ان يوجد مستبعد ان يوجد فواجب ان يوجد بالذات مستبعد ان
يوجد بهما لا يمكن فكل ما صدق عليه واجب ان يوجد صدق عليه ممكن ان يوجد بالغير
الاول والاولى الممكن بالغير الثاني قسم له لان الممكن بهذا المعنى قابل للعدم والواجب
ليس قابل للعدم وما هو قابل للعدم قسم لما ليس قابل للعدم فممكن بالغير الثاني قسم للموجود
بالذات وبقسم الممكن بالغير الاول ممكن فامر لا نه فاعية حقيقة بالوجود فقط والممكن بالغير
الثاني ممكن عام معلوم فاعية بالنسبة للوجود والعدم فبين ما قلنا ان كل ما هو قابل
لان يوجد بالذات سواء كان في نفسه او بحال ما قابل للوجود فقط بالنظر له ذاته و
الحال بالوجود من حيث هو قابل ليس بممكن ان يكون في ذاته فكل ما هو واجب ان يوجد
ففي نفسه او بحال ما ليس بممكن ان يكون في ذاته وتسمية الباطل عزائمه وتوصيفه بانه واجب

الوجود

الوجود بذاته ام كونه محققا وهذه من مخترعات بعض المتفلسفة المتأخرين فقلنا ان الواجب بالذات
علو الكبير او لا لم يسلم له شيء ولم يصح نفسه بالواجب للوجود بل قال عز وجل قل لا اله الا
الله فادعوه بهما وذكروا النورين على ذكرهما في الحجة سبحون ما كانوا يعبدون
المعصومين عليهم السلام والحق ان الله لم يصنع الله بانه واجب الوجود بل يصح في
البدن عاذا الزمان بانه واجب بذاته كالفقير في نفسه بمجمله الممكن مطلقا سواء كان عاذا
او خاصا لم يكن فاعلا للوجود لانه قابل له والحق ان حيث هو قابل لا يمكن ان يكون
فعلنا بالضرورة فالله كجوده بذاته في نفسه او بحال ما كان ممكن بالذات
الممكن بذاته فاعلا للوجود مطلقا والحق ان للوجود بذاته ايضا لم يكن قابلا بالضرورة لانه
ليس بممكن لا بالامكان في امره ولا العام وليس بواجب بذاته ولا بغيره بل هو خالق و
موجد اجماعا والحق ان الله لم يكن موجبا ولا ملزوما لشيء من الاشياء ولا واحدا من
الاشياء واجبا ولا لانه لا شيء ما هو قابل للوجود فقط الذي هو الممكن بالامكان
الذي هو ممكن ان يكون في نفسه او مستبعد ان يكون في نفسه ذاته فواجب ان يكون بذاته لا
بفعله ولا بغيره فاعلا وبفعله يكون محجوبا بالوجود وفاقا على كون جاعلا وموجدا لادبائه
لاننا قال للوجود بذاته لا وجبا ولا ملزوما وما هو قابل للوجود والعدم الذي هو الممكن بالامكان
العام ايضا لم يجب بفعله وفاقا على كون موجبا لانه لا شيء فاعلا لم يكن لانه لا يكون في
وجوده فاعلا ممكن ان يكون في نفسه ذاته او ليس بممكن وان الممكن مع وجوده فاعلا
يكون في نفسه ذاته الممكن ايضا ان يكون فاعلا موجودا بذاته وعلى هذا لم يكن فاعلا موجبا له

حيث لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه
 العام وهذا هو الحق والمكان لا يمكن الاستغناء اليه لا يجب ان يكون له في علم
 قد يكون موجودا في مكانه مطلقا لا يجب ان يكون له في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في
 فالحكم مطلقا لا يجب ان يكون له في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون
 وموجودا في غير مكانه لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه لا يمكن ان يكون موجودا في غير
 وتبين بما لا شك ان لا يجب ان يكون موجودا في غير مكانه لا يمكن ان يكون موجودا في غير
 الى الف بضرورة الى المقبول ونسب الى الف على ان لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه
 وجود المقبول انما بعد وجوده في ذلك المكان لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه لا يمكن
 مستند المقبول انما بسبب قبول الف على القوة كذا وكذا بالقوة وذلك هو المستند
 الاستعداد والاستعداد وهذا بالذات بالنسبة الى المقبول وان نسب الى
 المقبول بالنسبة الى غيره بالضرورة ما هو في علمه وجود المقبول في علمه بالضرورة المقبول
 ولوجوده في علمه بسبب انما في علمه وجوده في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه
 ونفسه لا يمكن ان يكون في علمه وجوده كذا ان لم يكن المقبول موجودا في علمه لا يمكن ان يكون
 وموضوعه بالضرورة انما في المقبول وانما في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه
 يكون في علمه وجوده بسبب انما في علمه وجوده في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في غير
 في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون
 والف على ان لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون

المقبول

المقبول انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه لا يمكن ان يكون موجودا في غير
 وجوده في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون
 والاستعداد للمقبول لا يمكن ان يكون بالاستعداد انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون
 حيث هو قابل يكون مسبوقا على استعداد انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون
 الذي يكون له بسبب المقبول في نفسه وجوده في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في غير مكانه
 المقبول انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه
 الاستعداد مطلقا سواء كان تاما او ناقصا يكون له في علمه وجوده لا يمكن ان يكون
 استعداده بطريق المقبول في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون
 نفسه كما يصير مكانا بالضرورة ونفسه في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن
 الف على ضرورة في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه
 لو كان قابلا لكان في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه
 بالضرورة الذاتية لا الاستعدادية والمقبول انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه
 فبين حقاقتنا بحد انما ما هو قابل للوجود ولعدمه كسبب انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون
 وللمادة ان لا واجبة بذاتها موجودة بغا عليها وايضا انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون
 على الفعول وقوة الفاعل على الفاعل انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن
 يكون قابلا للوجود لا يمكن ان يكون في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن
 بالامكان انما في علمه وجوده لا يمكن ان يكون موجودا في علمه لا يمكن ان يكون موجودا في علمه

كيفية كونها شمس سواد كان فنفسه او بحال وكيفية كون الشرف في كونه متوقفة على بالضرورة
 وان كان الامكنة في المرتبة ومنه هذا العنصر سابقا على الوجوب والوجود مطلقا
 لكن الشرف لم يكن موجودا لم يقف بعينه في الحقيقة ولم يكن محكوما عليه ولا مطلقا **فصل**
 في توضيح ما قاله الله عز وجل في تقسيم الوجود الى الواجب الممكن والقيوم الحق في قوله تعالى لا اله الا هو
 في التقسيم من غير كون التقسيم متصورا وان يكون صادقا على ان ما اذ التقسيم في قوله تعالى لا اله الا هو
 الاول كمن صادقا على ان ما اذ التقسيم في قوله تعالى لا اله الا هو فقط ففقط تقسيم الوجود الى الواجب الممكن والقيوم الحق
 الوجود متصورا وان يكون صادقا عليها بالضرورة ففقط الوجود بالحق البديهي الذي هو موجود
 السواد كان فنفسه او بحال لا ينفصل الى الواجب الممكن والقيوم عليها وكلاهما
 يكون موجودا في الوجود بالحق لان الوجود بالحق المذكور ان لم يقسم الى الواجب الممكن والقيوم
 عليهما ولم يكن كلاهما متصورا في الوجود بالحق فيكون التبعث فيهما في هذا العلم فالوجود بالحق المذكور
 ولا فواحد من العلوم بالضرورة لكن التبعث فيهما في هذا العلم فالوجود بالحق المذكور تقسم اليهما
 ويقعد عليهما وكلاهما متصورا في الوجود بالحق فيكون كلاهما موجودا بالضرورة ففقط الوجود بالحق المذكور
 القابل للوجود في ذاته في وجوده الى فاعل بالضرورة ففقط واحد منهما يتبع في وجوده الى
 فاعل بالضرورة وفاعلها لم يكن موجودا في الوجود بالحق فيكون قسما من قسم الله بالضرورة لا واجب
 ولا ممكن وقوله الشيخ في بيان قواعد الواجب ان الواجب الوجود لا علة له ان غير ما لا يوجد
 بالنظر الى ذاته فهو محتاج الى الفاعل بالضرورة لانه موجود بالحق المذكور والوجود بالحق المذكور
 قابل للوجود والفاعل للوجود مطلقا محتاج في ذاته وجوده الى الفاعل بالضرورة سواد كان

وجوده بالنظر الى ذاته واجبا وليس واجب في ذاته في حلق الشرف والوجود بجميع اقسامه ففقط
 انه لا علة له مطلقا برهان سند كره ان الله تعالى لم يقسم الوجود الى الواجب الممكن والقيوم
 بل هو الوجود بالحق المذكور بعد وصيه على الحق فقط ولا يصدق على فاعله بالضرورة و
 قول الشيخ ان كان الواجب الوجود علة في وجوده كان وجوده بهما كمن قوله وكل ما هو موجود
 بشرف فاذا اعتبر بذاته دون لم يجب وجوده ليس له لان كل ما هو موجود بشرف فاذا اعتبر بذاته
 دون لم يكن موجودا لانه لم يجب وجوده بالنظر الى ذاته اذ يمكن ان يكون موجودا بشرف دون
 بالنظر الى ذاته وبنا عليه فيكون موجودا دائما واجبا لان فاعله الشرف لم يكن موجودا بل هو موجود
 جاعلا وجوده الزاوي وجب وجوده بذاته ام بغيره وايضا قوله لا يجوز ان يكون شرف واجب
 الوجود بذاته وواجب الوجود بغيره انما اراد بواجب الوجود بذاته فالتقريب ان واجب الوجود
 ان لا يجوز ان يكون واجب الوجود بغيره بل بذاته ايضا بالحق المذكور اذ البار من ان
 ليس يمكن ان لا يكون واجب الوجود في نفسه في ذاته والعام والواجب بالحق المذكور سواد كان بالذات
 ام بالغير ففقط البار ليس بواجب بالحق المذكور لا بالذات ولا بالغير وان اراد في تقسيم
 في الوجود بالحق المذكور في نفسه في ذاته والعام والواجب بالحق المذكور سواد كان بالذات
 بغيره اذ لا يمكن ان يكون واجب الوجود في نفسه في ذاته وليس كذلك وجوده
 بذاته بل بغيره سواد كان وجوده بذاته ام كمالا وايضا قوله لا يجوز ان يكون واجب الوجود بذاته
 قصد به البار من ان تقسيمه في ذاته واحد ليس كغيره لانه موصوف بالوحد
 لا في القوة خاصة العدد وصفه عارضة للعدد وبما هو معدود والبار من ان تقسيمه في ذاته

الوجود بالحق المذكور في نفسه في ذاته والعام والواجب بالحق المذكور سواد كان بالذات
 ام بالغير ففقط البار ليس بواجب بالحق المذكور لا بالذات ولا بالغير وان اراد في تقسيم
 في الوجود بالحق المذكور في نفسه في ذاته والعام والواجب بالحق المذكور سواد كان بالذات
 بغيره اذ لا يمكن ان يكون واجب الوجود في نفسه في ذاته وليس كذلك وجوده
 بذاته بل بغيره سواد كان وجوده بذاته ام كمالا وايضا قوله لا يجوز ان يكون واجب الوجود بذاته
 قصد به البار من ان تقسيمه في ذاته واحد ليس كغيره لانه موصوف بالوحد
 لا في القوة خاصة العدد وصفه عارضة للعدد وبما هو معدود والبار من ان تقسيمه في ذاته

ولا محدودا في العدد والعدد في الوقت الموجود بالغير البديهي والبارز الاول ليس موجودا
 بهذا الغير ولا قسم منه هو موجودا في نفس محض عدم وجوده في جاعل الموجود والوجود بالغير
 البديهي في ذاته عز وجل ليس بشئ وليس في احد ايقه بالغير الغير هو قسم الموجود بالغير المذكور
 وان قصد به ما يجب وجوده بالغير لا ذاته فهو خارج عن الصفات بها وان قصد به موجودا لها
 سواء كان بالذات ام بالعرض كما يجب بالبارز عز وجل لما لم يكن متكللا بالذات كما في بعض
 العالم ولا في احد من الممكن موجودا بالغير البديهي في الممكن موجودا بهذا الغير فيكون له علة ولا
 شريك في وجوده ولا علة ولا شريك في كونه لا في كونه لا في اوله ولا في اخره المذكور لان هذه الموجود
 بالغير الذي هو موضوع العلم والبارز عز وجل ليس موجودا بهذا الغير واعلم ان هذه الموجود
 التي هي في نفس الموجود الى الابد المتكثرة في ذاتها هي متشابهة في صفات ثلث غير
 متشابهة في نفسها وليس في واحد منها يتشبع بالبارز ان يرفع عن كل واحد منها ثابت عند
 المتكثر كما في ان واحد منها لم يكن بالغير لا ذاته فالوجود والعدم وصرح في سطو بغيره
 في قوله تعالى لا اله الا الله لا شريك له ما هو في الوجود فقط كالاشياء الثابتة
 وفي ما هو في الوجود والعدم كالاشياء التي في العارضة واما ان كان كماله موجودا بغير
 سلا ذاته ليس علة في وجوده وصرح في سطو ايضا هناك ان كماله في وجوده وصرح في وجوده
 صرح عليه ممكن ان يوجد بالغير الاول في هذه بغير التفت وكل ما صدق عليه ممكن ان يوجد
 بالغير الاول او الثاني في كماله في ذاته ووجوده الى علة كما علمت فعلم صدق عليه
 ان يوجد بالذات او بالغير كماله في ذاته ووجوده الى علة واما ان في اخره شئ موجودا

وذكر

وذكر اسطو خلفه في في المير السابع من ازل وحيث هو قوله الاشياء العقلية لم يكن
 الاشياء الحسية والبارز الاول لا يلزم الاشياء العقلية ولا الحسية بل هو ممكن
 لحيث هو وبقائه على هذا مما يجد في نفسه في غير من عليه في الجاهل لا يتصور ان
 تتكافؤ قوله **فصل** في تعميم الموجود الى الواحد والكثير وبيان اقسامها ان كان
 الموجود بالغير مطلقا سواء كان ضروريا بالوحي في وجوده في الوجود والما كثر وكل
 واحد منها اما بالذات واما بالعرض والواحد بالذات هو ما يصف بالوحدة
 القابلة للوحدة ليس بايقاف امر آخر بها والواحد بالعرض ما يكون في القابلة بالذات
 امر آخر بها لم يكن هو في نفسه مع قطع النظر عن الامر موصوفا بها والكثير بالذات
 ما يصف بالكثرة في نفسه والقابلة لا يكون بايقاف امر آخر بها والكثير بالعرض
 كلاف ذلك والواحد بالذات اما يكون في ذاته بغيره او لا يكون والآخر يكون اما
 ان يتكرر بالجزئيات او بالاجزاء او ما يتكرر بالجزئيات اما بالجزئيات المتخلفة بالحقيقة
 او المتفقة بها وما يكون ان يتكرر بالجزئيات المتخلفة بالحقيقة ليس معنى واحد
 وحدة جنسية في حيث هو بغيره وحدة عددية في حيث هو واحد من اجناس
 اذ الوحدة العددية هي التي يكون في الوجود وحدة واحدة الجنس كونه هو العدد
 في حيث انه بغيره فصدته بهذا الاقتران وحدة عددية وما يتكرر بالجزئيات المتخلفة
 بالحقيقة ليس افعالا وواحدة وحدة نوعية في حيث هو نوع وواحدة عددية في حيث

هو واحد من انواع واحدة يكون من اعداد العدد التي هي حيث هو نوع واحد من انواع
 يتكرر بالاجزاء ليس متصلا بواحدة واحدة القليلة من حيث هو متصلا بواحدة واحدة من الاتصال
 وواحدة عددية من حيث هو واحد من المقصود وواحدة جزء وواحدة العدد المتصل بها
 متصلا وان لم يكن ان يتكرر في الجزيئات ولا بالاجزاء ليس متصلا بواحدة واحدة حقيقة
 من حيث هو متصلا بواحدة عددية من حيث هو واحد من الاشياء من الواحد المتصل
 كان كما كان واحد الاتصال ايتم بهذا الاعتبار بل لا يتكرر بالاجزاء في الواحد
 بالذات يكون متصلا بواحد من الواحد كغيره والنوع والاشياء وكل واحد منها عدد
 بالاعتبار المذكور في العلم ان الواحد كغيره من الواحد بالاعتبار لا يتكرر بالذات
 يكون من مجموع المتبعية والواحد كغيره من الواحد بالذات وواحدة من حيث واحد
 كالاشياء والنفس في الجوانب والواحد نوع ايتم غير الواحد بالانواع اذ الواحد النوع
 واحد يكون من مجموع النوع والواحد بالانواع امور كثيرة بالذات وواحدة من نوع واحد كثيرة
 وعرف الانسان ان ذلك الواحد لا يتصل بالواحد بالانواع لان الواحد بالانواع لا يتصل بالواحد بالانواع
 واحد من مجموع الاتصال والواحد بالانواع امور كثيرة واحدة بالانواع والواحد بالانواع
 هو غير الكثير بالذات في الواحد كغيره من الواحد بالاعتبار وكذلك الواحد من مجموع الاتصال
 غير الواحد بالانواع والاتصال وتبين ما قلنا ان الواحد كغيره من الواحد والاتصال يكون من حيث
 الواحد بالانواع بالذات لانها امور كثيرة واحدة بالانواع بالذات في الواحد بالانواع

الكثرة

الكثرة التي يكون من واحد واحد من اعداد اعدادها كان ذلك الامر من حيث هو واحد واحد
 بالانواع بالذات ولما لم يتكرر المتأخر من الواحد بالذات والواحد بالانواع في كل
 القسم كواحد منها في الاقسام كغيره من القسم الواحد بالانواع بغيره بغيره
 القسم من القسم الواحد بالذات لم يتكرر الا في القسم الواحد بالانواع بالانواع بالانواع
 بالانواع بالذات ليس كغيره بالذات بل يكون كثرته ايها كواحدة وعلى الاول هو يكون
 وحدتها واحدة امر آخر وذلك الامور التي يكون من حيث حقيقة وهي بالانواع
 الاول يكون من تلك الامور واحدة بالانواع كواحدة رتبة وعرف الانسان ان ذلك
 يكون من ذلك الامر حقيقة ام لا وعلى الاول انما يكون من غير ان يكون بالانواع الاول
 الاول يكون من تلك الامور واحدة بالانواع كواحدة رتبة وعرف الانسان ان ذلك
 يكون من ذلك الامر حقيقة ام لا وعلى الاول انما يكون من غير ان يكون بالانواع الاول
 اوله كواحدة رتبة وعرف الانسان ان ذلك يكون من تلك الامور واحدة بالانواع
 اوله كواحدة رتبة وعرف الانسان ان ذلك يكون من تلك الامور واحدة بالانواع
 وان لم يكن ذلك الامر حقيقة وهي بالانواع لم يكن انما يكون بالانواع الاول
 تلك الامور واحدة بغيره كواحدة الانسان والنفس في انهما من ذلك الانسان بالانواع
 وحده ففرقنا تلك الامور وكصلها ام لا وعلى الاول يكون ذلك الامور واحدة بالانواع
 كواحدة البنية والامر كواحدة الطبيب وابن عبد الله في رتبة على اتصال
 متصلا بالانواع وعلى انما يكون من تلك واحدة بغيره كواحدة في رتبة كواحدة
 المقدار بغيره وان لم يكن كثرته بالانواع لانها امور بالانواع كواحدة الوجود

واحد من جهة واحدة ولا يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 واحد من جهة واحدة ولا يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 وان كان اجناسا كثيرة فبالنسبة اليه كانت انواعه ان كان اجناسا بالنظر الى جهة
 والوحدة النوعية اليه بل يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 اذا لم يكن له واحد من جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 الواحد من جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 ومقتضى كثرة ما يجد الواحد مطلقا سواء كان بالذات او بالعرض من جهة واحدة
 يكون له واحد من جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة بل يكون له واحد في جهة واحدة
 لان الكثرة عدد والوحدة مجردة ومبدوءة والعدد ومبدوءة كلاهما وجوديان
 بالضرورة والرقعة لا يتقابلان في نفس الشيء ولا في العندين شيئا كان في الجنس الغريب
 والوحدة والكثرة لا يشتركان في الجنس البعيد اليه ولا في الوحدة مجردة والكثرة ولا واحد من
 العندين مجردا لا في بالضرورة فالوحدة والكثرة لا يتقابلان في نفس الشيء والرقعة والتعاقب
 الذي يمكن ان يتصور بينهما هو تعاقب التعاقب وهذا اليه يترتب بالعرض بالذات لان
 الوحدة والكثرة من حيثها مجردا ولا يتقابلان في ذلك بل يكون بالعرض والذات
 لا يتقابلان في جهة واحدة **فصل** في انواع الوحدة والكثرة فنقول ان انواع الوحدة
 اقل من انواع الكثرة العينية وسلب كل واحد منهما هو الحكم بان النوع طبيعي والاضمار
 عند ذلك من لواحق الوحدة لان الموجود ذو من حيث ذاته لا يمكن ان يكون له واحد
 بل يكون

بل يكون موضوعا ومحمولا من غير ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 والوجودية فالحمل من لواحق الوحدة العينية والسلب من لواحق الكثرة لان الموجود من الجاهل
 يصير كثرته لا يمكن ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 هو ان الحكم لا يمكن ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 لا يمكن ان يتقابلان بالذات ووجهه انهما اذا امتنع بران بالذات بالذات ووجهه انهما
 او عرضا لا يمكن ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 بالعرض كان وعدتها بالعرض لا يمكن ان يكون له واحد بل يكون له واحد
 في حكم الذات لطبيعتها والموضوع فردا والنزول لم يكن اصاحا لطبيعتها بالذات او بالعرض
 بل اذ امتنعوا الواحد من طبيعتها او طبيعتها لا واحد منها بالذات او بالعرض لان في متنا
 هو فرد في كيان واحد منه والواحد من كيان هو وجود حيوان لا واحد من بالذات او بالعرض
 والرقعة هو فرد عرضي لشيء واحد منه والواحد من الشئ لشيء لا هو واحد من بالذات
 او بالعرض اذ الواحد مع الشئ لم يكن ذلك الشيء ولا واحد منه بالذات فلا يمكن ان يكون ذلك
 بالذات وعلى الجبر الطبيعي ان يكون الموضوع متكاملا مع المحمول في جهة واحدة من جهة واحدة
 ولا بالعرض بل لا بد في الحكم لا يمكن ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 منه وفي السلب من الكثرة ان يكون له واحد بل يكون له واحد بل يكون له واحد
 لان لواحق الوحدة والكثرة متضمنين في الحكم الواحد والكثرة معا والحكم يكون له واحد

في الموضوع حتى لم يتحقق بالوجود وحيث لم يتحقق انتم من ان يتحقق بان
 لا اول للملكة والعدم انتم في السبب في علم به احد كل واحد منها لا المتحقق
 فهو انما هو وجوده وان لم يكن في موضوع واحد من جهة واحدة ومنها غاية المتحقق
 كل واحد منها يقال بالقياس لا صاحب والشف وان لم يكن وجوده وان لم يكن في موضوع
 واحد من جهة واحدة في زمان واحد ومنها غاية المتحقق لا يمكن معرفة كل واحد منها
 بالقياس الى الآخر والملك والعدم انتم لا يتحقق في موضوع واحد من جهة واحدة ومنها
 غاية المتحقق وكان احد هما عدم الآخر عما من ان يتحقق به والا باب السبب ان
 لا يتحقق في موضوع واحد من جهة واحدة في زمان واحد وجهها جهة غاية المتحقق
 وكان احدهما سبب الآخر كما لا يكون من ان يتحقق به اعلم ان عدم الملكة شر
 شر بالعرض هو غير الملكة بالذات والسبب في مطلق بالذات ولا بالعرض
 عز الاسباب بالذات لا يجوز عدمه بل يجوز السبب في الاسباب بالذات والعلم
 انتم انتم الاسباب والسبب كل واحد منها حال الفعل والاعتقاد بالذات وما كان فيها وما
 بالذات والواقع كونه الموضوع ولا كونه محمولا والحق بالتحقيق بين الكون والعدم
 السبب الاسباب بقا بلا في بالذات بقا عليها وخاصة المتقايين مطلقا ان كل
 واحد منها في غاية المتحقق من جهة واحدة وكل واحد منها متقايين بالذات والا
 سبب واحد والسبب الواحد ايجابا والملك الواحد عدم واحد والعدم الواحد ملكة واحدة
 وكذلك لفظ الواحد والعدم الواحد وكل قسم منها انتم خاصة فيما ذبحها عن القسم الآخر

فيه بيان الفرق بين
 السبب

ذات

وخاصة الاسباب والسبب انهم يكونون احدهما صادقا والآخر كاذبا ابدأ بهما في ذلك
 لانه مفارقة والمفارقة لم يتحقق بالصدق والكذب وخاصة الملكة والعدم انتم موضوع الملكة
 حيث متقايين لعدم قابل وسبب الملكة وخاصة المتقايين انهم ان لا يكون احدهما
 موضوع واحد مطلقا من جهة واحدة ولا من جهات متقايين كصفة السواد مثلا لا يكون احدهما
 مطلقا مع طبيعة البياض في موضوع واحد بل يكون موضوع واحد في زمان واحد بجهة واحدة
 او بجهتين السواد والبياض متقايين السواد والبياض في زمان متقايين سوا كاذبا
 او متقايين وكان بينهما واسطة او لم يكن لا يكون بالسبب امر وكذا سبب في موضوع واحد
 السواد مثلا بالسبب في موضوع واحد كذا البياض في موضوع واحد بجهة واحدة
 متقايين والملك الخاصة ببعض المتقايين ان من سائر الاقسام لان كل واحد منها بالسبب
 امر او يكون ان يتحقق في موضوع واحد بجهة واحدة ولا في المتقايين ان يكثر كما
 في القسم القوي لا يثبت ان لا يكثر كما في القسم القوي لا يثبت ان لا يكثر كما في القسم القوي لا يثبت
 جنسهما وجه لا يتقايان وان بغير صفة ذاتهما وهو هو بينهما والكلام فيما يتقايان
 كذلك والمتقايين ان من حيث انما متقايين بما يتقايان في غاية المتقايين سواء
 كان بينهما واسطة ام لا يجب انتم ان يكون احدهما واحد عند واحد بالذات لانه ان
 كان احدهما واحد عند واحد لا يتقايان في موضوع واحد ذلك لا هو في جهة التي يكون عند الواحد
 منها كان عند الآخر او غير تلك الجهة وان كان من تلك الجهة بعينها هذا لا فرق
 انهم ان يكون احدهما في جهة مشتركة كما في ذلك الامر واحد لان كان تقايينهما

ولم يفرقوا بين
 سوادا شدة
 او بياضا بالقياس
 الى الآخر

فان كل شيء

لذلك الامر بالذات فيكون بالذات وان كان باق فخرج من الذات فيكون فيه فبذلك
 العذان يكونان ضد ذلك الامر حيث هما واحد من جهة انها واحد ضد ذلك الامر
 فلهذا الامر بالذات ضد واحد وان كان ذلك الامر لا من جهة التي يكون ضد الواحد
 منها هذا الامر فكل واحد منها ضد واحد في ذلك الامر فيجب على كل التقدير ان يكون
 شرا واحد ضد واحد وهذا البرهان يجمع اقسام التقابل ولا يقتضي احد بالافتقار
 بل ثبت بان تقابل الواحد بالذات لم يكن فوق واحد بالضرورة **فصل**
 في الكلي والجزئي وبيان اقسامها فقولنا ان الكلي حقيقة على وجهين يقين على كل شيء
 من جهة انه مقول بالفعل على كثير مثل الانسان وفي كل الاشياء اذا كان عامرا ان يكون على
 كثير وان لم يشترط انهم موجودون بالفعل كونه يمكن ان يكون في فرد في الوجود وان كان
 واحدا اذا الكلي الذي لا فرد له في الوجود غير متعقد لانه ان لم يكن له فرد لم يوجد وان
 لم يكن موجودا لم يكن كين بالضرورة لان كية الشئ وجوده كما يستعمل ويقال كية كمال
 يتصف بالكلية مع قطع النظر عنها كما اذا الكلي حقيقة بالكلية من حيث يتصف بها
 والمراد بالكلية امكان كونه اكثر من واحد او كونه عددا عليه والكلي ما يمكن ان يكون كونه
 عليه سواء كان كثيرا او مقولا عليه بالعدم لا وجه لانه كونه الكلي مستقلا عن الشئ وما
 هو هذا **واما الجزئي حقيقة** هو ما لا يمكن ان ينظر اليه الا في فرد لا بالجزئيات ولا
 بالاجزاء وان لم يكن يكون بالعدم كونه الشئ بالذات بوجهه بالنسبة وبالعدم كونه
 عليه حقيقة او كونه كونه فالكلي من حيث هو كلي ومن حيث هو مع قطع النظر عن
 الكية

الكلية شرفا فالكلي من حيث هو كلي هو ما لا يمكن ان ينظر اليه احد من الكثرين فاذا كان ذلك
 الشئ ما هو فربما كان كونه من جهة الكلي والكلية هو الانسان والوجود فربما كان كونه
 ليس من الكلي ولا الكلية داخل في عدلان فان عدلان عدلان لا يقتضي من الكلية
 كونه من الكلي والكلية هو من نفسه ليس من الاشياء الا ان الانسان لا يكون في نفسه لا واحد ولا
 ولا موجود ولا معدوم ولا فرقة في ذلك القوة ولا يقتضي ان يكون داخل في الانسان
 بل الانسان من حيث هو هو ان ينظر فقط والوجود والوعدة صف مقول اليه فيكون
 مع تلك الصفه موجودا او واحدا وكذلك الانسان مع تلك الصفات صفات فيكون
 داخل عليه فان سئل عن الانسان لم يكن في الحقيقة مثلا بل الانسان من حيث هو
 الانسان العام ليس بالمتكلم لم يكن اجمالا السلب على ان السلب بعد من حيث
 بل على انه جبر من حيث لا يلقى ان الانسان من حيث هو انسان ليس بالمتكلم بل يقال
 ليس من حيث هو انسان بالمتكلم ولا من حيث الاشياء وان كان طرف السلب عن
 موجبين لا يكون من حيث الانسان من حيث هو انسان واحد ام لم يكن اجمالا
 ايضا ان السلب منها جميعا لا على ان السلب بعد من حيث بل على انه جبر من حيث
 ان لا يلقى ان الانسان من حيث هو انسان ليس بواحد ولا كثير بل يقال ليس من حيث
 هو انسان بواحد ولا كثير ذلك الانسان ليس انسانا بانه واحد وكثير وان لم يكن بل
 واحد من جهة الوجود فقط من حيث هو ليس بالمتكلم لا هو وما هو غير ذلك كونه
 خارجا عنها وان كان لا راعاها والمهية مطلقا سواء كانت جنسية او نوعية عالم كونه

موجودة لم يتصف ببعضه ولم يتبين بعض لان كل بسيط مقدم بانفاس على المركب
والركب فرع اول حقه يتصف بها المية بعد الوجود والوحدة التي تكون المية بالحق
واحدة من الميات والمية واقفا فذلك الوحدة لم تكن متحدة ببعضه وتبين سوا
الوجود اذا لان من شدة كون واحد في كيانا لم يكن مفتوحا يتبين ولا حقه سوا
الوجود لانه ان لم يكن موجودا لم يكن واحدا من الكميات ايها تلك الوحدة ليست
وحدة التي تقوم بعد المتبين لان وحدة بعد المتبين مبدأ الكثرة ووحدة تلك
لم تكن مبدأ الكثرة بل مبدأ الكثرة الكمية والاشياء الموجودة والذات واحد من الكميات
باعتبارها لا يكون في نفسه ان يتكرر لا يكونيات كل في التي يرمع قطع النظر في جميع
الاذان امر موصوف بالكمية في التي يرمع سواء اذكره ام لا واعتبارا يتبين
بمتبين خاص ولا يمكن ان يتكرر بهذا الاعتبار جرمه في الواقع والظاهر سواء كان ذا
في الوجود ام لا وكذلك كل مية موجودة سواء كانت جسمية او نورية كية في الواقع
باعتبار وجوئيه باعتبار كية باعتبار ذاتها لا يمكن في نفسها ان يتكرر باحواليات
وجوئيه باعتبار ذاتها متبينة بتعيين خاص لا يمكن ان يتكرر بهذا الاعتبار فالمية
الوجودية كية وجوئيه محال في كينون وجود بعضات متفردة موجودة
لكنه متفردة في ان واحد باعتبار من مثله مية الانسان باعتبار ذاتها نية موصوف بعضه
وموجودة في مكانه باعتبار ذاتها موصوف بعضه او نية موجودة في مكانه او نية
في ان واحد المية الواحدة كما كانت جسمية او غير جسمية باعتبار ان لا يكون كية وجوئيه

فليتبر

باعتبار العدة والعدد كالمية التي الانسان مثله على تقدير وقوعها ان كانت كية
وجوئيه باعتبار من مثله الانسان لا يمكن ان يكون كية وجوئيه باعتبار من
وموصوف بعضات متفردة ووجودا في كنه متفردة باعتبار خصوصيات متخالفة
قياسات متبينة بكون واحد منها موصوف بعضه ووجودا في مكانه كما هو واقع في
الوجود والعطلة اسلمت شدة عليه وقول الشيخ ليس يمكن ان يكون متبينة هو بية موجودا
في كنه ان اراد بالغير الذي بية الغير المتخفف مع انه لا يمكن ان يكون كية او موجودا في كنه
يحتاج هذا الى البيان وان اراد بالغير الذي بية الغير متخفف مع انه لا يمكن ان يكون كية او موجودا في كنه
او نية او كية ليس يصح لان الانسان الذي هو واحد في كيانه متبينة بمسار من
سائر الكميات قد كان كية او موجودا في كنه او كية او موجودا في كنه
ممتزجة عن الاجسام قد كان كية او موجودا في كنه بالجزء او كية او موجودا في كنه
وكل نوع من الانواع يكون متبينة بمسار ذاته عن غيره وكان كية او موجودا في كنه او كية او موجودا في كنه
الان يتصور في كنه والدليل ان كل مية بية ان الغير المتخفف لا يمكن ان يكون كية او
موجودا في كنه لان الانسان التي في كنه ان كانت بية او موجودة في كنه او كية او موجودا في كنه
يكون مية الانسان في كنه لا يتصور في كنه او موجودا في كنه او كية او موجودا في كنه
واحدة قد اجتمع فيها الاعداد وهذا بية الانسان الذي هو علم ولا يكون في كنه او كية او موجودا في كنه
فيه ذلك يتبين بنفسه لا يتصور في كنه الانسان الذي هو علم ولا يكون في كنه او كية او موجودا في كنه
نوع اخر من كنه لا يكون في كنه الانسان الذي هو علم ولا يكون في كنه او كية او موجودا في كنه

لا يكون زيدا او عمدا او موجودا فيها معا او يكون الموجد والار هو احد من الاجسام تحت زيدا
عن غيره لا يكون ان شاء فرسا او حورا او ينهما من اذات من الموجد والار هو احد من الحيوان
وجاءت معارض غيره ان لم يكن زيدا او عمدا ولم يكن ولا واحد منها انما هو الخارجه والواقع
او الحيوان الموجد والار هو احد من الاجسام ومعارضه ان لم يكن ان شاء فرسا
لم يكن ولا واحد منها حيوانا او نارا مع قطع النظر عن ان هذا خلاف بدية النظر
والحس من زيدا الانسان والانسان حيوان ايضا سواء كان ذرا او لم يكن فانك
كثير الانسان زيدا او عمدا او امك كثر انما هو فرسا او نارا مع قطع النظر عن الخارجه
والمعارض تلك العقده كذا في الواقع بوجه كل ما يتكرر في ذات قد فرقت
امك من ان يتكرر لانه ان لم يكن في ان يتكرر بالجزئيات لا يتكرر بالضرورة واما كثر
لان يتكرر بالجزئيات هو كثر في ان يتكرر في ان يتكرر بالاجزاء واما كل ما يتكرر
يكثر من يتكرر بالجزئيات ليس بضرورة ان يتكرر بالجزئيات كلما كثر من ان يتكرر بالاجزاء
لا يجب ان يتكرر والكل حقيقة هو ان يتكرر من ان يتكرر بالجزئيات واما كثر بالضرورة
ان كثر من غير ضرورة فقد علمنا بان ان الهيات قد كانت في ان يتكرر كثر في
مجاهات سواء ادركك ام لا فصل في تحقيق اجسام النفس
والنوع وبيان نسبتها وكيفيه وجودها في ان يتكرر نقول قد علمت حقائق ان
الهيات قد كانت موصوفة بكمية بالكمية والجزئية في الوجود مع قطع النظر عن الازمان فاعلم
العلم ما يقف بها بالذات هو اجسام والنوع لان الالف والواحد والعدد في العالم سواء

فوق الحقيقى بحسين والنوع
والقصص

مشتق لم يكن له حقيقة سر حقيقة الجنس والنوع ومقتضاها حصولها فكلية
وجزئية بكليتها وجزئيتها فكل واحد منهما بالذات هو الجنس والنوع والجنس مع قطع النظر
عن الحقيقة متى يقف على كان هو النوع اركان ما يقف بالذاتية بالنسبة لاما
ثمة والنوع مع قطع النظر عن الذاتية متى يقف على كان هو النوع فاشعر هو النوع المميز
والنوع هو الجنس المميز مع قطع النظر عن الحقيقة والذاتية ولا بد من النظر في التفسير لان
الجنس انسان لانه وصف الذاتية والكل من المميز حيوان لانه وصف الحقيقة فكل واحد منهما
خلال ما قلنا ان الجنس والفعل والنوع شرا واحد بالذات امر واحد بل هو واحد بغير
نوع وكما تسمى كالحوان مثلا امر واحد بالذات مما هو زعمنا سواء بل هو جنس
مميز انما يكون انما يكون انسانا وبغير انسان وفعل مميز انما هو ذو نظر مع قطع
النظر عن كونه نوعا اذا انما ذلك انما هو حيوانا كما هو في الوجود فالحوان امر واحد بالذات
يكون جنسا وفعل ونوعا بالذات المذكورة والمراد بالنوع ما يقف بالذاتية بالقياس
للاكمة وهو حيوان اذا صار انسانا ومقتضاها كونه الحيوان بما هو ليس ولا واحد
منها وكذلك كل جميع الاجناس والانواع والافعال واعلم ان الله انما هو الحيوان
المميز جنسا لم يكن فضلا وان لم يكن فضلا لم يكن نوعا كالحوان مثلا ان لم يكن فانه لم يكن
انسانا وفرسا لم يكن فاعلا وما يلا وان لم يكن فاعلا وما يلا لم يكن انسانا وفرسا
فالجنس مميز حيث هو عين مقدم على الفعلا بما يقف به حقيقة على ان النوع به ينكس القياس
والجنس والفعل كانهما موجودين بينك وبينك المميزين مع قطع النظر عن شرا واحد ولو لم يوجد واحد

بالذات ليس بمبدأ وفضله ونزاعا لهيات المذكورة وكذلك حال النوع مع خصوص ما
 صار بخصه ونسبة الجنس والفضل على كسبها الى النوع الذي هو المحدود بعينه اذ الله
 هو المحدود بالذات وتغايرها بالوجود والحق لا ليس لان المحدود هو قول غير عذات
 المحدود ومغايرته عنه بمحض انه قول وجودي لا والامكن ان المحدود والمحدود به
 بالذات ولا يخلو على المحدود ولا يخلو عليه فواجب ان يكون قد علمت نسبتها الى النوع الذي هو
 المحدود فاعلم ان نسبة نسبتها الى المحدود تلك النسبة بعينها ونسبة حيث هو جنس ليس بمادة
 اذ الجنس بما هو جنس لا يكون متين والادة بما هو مادة لا يكون متينة وثقته
 والعصر اليه ليس بصورة لان الصورة لا يكون بالذات كالحق والصورة ليست بجنس
 ولا بمادة بالذات كما شق بعد وليس كرمية يمكن فيها ان يكون مادة للصورة ونزاعا
 لا هو اخص بل الترتيب فيها ذلك هو المبدأ وما يتركب من المبدأ والصورة فانه يكون باعتبار
 المبدأ فالصورة والاعراض والشر ليست هي ولا مركبة من المبدأ والصورة لم تكن المادة
 فقط والصورة لا يمكن ان يكون مادة بكمية من الحيات ولا مركبة منها اذ ليست فيها قوة
 بكون مطلق الا هو كالجواهر المجردة واجناس الاعراض والنزاعا في الجواهر المجردة صورة
 فانه بذواتها والاعراض صور قائمة بموضوعاتها والصورة مطلقا لم تكن مادة ولا مركبة
 عنها بالصورة فاعلم ان بشرط لا في الهيئات المجردة افراس من الاعراض والنزاعا في الصورة
 على صورة بعد الاعراض والفرق بين النوع والنزاعا في الصورة على الصورة على الصورة
 وكذلك بشرط الشرعيات ليس يمكن ان يقرن بها بشرطوا قد استمعنا مع انك لا كانت

بشرط

بشرط وان اخذت مع عدم كانت بشرط لا والحق يمكن ان يقرن بها بشرط لا
 المبدأ وموجبه الجسم لان فيها قوة بكون شرعا باعتبار المبدأ في بشرط الشرط لا في
 له الا في الجسم وانواعه بالنسبة الى الصور والاعراض من جهة المبدأ وما لا يمكن فيه
 ذلك الاعتبار ان يمكن لا بشرط اية لان كونه كذلك فرع امكان اشتراطه بشرط
 وما لا يمكن ان بشرط بشرط او عدم لم يكن لا بشرط اية بالقياس على وجود بشرط وعدمه
 هذا الاعتبار اية بالذات بحسب القياس الى الصور والاعراض ولما سواه بالعرض
 بمقدور تلك الاعراض ان كانت قد كانت للمبدأ التي يمكن ان يقرن بها بشرط لا فيكون
 الوجود من حيث يمكن ان يقرن بشرط وجوده وبشرط عدمه ولا بشرطها جميعا وما يمكن ان
 يقرن به على ذلك الطريق هو الجسم من جهة المبدأ فتلك الاعراض ان كانت قد كانت
 بحسب بالذات ولما عداها من حيثيات والجوهرات بالعرض فانها بذواتها غير قائمة
 لان يقرن بها بشرط لا يجوز ان تكون ما هو بشرط وجوده وبشرط عدمه ولا بشرطها جميعا
 وان اقرن بها بشرط اعتبار نسبتها الى الجسم وتعلقها به واعلم ان الجنس لا يمكن
 ان يتعين ولا يصير نوعا بذاته لا باخر خارج عن ذاته والنوع اية ليس يمكن ان يتعين
 ولا يصير شخشا بذاته لا باخر خارج عن ذاته لا لتوحيث بانه لا باخر خارج كان ذلك
 التعين عن ذاته لا لوجوده من النوع والمقدور لا في النوع وتقسما ولا يصير نوعا
 خاصا بل يكون باقيا مع ذلك على ما كان في عموم اربابهم وهذا خلاف ما فرضنا والحق على
 ذلك التقدير لا يمكن ان يكون غير هذا وقلة فلا يكون في جفنا وقد فرضنا ان جنس هـ

الطرفين من حيث الاتساق بين الاضافه والمضاف هو ان الاضافه
نسبة بين الطرفين والمضاف هو نسبة كل واحد من الطرفين الى كل واحد من الطرفين من
حيث الاتساق بين الاضافه وايضا الاضافه لا يوجب بالقياس بين المضافين
والاضافه احد مقولات الوجود لا اضافه لان الاضافه مفروضة لا يسلح ان يكون موقفا
لحوال لا محمول للشيء بالذات والمقوله محمولة بالذات على انواعه وانواعها موقفات لها
بالذات فلا اضافه ليست بمقولة من الاعراض والفرق بين المضاف والمضاف اليه
هو ان المضاف بين القياس لا الغرض والفرق بين القياس اليه والقول لا النسبة
والاخذ منها بالقياس اليه الغرض لا بين القياس اليه كالاخذ منها بين القياس
الى المكاتب وهي المكاتب ليست بمكان بالقياس الى الدين ومترفع بالقياس الى الزمان
وهي الزمان لا بين القياس اليه بل هي مكاتبه مكان الى المكان والزمانه بصيغ
نسبة من خارج لان موصوفها غير النسبة اعلم ان المضاف لا يكون ان موصوفه ولا
لقد افرق بين موصوفها في الماهية والقول والما يكون له قوة القول لا يمكن ان يكون موصوفها
موصوفها لا موصوفه القول يكون بالذات للمادة والمركب منها ففصله فلهذا والمركب منها
يكون موصوفها موصوفها والمضاف ليس بالقول بالذات وانما هو بالذات وهو المضاف
ايضا موصوفها موصوفها ايها الموصوف موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
ليسبب منها اياه مثلا المساوات والاساوات والاشهاد والامارات والترتيب من غير
الكم يكون لاولها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها

ومما

ومما يميزه عن غيره من الكمية انه لا يفرق بين العدد وسريه وايضا في كونه موصوفها
شبيهة وشبهه وايضا في الكيفية بالجدد موصوفها جميع الاعراض موصوفها موصوفها موصوفها
ولا واحد من الاعراض يمكن ان يكون موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
من المقولات يمكن ان يكون موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
المضاف والشهور موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
للمضاف في الموصوفه غير التسلسل في الاضافات لان موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
ليس مضافا مطلقا اذ المضاف موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
مضافه الى البنية ووجوده في الالاب ووجوده في الالاب ليس بالماضي لكونه موصوفها
وهو موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
وايضا ان كان المضاف موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
يكون موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
وهما موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
وعامة المضافين موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
عامة لها جميع موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
بالذات وطرق النسبة الى المضاف فان قالوا فان يكون موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
النسبة موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها
اما ان يكون موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها موصوفها

وعلى ان لا يكون متحركا منها والمواد المتحركة هي ما يكون غير العدم سواء كان دفعة او مطلقا
 بالترتيب والسكون بالقياس الى ان يكون ساكنا مع ان السكون بهذا المعنى لا يمكن ان
 يكون شيئا من محققات النسبة فيها ويكون مضامين على ما سنبين **فصل**
 في اثبات الوجود للصورة وبيان كونها جسم منها فثبت ان الجسم هو المقدر
 يمكن ان يكون له ابعاد ثمة وعلت اية ان المقدار مطلق موجد في الواقع فهو اتم وجودا
 والذات هو موجد في جسمه طبيعيا فالجسم هو صورة بل المقدار الذي يمكن ان يوصف فيه
 ابعاد ثمة وهو من حيث انه قابل لذلك المقدار لم يكن فاعلا لثمة ولا يمكن ان يكون فاعلا لثمة
 بل هو الجسم بالذات والاعراض فيه وهو لا يكون له فاعلا فقط لثمة بل لثمة في ذاته
 الجسم جنسا لما ذكرناه ولا يتكرر في ذات مطلقا ولا في انواعه ولا بالذات فاعلا بل يتكرر بالذات
 فقط لثمة من حيث هو قابل يكون مادة وموضوعا للصورة والاعراض والذات من حيث هو
 مادة وكذلك الموضوع من حيث هو موضوع لا يمكن جعله بالذات كما عرفت فالجسم هو
 ان كان قابلا فقط لم يكن جنسا لما ذكرناه ولم يتكرر في انواعه والاشياء يمكن ان تكون جنسا لما ذكرناه وكثير
 الانواع والاشياء من الصورة لكان مادة للصورة وموضوعا للاعراض وكثيرا ما لا يراى
 قدوسين بل فقط بل كان قابلا لثمة المقدار معا والذات يكون الجسم قابلا لثمة
 هو لثمة وما يمكن ان يوصف فيه مودة فالجسم مركب من الوجود للصورة وهو من جهة الوجود
 يكون مادة للوجود للصورة وموضوعا للاعراض وهو من جهة الصورة التي بها هو بالذات يكون
 جنسا لما ذكرناه وايضا ان كان الجسم بذاته قابلا فقط لم يصير كمالا على فيه فاعلا بالذات

لا يشارك في ذاته من حيث هو قابل لا يتقلب حيث يكون للصورة والاعراض فيه ولا يصير
 قابلا بحد ذاته بالذات بل يصير كمالا في صورته قابلا فاعلا فاعلا والجسم يصير كمالا
 كل صورة فيه فاعلا فاعلا كالجسم قابلا فاعلا فاعلا يصير كمالا في الصورة ان رتبة فيه مودة
 ويجعل للصورة المادية فيه جامعا بالذات اذ ان الجسم موقوف بالذات والذات
 جامع بالذات وكذلك سائر الاجسام فان كل واحد منها يجعل صورة فيه كان فاعلا
 فاعلا لكان قابلا فاعلا فاعلا فالجسم لا يمكن بذاته قابلا فقط بل كان مركبا من جزئين
 يكون واحد منهما قابلا فاعلا فاعلا لثمة المقدار والذات يكون قابلا لثمة يسمى هو لثمة
 وما يمكن ان يوصف فيه مودة والجسم يكون منها جميعا والصورة الجسمية لا يمكن ان
 يكون بدون الوجود للصورة لانها محتاجة الى الوجود في المادية والوجود والتشخص اذ الصورة كونه
 في الوجود يكون جبريا والوجود لها في نفسها سوا كونها فيها ولا بل من حيث تشخصها بها وما
 يحتاج الى امر في المادية والوجود والتشخص لا يمكن ان يكون بدون ذلك الامر فالصورة الجسمية
 لا يمكن ان يكون بدون الوجود للصورة والوجود لثمة لا يمكن ان يكون بدونها لانها قابلا
 ومتشخصة لما ذكرناه وما كان قابلا ومتشخصا لا مبدءا لا يمكن ان يكون بدون الوجود للصورة
 اية لا يمكن ان يكون بدونها وهو متشخص في الصورة في المادية والوجود والتشخص لانها فيها
 وجودا وتشخصها من فاعلا بالذات لثمة الصورة الجسمية وفاعلا لا يحتاج في جعلها فيها
 وجودا الى مشاركة الصورة التي لا يمكن ان يجعلها الفاعل الا في الوجود وفيها وجودا لثمة
 في ذلك المقدار اية لم يكن الجسم لثمة في نفسه والوجود لا يمكن ان يكون وجودا في نفسه

فهو من الموضوع وهو متضمن للجسم بالذات والجسم بالذات لا يكون له مقدار لانه قابل للتقسيم
 له من جهة الوجود واما على جهة الصورة واما كان قابلا لاجزاء فلا يشترط بالذات فهو متضمن
 والذات التي قد لا يكون لها مقدار بالذات فالجسم لم يكن له مقدار بالذات وهو من جهة الوجود
 لذاتك المتعارفة بالذات وقابل للتفصيل والافصال لا يتقدم بتفصيل الذات
 لا كونه ولا ذاته لال الشرائع المتقدمة بالذات والذات هي الكلية هو الجسم باعتبار الوجود
 والصورة وعلية الجسم العقل والنفس ليس له ولا احد منها يتقدم بطريقتين الانفصال
 على الجسم بالذات او الكلية انما يتقدم بالذات الجسم لانه علته تام لها والجسم انما يتقدم بالذات
 الوجود او الصورة او بالذات هي جميعا والوجود لا يتقدم لامتناع الوجود فاعلم ان الجسم هو العقل
 والصورة كغيره لا يتقدم لانه لا يتقدم لانه لا يتقدم لانه لا يتقدم لانه لا يتقدم لانه لا يتقدم
 فالعقل لا انفصال لا يتقدم بطريقتين الانفصال لا كونه ولا ذاته بالذات بل العقل
 الانفصال الذي هو الجسم الطبعي بطريقتين الانفصال متوزنا بالذات لا يكون له مقدار منها
 جزءا من ذلك الجسم لا جزئيا آخره طبيعة ولا يتقدم لانه الجسم المتكامل الجسم لم يكن
 انعدام الجسم بحد ذاته او بصورته كجسمه ولا يتقدم لانه الصورة كجسمه من الوجود لم يكن
 انعدام الوجود او النفس لا يتقدم لانه انهما بالذات لانهما لا يكونان تحت الكثرة والذات و
 الصورة كجسمه مع وجود علته التي لو انعدت فلم صارت موجودة فذلك لا يتقدم
 فان وجوده وجودا جوهريا انما قد صارت معدومة وان لم يكن فلم صارت موجودة
 فذلك لا يتقدم لانه وجوده وجودا جوهريا مع ان الوجود الذي يتقدم به يكون موجودا

بوجوده

لكن

بتفصيلها وبعينها ولا يكونان متغيرين في الزمان كما ذكرنا في الجسم المتكامل مع وجود علتهما
 انما قد علم بغير وجوده في الزمان الذي يتقدم فيه وجوده بالذات فلم يوجد بتفصيل آخره الجسم
 الذي يتقدم فيه لم يكن موجودا بالتفصيل ولا يكونان متغيرين في الزمان وجوده وجودا جوهريا بالذات
 ذلك في ملة بحد ذاته بالذات الوجود للصورة كجسمه كونه بالذات ولا يكونان في الوجود
 تلك القابلية بطريقتين الانفصال عليها من انعدام الصورة كجسمه بطريقتين الانفصال
 عليها والصورة كغيره بتفصيلها بالذات والوجود لا يتقدم وجوده وجودا جوهريا بالذات
 كجسمه انما لا يتقدم لانه وجوده وجودا جوهريا بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 بالذات لا يكونان متغيرين في الزمان تلك القابلية بطريقتين الانفصال عليها كجسمه بالذات كجسمه
 بتفصيلها كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 بتفصيلها لا يكونان متغيرين في الزمان وجوده وجودا جوهريا بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 اجزاء بالذات بالذات وكذا واحد من تلك الاجزاء يكونان متغيرين في الزمان كجسمه
 ليس ذلك بانه جزءا من ذلك الجسم الطبعي بتفصيلها بالذات والوجود كجسمه واحد
 فالجسم بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 والكلية ليس باختلفا بتفصيلها كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 بل بتفصيلها واحد يكونان متغيرين في الزمان كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 فالجسم جزءا من ذلك الجسم الطبعي بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه بالذات كجسمه
 يتغير بجزئيات وان لم يكن بجزئيات انما كانت جزئيات حقيقة كجسمه

منه

لغرض من الاعراض من انهم انهم لم يولد لهم الجسم ولا مدخل في كونها مادة الصورة بل كان في
 واختلاف في هيئة كاعتلت **اعلم** ان **جسم** الاجسام كلها واحدة فلكية كانت او غيرت لان
 الاجسام انما تختلف بالصور الزمنية والصور والاختلاف فيها بالصور والصور في اشتراكها في
 معنى الجسم الذي هو مادة بالقياس الى الصور وجسم بالقياس الى الفصول اشتراكها
 معنى الجسم فيكون واحدة ووجهة الوجود في الوجود لو لم يكن واحدة لم يكن الصورة
 الجسمية اية واحدة لان واحدة كمال وكثرة يكون في وجوده المكون كثرته بالقياس وعلى هذا
 لم يكن الاجسام مشتركة في معنى الجسم ولم يكن اختلافا في الصور والصور ان كانت مشتركة
 ونفوذ الجسم واختلاف في معناه وهذا خلاف الفرق بينه وبين العقول **فليس** **اجسام** كلها
 حقيقة واحدة وتختلف بالذات اذ الجسم من حيث هو مادة تتغير واحدة وتخصيته
 تكون في هيئة لانه فيكون له تغير واحد بالذات وكثير بالاجزاء والاشخاص في شيعته
 الجسم لانه لما كان كمال بالذات كان كثيرا بالاجزاء بالذات وكثرة بالاجزاء لما كان مخلوقا
 الصور في كثرته بالاشخاص بالذات وكثرة هذه سكرات الهيكل والصورة الجسمية
 اية في هيكل الاجسام واحدة بحقيقة وتخصيتها وكثرة بالاجزاء والاشخاص والاشخاص
 بتغير الجسم الجسم كثيرا بالاجزاء والاشخاص بالذات وواحدة بتغير شيعته الهيكلية
 والصورة الجسمية اية واحدة بالهيكل وكثرة بالجسم وهرت في شيعته بواحدة ولا كثرة
 وكذا المقدار يكون في واحد او عدة الجسم وكثيرا كثرته مع ان الجسم كثر بالذات مع وجوده
 وموضوعية اياه لان الصور والاشخاص لم تكن موجودة في صورة واحدة بالذات كاعتلت

فهل

فصل في اثبات العقل والنفس وما بين نسبة كل واحد منهما الى الآخر
 فنقول قد علمت وجود الهيكل ووجود الصورة وكون الجسم منها وعلى اية من الهيكل
 في ذاته اية والقياس على ذاته لم يكن في علمه فاما علمه اياها علمها كمال لا يكون
 ذاته وفعله في الهيكل ولا اية من كمالها من الصورة لانها لا يكون ذات في الهيكل كمالها
 في العلم والوجود والتصور وما يحتاج الى التفرقة في هذه لتجديد ان يكون في علمه لا يراى
 ولا يشترك في العلم وكذا ما يكون في فعله بالذات في الهيكل لا يشترك في علمه فاما علمه
 بالعلم والمركب من الهيكل والصورة يحتاج الى الهيكل بالذات وما يحتاج اليها بالذات كمالها
 ان يكون في علمه بالصورة والذات لا يكون ذات وفعله في الهيكل هو العقل في علم الهيكل
 وفعله هو العقل والصورة الجسمية كانت لازمة للهيكل بذاته واللازم يكون في علمه لا يجعل
 علمه وجسمه فيكون في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه
 فاما علم الهيكل او كان لا علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه
 الا في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه
 حاصص في كمال وجوده في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه
 الهيكل والصورة من علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه في علمه
 بالصورة فان علم الصورة الجسمية هو في علم الهيكل من جهة التي يكون في علمه لانه لا يكون
 في علم الهيكل اولا وبالذات وفي علم الصورة بعقل الهيكل وهو علم بالذات لانه في علم
 الهيكل بالذات ونفس العرف لانه في علم الصورة بعقل الهيكل في نفس العرف

五

فوان الحبيب المنقذ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

بالمعرفه فلهذا قال لا يمكن ان يكون الوجود في ذاته مطلقا بل هو معرفه بالوجود في ذاته
بالتفصيل في الوجودات بها والوجود في ذاته سابق لكونها عايدة او بعينه او بالكون في ذاته بالكون
لا يكون لها مكانه ووجوده وكونه في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
بذاتها وكونها في ذاتها لا غير وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
سواء كان كونها في ذاته او كونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
ما كان ذاته ووجوده عن شرفها في ذاته ووجوده في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
وجوده عن شرفها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
عنه بقية فيكون فلهذا قال ذاته ووجوده عن شرفها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
ان يكون في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
بالات وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
كالما يكون وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
وبغيره ان كانت موجودة فاعلمه بالات وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
بالغيره فاعلمه بالات وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
بالضرورة فنقول ان علمها في ذاتها اذ ان علمها في ذاتها هو لا يكون في ذاته وكونها في ذاته
لا عرفه ذاته فلهذا في علمها في ذاتها وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته
ان علمها في ذاتها يكون بذاته وكونها في ذاتها وكونها في ذاتها وكونها في ذاتها
لا يكون موجودا بالغيره بل هو موجود في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته وكونها في ذاته

[illegible]

ويجوز بالذات بل يكون ضرورة جسم بالذات غير مادة جسم آخر بالذات لا بغيره
 ويجوز بالذات بل لا جسم آخر لا بغيره لا يكون ضرورة واجب بالذات لا لا يكون ضرورة
 بدون وجوده كجسم آخر يكون ضرورة لا يتوقف ان يكون ضرورة مع وجوده كجسم
 آخر بالذات بخلافه لا بالذات وايضا الجسم لا كانت شئ آخر واحد هو لا واحد
 باعتبار كونه بصير متجزيا لا بالذات كونه كل واحد منها هو ذلك الشئ وليس ذلك بالذات
 وهو كل الشئ الواحد لا يكون ان يكون ضرورة بالذات لنفسه بخلافه لا بالذات وتجزئته
 بالذات لا كانت بقوله للصور قبله للصور لا كان معا بل ترتيبا كونه انما هي
 حيث هو جسم معنى مرتبا بكونه معا بالنسبة اليه وهو موقوف عليها لا بالذات وان
 لا موقوف عليها معا بالنسبة واحدة فلم يكن انواع بعضها معا بعض بالذات لبعض
 من انواعها بالذات والجسم مع ان يكون بالذات بالذات بالذات حتى لا يكون ان يكون
 بعض اجزاءه وانواعه بالذات لبعض آخر فكيف يمكن ان يكون بعض اجزاءه
 بالذات بغيره ويكثر بغيره هو ان لا يكون بغيره الجسم بالذات بالذات بالذات
 يكون بعض اجزاءه وانواعه التي كانت له بالعرض على بالذات لبعض آخر فلهذا
 دفعه انواعه بالذات بالذات بالذات بالذات بالذات بالذات بالذات بالذات بالذات
 وفيه على الاحوال اللازمة للجسم ولا يجوز انواعه الاولى التي هي البسيط
 من ان ذلك الغرض هو ان لا يكون البسيط شيئا وبأنه على الصورة ليس بغيره
 وبفعله الاخر والاحوال اللازمة ليس بغيره عند هذه المرتبة ثم صدور اصول الموجودات

والمستطع من مبدعها كونهما حركة الدائمة التي كانت من اجزاء المادّة لجبر الفلك
 حاد الطبع بالغير ولا جبرها على غير القوة في مقابل انفعال وحركة النفس العطر
 ولا جبره حركة العقل على علمه ولا جبره صار مدركا وعاقلا للشيء وانف وطارفا على علم
 وارجع الى ما علمنا من ان العقل والحيّة في جبال النور به حركت كل شيء
 من جوارح سمعان ركب القوة على العيون وسلام على المرسلين والحمد لله العليم
 تمت بحمد الله تعالى

فقد سأل عرابه امير المؤمنين عليه السلام عن النفس فقال ان النفس كانت فعلا لا مفعولا
 النفس مبدية قال ثم النفس باقية بانيه ونفس حسيّة حيوانية ونفس ناطقة قدسية ونفس البتة
 ملكوتية كريمة فقال لا يولد النفس من النفس البانية فقال قوة بانية اصلها الطبع
 الرابع ايجادها عند سقوط الخلق من الكبد ما دلتها في الطائف الاخذية فعلها النمو والزيادة
 وسبب فراقها اختلاف التولدات فاذا فارقت عادت الى ما منتهت عندها ممازجة
 لا عود مجاورة فقال لا يولد النفس الحيوانية قال قوة ملكية وحوارة غريزية اصلها
 الانفك بدوايجادها عند الولادة الجسمانية فعلها الحيوة والحركة والنظم والنم والنفية
 والكت الالاموال الشهوات الدنياوية موقوما القلب بسبب فراقها اختلاف التولدات
 فاذا فارقت عادت الى ما منتهت عندها ممازجة لا عود مجاورة فتضم صورتها الى بطون
 مفعلا وجودا ويضم صورتها الى ما منتهت عندها ممازجة لا عود مجاورة فتضم صورتها الى بطون
 واجادها عند الولادة الدنياوية موقوما العلوم الحقيقية موادها السليمة اصلها حقيقي فعلها
 المحارف الربانية بسبب فراقها تكلل الالات الجسمانية فاذا فارقت عادت الى ما منتهت
 عندها ممازجة لا عود مجاورة فقال لا يولد النفس الناطقة من النفس الملكية قال قوة لا هويّة
 جوهرية بسيطة حسيّة مبدئية اصلها العقل منه بدت وعنه دلت واليه دلت وانتهت
 وعودتها الى اذ كانت وشابته ومنها بدت الوجود او يعود اليها بكل انفراد العلم
 وشجرة طوبى والسرور والسرور والسرور والسرور والسرور والسرور والسرور والسرور والسرور
 السائر في مولود العقل ان وجوده اذ كان محيطا بالاشياء من جميع جهاتها عارف بالشر
 بقوله في قوله الوجود است وانه في المطالب ثم كماله في العلم

قال
 فصل

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

بسم الله الرحمن الرحيم

شکر و سپاس بر خدا را که بخود باره راست و در دو کلام بر بهتر خلق او کند
 و آل و جمیع اما بعد بدان بدستی و یقین که هر علم را چهار است از هر چه
 که اگر یک از این سه جز نباشد آن علم نخواهد بود موضوع و مبادی و سایر موضوع
 هر آنست که بحث کند در آن علم از احوال و ذرات او و مبادی و سایر موضوعات که بحث
 دانستن سایر آن علم موقوف باشد به دانستن آنها و آنچه دانستن سایر موضوعات
 با و یا از تصور نیست یا از تعقیقات اگر از تصور است یا تصور است موضوع و
 جزو است و تصور از احوال و ذرات موضوع که در آن علم اثبات میکند از برای
 او و اگر از تعقیقات است یا مبنی است بقیه یا مبنی نیست بقیه اگر مبنی است
 بقیه علوم متعارف و اگر مبنی نیست بقیه معلوم را ظن بر خلاف آنست یا نیست
 اگر معلوم را ظن بر خلاف آنست معادرات و اگر نیست اصول موضوعه و
 سند بر علم آنست که مطلوب باشد دانستن او و در آن علم آنچه در مطلوب
 دانستن او در مرتبه بودن احوال و ذرات موضوع آن علم یا نوع موضوع او یا عرفانی
 موضوع او است از برای موضوع آن علم یا نوع موضوع او یا عرفانی موضوع او
 پس قدر از شروع در علم را باید است از تصور موضوع آن علم و احوال او و تعقیق بوجود
 موضوع آن علم و احوال او و اگر مبنی است بقیه از علوم متعارف است و اگر نه از استیلا
 و همان نیز که علوم مختلفه بسیارند بالبدیهه فراه بعضی در بحث بعضی باشند و خواه

باشد

باشد و علوم مختلفه را از ادب و موضوعات مختلفه میباشند و موضوعات مختلفه هرگاه
 چنین بقیه نباشند در تصور یا در تعقیق محتاج خواهند بود به بیان و بیان بر
 یک در آن علم که موضوع است نمیشود زیرا که در آن علم از مسلمات پس بیان او
 در علم دیگر خواهد بود زیرا که در آن علم دیگر را نیز موضوعیت که اگر مبنی باشد بقیه
 محتاج خواهد بود به بیان تا چهار مرتبه خواهد بود که موضوعات جمیع علوم و مبادی
 جمیع علوم در آن علم مبنی شود و هم بعنوان تصور و هم بعنوان تعقیق و هم به هر دو
 بواسطه و چنین علم را باید است از موضوع که اعم از موضوعات و مفهومات باشد
 و مفهوماتی از و نباشد که او را آن مفهوم مقصود شود که اگر چنین بود آن مفهوم موضوع
 این علم بود و این و مفهومات که اعم از مفهومات و احوال است و بعد از
 دیگر مقصود نمیشود شریک است و وجود و موجود که اعم از احوال و مفهومات و بعد از
 دیگر مقصود نمیشود بلکه جمیع مفهومات در تصور شدن کتاب چند بابها پس
 موضوع این علم یکی از اینها خواهد بود بالفرضه کوثر موضوع این علم وجود نیست
 بود زیرا که موضوع این علم معلوم میشود و که با تفهام میشود و موضوعات علوم مختلفه
 شود و محمول شود بر موضوعات معلوم و احوال و ذراته تواند داشت که محمول شوند
 بر او و وجود با تفهام نیز و موضوعات معلوم نمیشود و محمول نمیشود بر هر موضوعی
 موضوعات و احوال و ذراته نمیتواند داشت که محمول شوند بر او پس موضوع این علم وجود
 نمیتواند بود و موجود اگر چه محمول میشود بر موضوعات و موضوعات احوال و ذراته

میشود اما نه با هر موجود بلکه با هر نفس زیرا که بالذات شرایع تمام شود موضوعات
 علم میشود و محمول میشود بر موضوعات و موضوع میشود بر محمولات و از این راه
 متوجه و محمول و وحدت و کثرت و جوهریت و عرضیت و کلیت و جزئیت
 و سایر احوال و احکام که از این شرایع میباشند بالذات و محمول بر نفس میشوند بالذات
 لیکن شرایع موجود نباشد هیچ موصوف بهیچ منفرد و معروضی حال نمیتواند شد
 لهذا گفته اند که موضوع در این علم موجود است اما حقیقه و بالذات موضوع
 شرایع است یعنی نفس و مراد از وجود بودن شرایع و از موجود شرایع و مراد از
 موجود یعنی نفس که مراد از وجود و نفس است که مسئول هر سبب میشود یا وجود
 که در مسئول هر سبب میشود و هر یک از اینها یا بالفعل است یا بالقوه و
 موجود بالفعل مطلقا خواه موجود و نفس و خواه موجود که یا ضروری است وجود
 از برای او و نظر بذاتش کرده یا ضروری نیست اگر ضروری است و هم در این باب
 او نظر به نفس کرده و واجب بالذات و اگر ضروری نیست ممکن و مراد از
 ممکن در این مقام با وجود عدم است زیرا که ممکن لفظی است مشترک
 میان قابل وجود و عدم و قابل وجود فقط و موجود بالقوه که ممکن با جهات
 استعداد و استقبالیست و ممکن بمعنی اول قسیم واجب بالذات
 و بمعنی ثانیه لازم واجب بالذات و بمعنی ثالث قسیم موجود بالفعل و ممکن
 بمعنی اول را ممکن هم میگویند زیرا که توانا یا او عام است وجود و عدم و ممکن

نفس

بمعنی ثانیه را ضروری ممکن خاص میگویند از جهت اینکه قابلیت خاص وجود است و پس
 و از آنش نمیتواند که نبود و ممکن بمعنی ثالث که ممکن خاص نیز لازم واجب بالذات
 هر برای آن که در سطوح لازم قضا یا موجب فرموده است و بر این نیست که
 واجب نیز وجود لازم دارد ممکن آن وجود را یعنی هر چه صادق بجز واجب است
 وجود صادق است بر او ممکن از وجود که اگر صادق نباشد بر او ممکن از وجود نیست
 خواهد بود پس ممکن از وجود و هر چه صادق باشد پس ممکن آن وجود صادق است
 بر او مستغنی آن وجود لازم برای آنکه آن ضروری باشد بودن او مستغنی باشد بودن او
 و این حال است بالظهور پس هر چه صادق بجز واجب نیز وجود صادق است
 بر او ممکن از وجود بالظهور اگر گویند که ممکن آن وجود نیز لازم دارد ممکن از وجود
 لازم برای آنکه آن ضروری باشد وجود و از برای او بالذات تواند که نبود بالذات است این
 نیز محال است گویند که ممکن آن وجود لازم واجب نیز وجود است غیر ممکن از وجود
 که لازم دارد ممکن از وجود را بلکه ممکن آن وجود است که لازم دارد و سابقه
 حکم معده و له موجب مستغنی معده که را که پس ممکن از وجود و مستغنی آن وجود
 بر اینست اینکه ممکن لفظی است مشترک میان قابل وجود و عدم چنانکه سابقه گفته شد
 فاسد اند و میان قابل وجود فقط چنانکه امور ثابت اند و ممکن آن وجود بمعنی ثالث
 لازم واجب نیز وجود است بمعنی اول و ممکن بمعنی اول را ممکن عام میگویند و
 بمعنی ثانیه را ممکن خاص است بمعنی آنکه از سطوح مقولات در منطق ضروری است

و فارایه این رشد و ازین دانسته میشود که مراد از سطر از واجب است و واجب
 بالذات است نه واجب بالغير چه واجب بالغير نظریات قابل وجود و عدم است که ممکن
 عام باشد نه قابل وجود فقط که قطعی ممکن خاص باشد و لازم واجب نیز میسر
 الایوبه با ممکن خاص است نه با ممکن عام چنانکه دانسته شد پس هر چه واجب
 باشد وجود از برای او بالذات خواهد بود و در نفس و خواه و هو که قابل وجود
 خود خواهد بود بالذات بقول خاص غیر ممکن خواهد بود بالذات با ممکن خاص
 و لهذا طلاق واجب الوجود بر فانی است و در قرآن مجید و احادیث و ادعیه
 منقول از ائمه و روایات حکم شده است و این مختص بعجز متفلسف متافرن
 ثانی است عاید قول منقول الیهم و ممکن مطلق خواهد بود با ممکن خاص و خواهد بود با ممکن
 عام چون قابل وجود است و علل وجود نیستند بود مطلق پس هر کس گفت که
 در وجود و بقا علل خواهد بود ممکن خاص که واجب بالذات باشد و خواهد ممکن عام که واجب
 بالغير باشد و فاعل ممکن مطلق یا هو فاعل موجب ممکن و ملزم او نمی تواند بود
 بعجز ممکن مطلق گواه ممکن خاص و خواهد تمام بقا علل یا هو فاعل واجب نیستند باشد
 زیرا که ممکن خاص نظریات چون قابل وجود است و پس و نمی تواند که نبود بالذات
 و محتسب است که نباشد بالذات واجب است که نباشد بالذات نه بقا علل و بعجز فاعل
 بعجز بذات خود ضرور دارد وجود را نه بقا علل و نه بعجز و بقا علل موجود است یا
 نه بذات خود پس فاعل او یا علل هیه او و موجود است چون که قابل وجود است

در بیان غیرت
 فاعل موجب

بالذات

بالذات نه بر حسب و ممکن عام چه نظریات می تواند که نبود ضرورت و موجود
 برابر و بالذات و بقا علل نیز ضرور نمی تواند شد از جهت اینکه معقول برگاه نظریات
 تواند که نبود واجب نیست بالذات صدور او از فاعل ضرورت نیست فاعل را
 نظریات ایجاد او بلکه فاعل نظریات بدون آن معقول می تواند بود و مادام که
 واجب نشود وجود او واجب نیست و صدور او از فاعل ضرور نیست و فاعل را ایجاد
 چه و موجب صدور او ایجاد دفع و موجب وجود معقول است که اگر واجب نباشد وجود معقول
 واجب نیست صدور او از فاعل ضرور نیست فاعل را ایجاد او چنانکه ممکن
 صدور او ایجاد دفع یا ممکن بود و معقول است که اگر ممکن نباشد وجود معقول ممکن
 نیست صدور او از فاعل و ممکن نیست فاعل را ایجاد او پس اگر واجب نشود
 معقول بقا علل یا هو فاعل لازم می آید که واجب باشد نظریات فاعل که در معقول
 و ضرور باشد فاعل نظریات ایجاد معقول و فاعل نظریات بدون معقول نخواهد
 بود و لازم می آید که معقول نیز نظریات نباشد که نبود زیرا که معقول نظریات است
 اگر تواند که نبود فاعل نیز نظریات بود و نه معقول می تواند بود و این خلاف فرض است
 پس ممکن مطلق خواهد بود ممکن خاص و خواهد ممکن عام بقا علل واجب نیستند و فاعل
 هیچ ممکن موجب ملزم او نیست و بود بلکه فاعل هر چیز می تواند آن چیز و ممکن
 اوست نه موجب ملزم او و لهذا باید بر سر فاعل این و ممکن است این گفته اند
 موجب ملزم این چنانکه در قرآن مجید واقع است که الله یسک الموت و الارض

و حالیکه شریک در کلام ارسطو در مفسر هتم از او بوجای وقت که ان اشیا العقلیه
 یغیر از اشیا الحسیه و این را دلیل لا ینزله الاشیا العقلیه و الحسیه بل یومسک لجمیعها
 و هرگاه که بایست که لازم باشد باشد اشیا را در ذم اشیا و موصوفات اشیا نخواهد بود
 و اشیا نیز لازم او و واجب باشد و نخواهد بود و این مطلب بتفصیل در محبت علمت
 و معلول مذکور خواهد شد و در اینجا مقدم میشود کیفیت واجب شدن ممکن عام بکل
 وقت خدا بدانکه امکان بر سه قسم است امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد
 و امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد از وجود و معلول میباشد و با وجود و معلول میباشد
 اما امکان قبل پیش از وجود و معلول نمیتواند است و امکان در وقت و امکان بعد
 قابل و معلول السبب علی است از برای قیاس که قبل بآن حال میباشد و مستند میشود
 از برای معلول و با حقیقه است و امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد از برای معلول بودن است
 بآن حال یعنی امکان در وقت و امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد از برای معلول بودن است
 که امکان است و امکان در وقت و امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد از برای معلول بودن است
 معلول میباشد و این امکان حال قابل است بالذات و اگر نیست داده شود
 بمعلول بعرض خواهد بود و امکان قبل و امکان در وقت و امکان بعد از برای معلول بودن است
 معلول را و توانای داشتن او بمعلول را فرع امکان بمعلول و امکان بمعلول حال
 معلول بالذات نه قابل امکان بمعلول چون حال معلول بالذات با وجود
 معلول باشد چه معلول پیش از وجود نه ممکن است و نه ممکن است و امکان بمعلول در قابل از برای

مفهوم

مفهوم پیش از وجود و معلول است پس امکان بمعلول غیر امکان بمعلول است و قابل است
 و امکان داشتن قابل بمعلول را چون فرع امکان بمعلول است و امکان بمعلول با وجود
 معلول است امکان بمعلول داشتن قابل بمعلول را نیز با وجود و معلول است و مستند او قابل از برای
 برابر بمعلول چه پیش از وجود و معلول است امکان داشتن قابل بمعلول را غیر مستند او
 است از برای بمعلول و نیز مستند او قابل از برای بمعلول حال قابل است بالذات
 و امکان داشتن او بمعلول را حال او است یا فرع امکان بمعلول پس مستند او قابل
 غیر امکان داشتن او بمعلول و امکان در زمان است بر ضرورت قابل از برای
 امکان است و است که حال قابل بالذات نه امکان در فرع امکان بمعلول با وجود
 معلول و در او ضرورت قابل که معلول است با امکان است و نیز قابل است
 بالذات نه فرع ضرورت معلول زیرا که ضرورت قابل با هو قابل است و تمام است
 از برای معلول و مستند او مطلق خواهد تمام و خواه ناقص حال قابل است بالذات و سبب
 امکان ضرورت معلول نیست و امکان داشتن قابل بمعلول را چون فرع امکان بمعلول
 معلول ضرورت داشتن قابل از برای فرع ضرورت معلول و ضرورت معلول
 فرع ضرورت قابل و ضرورت قابل است که مستند او تمام است از برای بمعلول نه
 فرع ضرورت قابل داشتن قابل بمعلول او این در ضرورت که هر یک از قابل
 و معلول ممکن باشد یا ممکن تمام که اگر قابل ممکن باشد یا ممکن نه عارض ضرورت او
 از برای بمعلول سابق نخواهد بود و با امکان بمعلول و مستند او ممکن تمام ضرورت خواهد بود

مفهوم

داشت مقبول و مقبول لازم ذات او واجب بود و خواهد بود و وجود خواهد
 بود و اینها از فاعل در و اما در صورتی که هر یک از قبیل و مقبول ممکن باشند با هم
 عام ضرورت قابل از برای مقبول از این حیثیت که قابل است مسبوق خواهد بود
 با استعداد سابق که با استعداد سابق قابل صورت لاحق از این حیثیت که قابل
 است ضرورت در الوجود میشود و مقبول ضرورت قابل ضرورت الوجود میشود و وجود
 میشود از فاعل در قابل و از این دانسته شد که هر چه ممکن باشد با یک نام
 بعضی قابل بود و عدم هر یک از ذات واجب میشود و جوید شده باشد و عباد و آقا
 که ممکن است با یک نام قادر بعضی قابل بود است و پس واجب بود از برای او
 نظیر آنش کرده و نیز دانسته میشود بطریق اجمال که ممکن است نام نیست با ذات
 بصورت اواخر بدانکه **بعضی از اینها** موجودند مانند ممکن خواهد بود و نامی که
 قادر و نه نامی که نام و واجب خواهد بود و نه ذات و نه ایضا از جهت اینکه امکان
 و جوید مطلقا کیفیت وجود است مطلقا خواه وجود فرقت و خواه وجود کند
 که حصول پس بر یک چیز و کیفیت وجود مطلقا خواه است با جهت از وجود
 پس هیچ شرازی است تا وجود نداشته باشد ممکن خواهد بود و نامی که نام و واجب
 نخواهد بود و نه ذات و نه ایضا اگر چه در مرتبه و حفظ عقل امکان مطلق مقدم
 بر وجود مطلق و وجود مطلق مقدم است بر وجود مطلق یک شرازی موجود باشد
 حکم نیست آن که بر وجود مطلق نه ذات و ذات و نه هر دو و هر چه در مرتبه ذات

امکان از وجود مطلقا
 موقوفه از وجود دیگری
 چه

امکان از وجود مطلقا
 موقوفه از وجود دیگر

و ذاتی مقدم باشد بر وجود و تقدم بر معرفت و تقدم با بالذات بر ما بالغین
 اما امکان نیزه علی توانا که کن است مقبول او توانا که کن است مقبول با فاعل توانا
 شدن و بودن مقبول که اگر مقبول تواند شد و نتواند بود فاعل نیزه تر تواند کرد
 بیان برستی و تحقیق که در وقت هر سخن از معانی با قیام لابد است از تصور معنی
 و از صدق معنی بر اقام که اگر معنی مقبول نباشد قسده لفظی خواهد بود و کجده لفظ
 یا قسده لفظی خواهد بود و کجده معنی هر گاه اقام تصور نباشد و اگر معنی مقبول نباشد
 و بر اقام صادق نباشد قسده مقبول نخواهد بود و مثل اینکه قسده کنیم هر را یکم و
 کیف و اگر یک قسده صادق باشد نیز قسده صحیح نخواهد بود بلکه صحیح خواهد بود
 معنی در این قسم که صادق است بر پس در قسم موجود بود واجب ممکن نیز
 لابد است از تصور موجود که معنی است و از صدق او بر اقامش که واجب تکلف
 که نیم بالضرورة موجود بعضی چیز وجود دارد که موضوع این علم است معنی میشود
 بواجب و ممکن بود واجب و ممکن بود و نه همین معنی که اگر موجود بعضی دیگر باشد در وقت
 موضوع این علم و سنده این علم که این بود و یکیز در وقت معنی و این علم و سنده این
 علم پس بر وجود نه همین معنی و هر چه وجود باشد با این معنی قابل وجود است و هر چه
 قابل وجود میخیزد است در وجود بقا علی پس واجب ممکن قابل وجودند و محتاجند
 وجود بقا علی علی این معنی و هر چه در این معنی و قسم موجود و بعضی نخواهد بود و بعضی
 و تو شیم که واجب الوجود ذاتی است خدا و اگر برادر از واجب است خبر است

بکینه

که نظر بر آنش کرده ضرور باشد و چون در برابر او ایستاد چنین چیزی محتاج است بفاعل
از جهت اینکه چیزی وجود دارد مطلقا خواه بعین ضرورت و خواه بعنوان امکان قابل
وجود است و قابل وجود در وجود محتاج است بفاعل پس چیزی وجود دارد مطلقا
در وجود محتاج است بفاعل اما اینکه چیزی وجود دارد مطلقا قابل وجود است از جهت
وجود نه بین ضرورت و نه چیز بلکه حال چیزی حاضر ضرورت و چیز ضرورت است
و معروضی قابل آن حال خواه آن حال ضرور باشد از جهت نظر بر آنش کرده
و خواه ضرور نباشد پس ضرور وجود مطلقا قابل وجود است قابل وجود محال
بفعل پس چیزی وجود دارد مطلقا محتاج است در وجود بفعل و اگر مراد از آن
بدانته خالق باشد و مورد شایستگی حق است که علت نه در مطلق بر آن که مذکور
خواهد شد اما موضوع که چیزی وجود دارد است بر و صافی نخواهد و از قسم موجودات غیر
که موضوع است نخواهد بود پس قسمی موجود که موضوع علت بود واجب که مضموع
نخواهد بود بلکه موجودات غیر مضموع نخواهد بود در مگر این خلاف فرض است
و قوی شیخ که واجب الوجود بدانته اگر علت داشته باشد وجود او آن علت نخواهد
بود حق است و اما اینکه هر چه وجود دارد یک چیز باشد پس اگر علت را کرده شود بدانته بودن
آن چیز واجب نخواهد بود از بر آن وجود حق نیست از بر آنکه هر چه وجود دارد یک چیز
نظر بر آنش کرده قطع نظر از آن چیزی وجود نخواهد داشت نه اینکه واجب نخواهد
بود از بر آن وجود است که نظر بر آنش کرده ضرور چیزی وجود دارد بر آن و بفاعل

موجود باشد و ایمان واجب غیر از جهت اینکه فاعلش واجب نیست و مورد واجب است
نه واجب که دانسته و مورد واجب او چنانکه دانسته شد بر آن و نیز حق شیخ که
واجب الوجود بدانته واجب الوجود غیره نمیتواند بود اگر مراد از واجب الوجود بدانته
بدانته است حق است که بر هر صفا واجب الوجود غیره بلکه واجب الوجود بدانته نیز با غیر
که قسم وجود غیر ضرورت نمیتواند بود از جهت اینکه بارش ممکن الوجود نیست مطلقا
نه اینکه فاعل و نه اینکه عام و واجب الوجود یعنی مگر مطلقا خواه باطلات و خواه
بالبیغیر ممکن الوجود است پس بارش واجب الوجود و واجب باطلات نیز با غیر ممکن
و اگر مراد از واجب الوجود بدانته چیزی وجود دارد است که ضرور داشته باشد وجود را
بدانته حق است که واجب الوجود بدانته واجب الوجود غیره نمیتواند بود از جهت اینکه
ممکن نیست که غیر از اشیا ضرور باشد وجود را بر ادب بدانته و ضرور نباشد وجود
از بر آن ادب بدانته و بغیر ضرور نباشد یا ضرور نباشد وجود و فرض نیست و خواه وجود که در وقت
شیخ که واجب الوجود بدانته واحد است اگر مراد از واجب الوجود بدانته بارش است
حق است که واحد است غیر ممکن نیست نه اینکه ذاتی موصوف بود صحت بواسطه
اینکه کمالات فاعله است و حال محدود است یا محدود و بارش نیست نه واجب است
و نه محدود و از جهت اینکه محدود و محدود از اقسام موجودات غیر ضرورت و بارش موجودات غیر
بدر وقت موجودات غیر نیست بلکه موجودات غیر ضرورت نیست موجود است
یعنی وجود بدانته است مراست با بر شایستگی غیر نیست و واحد نیز با غیر کثرت

وحدت عدد آنست که جز عدد موصوفش نشود و وحدت چنین جز عدد محسوس
 بیاورد چنین میشود پس وحدت چنین باین اعتبار وحدت عدلیست و اگر کثیر بیحد
 شد بجز اینست متفقین با حقیقت آن وحدت عدلیست و وحدت او وحدت عدلیست
 باین اعتبار که موصوفش نوعیت است و باین اعتبار که یکی از انواع است و احد است
 بود وحدت عدد در این میشود بیاورد نوعی چنانکه دانسته شد در جنس و اگر
 موصوفش وحدت بالذات کثیر میتواند شد بجز آن امر واحد متصل است و وحدت
 وحدت انشائی باین اعتبار که موصوفش انشائیست که اگر موصوفش انشائی نباشد
 کثیر نمیتوانست شد بجز او باین اعتبار که یکی از تنقعات است وحدت او وحدت
 عدلیست و احد عدد متصل میشود بیاورد متصل و اگر واحد بالذات کثیر نمیتواند شد
 مطلقا بجز اینست و نه بجز آن امر واحد متکثر است و وحدت او وحدت متکثر
 و باین اعتبار که وحدت لو یکی از اشخاص است وحدت او وحدت عدلیست و احد
 شخصی اگر موصوفش متصل باشد واحد انشائی نیز خواهد بود و باین اعتبار کثیر نمیتواند
 شد بجز او باینکه واحد بالذات بر چهار قسم است واحد عدلی و واحد عدلی و واحد عدلی
 و واحد انشائی و هر یک از این چهار قسم واحد عددی است باین اعتبار که یکی از اقسام
 بدان برسی که فرق است میان واحد بالذات و واحد بذات زیرا که واحد بالذات
 یک چیز است بالذات و واحد بذات چند چیز است بالذات که یکی از بذات متفرق
 زید و عمر که چند چیز است بالذات و یکی از بذات که انشائیست بجز و فرق است میان

و تحقیق
 میان فرق میان واحد بالذات
 و واحد بذات

و احد

و احد بالذات و کثیر بالذات پس فرقت میان واحد بالذات و واحد بذات و
 فرق است میان واحد بذات و واحد کثیر است و واحد بجنس زیرا که واحد
 یک چیز است بالذات که موصوفش نوعیت باشد و واحد بجنس چند چیز است بالذات
 که یکی باشد و جنس متوالف و فرس که چند چیز است بالذات و یکی از جنس که یکی
 باشد و فرق است میان یک چیز بالذات و چند چیز بالذات پس فرق است میان
 واحد بذات و واحد بجنس و نیز فرق است میان واحد نوعی و واحد بنوع از جهت
 اینکه واحد نوعی یک چیز است بالذات که موصوفش نوعیت باشد و واحد بنوع چند
 چیز است بالذات که یکی باشد و نوع متوالف و مبرود و همچنین فرق است میان واحد
 انشائی و واحد بذات و واحد انشائی یک چیز است متکثر است بالذات
 و واحد بذات یک چیز متصل است که یکی باشد در نهانیت و فرق است میان واحد بالذات
 و کثیر بالذات پس فرق است میان واحد انشائی و واحد بذات و بیاوردین توضیح
 واحد بذات و واحد بجنس و واحد بنوع و واحد انشائی و واحد بالذات و واحد بالعدد
 نه از اقسام و واحد بالذات زیرا که اینها چند چیز است بالذات که یکی از اقسام
 و چند چیز که یکی باشند در امر خواسته آن اوزامعومات ایشان بجز و خواهد شد
 که آن چند چیز یکی از اقسام و واحد بذات و واحد بجنس و واحد بنوع و واحد
 بجنس و واحد انشائی از اقسام و واحد بالعدد و واحد بالذات و واحد بالذات
 و چون بعضی غلط کرده اند و واحد بالعدد را واحد بالذات و واحد بالذات را واحد

انچه را که یکبار از جنس اول است و عدتش برابر است از بعد از عدد خود شش
و کمترین آن نیز اگر کمتر شود و بعد از او و عدت که از برابر او باشد
بعد از آن نیز که متعلق به یک جنس است نه و عدت که از برابر او باشد قبل از آن
از جهت اینکه متعلق به هر دو جنس است و با جهاد هر چه کمتر شود با جهاد ابتدا کثرت او
و عدت هر یک از آنها جدا است و هر یک از آنها متعلق به هر یک از آنها است
بالتشخص و معایر است باعتبار یکی بودن و جهاد بودن همچنانکه هر یک از آنها در یک
از افراد نوع همان نوع است بالذات و هر یک از انواع جنس همان جنس است بالذات
و معایر به اعتبار یکی بودن و جهاد بودن و عدت هر یک از آنها جدا متعلق به هر یک
و عدتی است که از برابر او متعلق باشد بعد از آن نیز که هر یک از آنها در یک
از افراد نوع هر یک از آنها متعلق به همان و عدت که از برابر نوع و جنس باشد
بعد از تعیین پس و عدت که بعد از عدد متعلق است با جهاد و عدتی است که از
برابر او باشد بعد از آن نیز که جهاد و عدت که بعد از نوع و جنس است و عدت
که از برابر او باشد بعد از تعیین و تحقیق اینکه هر یک از آنها جدا متعلق به همان
متعلق است بالتشخص در بحث هیولا خواهد شد که اول وقت عدد و تخفیف یا در تخفیف
چون کمتر نمیتواند باشد بالذات و بزرگتر است از جهاد و عدت تخفیف بعد از عدد و تخفیف
بما هو تخفیف نمیتواند باشد به جهت اینکه بعد از عدد نوع است نه جهت اینکه
تخفیف چون نوع تعیین است و عدتش و عدتی است که از برابر نوع باشد

انواع ۴

نوع

تعیین بعد از عدد نوع است پس و عدت تخفیف بعد از عدد نوع است باین اعتبار
که تخفیف همان نوع است بالذات بدانکه هر دو عدتی با دو مقابل کثرتی است
که با او جمع نمیتواند شد در موضوع واحد از جهت واحد اما کثرت که در مقابل
و عدت باشد یا باشد از جهت واحد بنا بر این که عدت جمع میتواند شد در موضوع
و واحد مثلاً و عدت جنس را در مقابل کثرت جنس است که یک جنس از آن جهت
که یک جنس است چند جنس نمیتواند بود اما یک جنس چند نوع میتواند بود و یک
جنس از آن جهت که یک جنس است چند جنس نمیتواند بود و و عدت نوع را
در مقابل کثرت نوع است که یک نوع از آن حیثیت که یک کثرت است چند نوع
نمی تواند بود اما یک نوع چند تخفیف میتواند بود و یک نوع از آن حیثیت که یک نوع است
چند نوع میتواند بود مثل انواع متوسط و یک تخفیف از آن جهت که یک تخفیف است چند
تخفیف نمیتواند بود اما یک تخفیف اگر هر دو جنس متعلق باشد چند نمیتواند بود و
یک تخفیف از آن جهت که یک تخفیف است چند تخفیف نمیتواند بود اگر موضوع لغایر مختلف
باشد و بر این قیاس یک متعلق به آنست که یک متعلق است چند نمیتواند بود
و همچنین اقسام الوفر که در مقابل هر دو عدت کثرتی است که با او جمع نمیشود در موضوع
و اعداد از جهت واحد بدانکه قابل و عدت و کثرت قابل سلب و ایجاب
عدم و ملک نیست زیرا که و عدت و کثرت هر دو وجودی و سلب و ایجاب هم
و ملک هر دو وجودی هستند پس قابل و عدت و کثرت قابل سلب و ایجاب و

و عدت که از برابر نوع
بما هو تعیین م

اما یک تخفیف چند نمیتواند بود
بما هو تعیین م
و عدت و کثرت قابل سلب و ایجاب
در مقابل و عدت و کثرت

و عدم و حکم نیست اما اینکه وحدت و کثرت هر دو وجود پیدا نه اینست که کثرت
عدد است و وحدت مبدأ عدد و جزا عدد و مبدأ عدد هر دو وجود پیدا نه با ظهور
و تقابل تضاد نیست بواسطه اینکه وحدت و کثرت هیچ ضد سرخرافه
دیگر نیستند بود و دیگر اینکه همین در جنس قریب شریک میباشند و وحدت
و کثرت در جنس بعید نیز شریک نیستند پس تقابل وحدت و کثرت تقابل تضاد
نیست و تقابلی که حکمت تقابل تضاد نیست از جهت اینکه کثرت و عدم وجود
خاصیت آنهاست و هر یک از آنها وجود کثرت و کثرت حکمت نسبت به هر یک
و کثرت و اینها را که کل و جزا از مضایفانند پس وحدت و کثرت با این اعتبار
مضایفانند اما بالذات و وحدت را کثرت هیچ کس را از آنها تقابل نیست
بلکه بالذات قوت را با کثرت تقابل تضاد است فضا کمال در لواحق
و وحدت و کثرت بعرض در میان آنچه لایق میشود و موجود را بعد از خود و وحدت
و کثرت که نیم آنچه لایق میشود و موجود را بعد از خود و وحدت بود است که
حاصل باشد و آنچه لایق میشود و موجود را بعد از خود و کثرت غیرت است از جهت
اینکه موجود با موجود نامعین نشود و در وحدت نیست و در جنس هر دو وحدت
نشود و موضع و محمول میشود و موضع موجود معین و محمول بود با هر دو وجود و هر دو
موضع و محمول است پس هر از لواحق وحدت یا بعد از خود و غیرت از لواحق کثرت است
چون وجود تا کثرت نشود و وجود در غیر وجود نمیشود و هر از این که در هر دو وحدت میباشد

در لواحق
و کثرت

و کثرت

و کثرت اینست که در محل یکانی و وحدت میباید و در محل سلبی که حقیقت سلب حلا
کثرت میفرمود و در هر چه محمول تواند شد تا فرد و واحد نشود و موضع نمیشود
و تا موضع نشود محمول نمیشود و محمول یکا به و تا افراد کثرت نشود و غیرت و سلب تحقق
نمیشود و نه اینکه در محل یکا به باید که موضع و محمول واحد باشند از وجه دیگر
از وجه دیگر که موضع و محمول در محل بالذات و در جنس نیستند بالذات که یکی
باشند از وجه از جهت اینکه و چیز بهر وجه که واحد باشند خواه بدات و ذوات
و خواه بعرض و عرض که محمول نمیشود بر یکدیگر که بالعرض آنچه در او واحدند و یکیت
نیستند بالذات که و تا باشند از وجه دیگر که محمول در محل بالذات طبیعت است
و موضع فرد و طبیعت با فرد فردش که موضع است یکی نیست نه بالذات و نه
بالعرض چون فرد طبیعت که موضع است طبیعت معین و مورد وحدت و
طبیعت معین و مورد وحدت طبیعت یکی از طبیعت است که یکی طبیعت
چون یکی با طبیعت طبیعت نیست و بالذات و بالعرض شکان که فرد و کثرت
حیوان و احد است و حیوان واحد حیوان و یکی از حیوان است نه یکی با حیوان بالعرض
بالذات یا بالعرض و انفرادی و عرض حاضر است حاضر واحد است و حاضر واحد
حاضر است نه واحد حاضر بالذات یا بالعرض پس موضع و محمول در محل بالذات
و احد نیستند از وجه دیگر که از وجه دیگر بالذات و نه بالعرض و نیز هر دو
از لواحق و وحدت نه از لواحق وحدت و کثرت تا اینکه در محل هم وحدت باشد

در غیریت

و هم گزشت بطل در محل ایجاب و وحدت مرید بآن معنی که مذکور شد و در محل سلب
 گزشت و غیریت چنانکه دانسته شد و محل اعتبار است از بودن فرد طبیعت
 درگاه که سایل محلی چنانکه آورده شد و هم فرد را بعد از آن که تصور کرده باشد
 و محل اعتبار مرید باشد و بالعوض میماند زیرا که موضوع اگر فرد محمول باشد با آن
 اعم از این که فرد ذاتی باشد یا فرد عرضی محمول باشد است مثل محمول بر انسان یا
 محمول بر حیوان است نه آنکه آنسان فرد ذاتی حیوان است فرد عرضی حیوان
 و اگر موضوع فرد محمول باشد بر ذات فرد ذاتی و فرد عرضی بلکه هر یک از موضوع
 و محمول فرد نامش باشد که محمول شود بر فرد و گواه فرد ذاتی و گواه فرد عرضی
 و محمول بر یک موضوع محمول بر دیگر باعتبار نام آنست که هر یک باشد محمول بر است
 مثل محمول بر فرد بر فردی که اعتبار بر محمول انسان بر فردی که اعتبار
 که ما شمرده و این قسم از محمول در هیچ علم از علوم براینه مستقر نیست چه معلوم براینه
 بحث از آنرا فرد را بر موضوعات میکنند و محمول از آنرا بر موضوعات محمول
 بالذات است و محمول بالذات باعتبار محمول بقیمت اولی مختص است بر این قسم
 زیرا که محمول بر محمول بالذات یا تمام حقیقت موضوع است یا تمام حقیقت موضوع نیست
 اگر تمام حقیقت موضوع است محمول بر غیر تمام اگر تمام حقیقت موضوع نیست
 جز حقیقت موضوع است یا جز حقیقت موضوع نیست اگر جز حقیقت موضوع است
 جز حقیقت موضوع نیست یا جز حقیقت موضوع نیست اگر جز حقیقت موضوع است

محل

و اگر جز حقیقت نیست محقق حقیقت موضوع است محل فصل بر نوع و اگر تمام حقیقت
 موضوع جز حقیقت ذاتیست خارج از حقیقت او خواهد بود بالذات و خارج از
 حقیقت موضوع مصاد حقیقت است یا مصاد حقیقت ذاتیست اگر مصاد
 محل خاصه بر ذرات خاصه و اگر مصاد بر ذرات اعم خواهد بود بالعرض و در محمول بر محمول بالذات
 و بر محمول بر طبع خواهد بود ذات و ذات و خواه محل عرضی طبیعت است و موضوع فرد
 و طبیعت اخص از فرد نمیتواند بود مطلق و محمول که خارج از حقیقت موضوع و
 اعم از او باشد محل عرضی عام است بر موضوعات پس محمول بالذات باعتبار محمول
 بقیمت اولی مختص است بر این قسم و محمول که خارج است از حقیقت موضوع اعم از این
 خاصه باشد یا عرضی عام علقش داخل است در حقیقت موضوع و باید از غیریت اگر
 داخل است عرض ذاتی و اگر داخل نیست عرض غریب و محمول عرضی بر این اعتبار
 میشود بر چهار قسم بجز چون محمول از لواحق وحدت و وحدت بالذات است و میماند
 و بالعوض میماند محمول بر این اعتبار بالذات و بالعوض میماند و محمول بر
 محمول بالذات و بر محمول بر طبع عرضی مختص است بجز عقلی بر این قسم که یکی عرضی
 محمول بالذات نیز بر این اعتبار مختص است بر این قسم و محمول بر فرد از لواحق وحدت
 بالعرض است و وحدت بالعرض موضوعی که بالذات بالعرض میماند
 نیست بالذات و عرضی است و بالعرض است و اگر عرضی نیز است
 بالذات غیریت بالذات است و محمول بالعرض زیرا که غیریت از لواحق کثرت است

اگر موضوعی که بر غیریت بالذات

اگر کثرت بالذات غیریت بالذات است و اگر کثرت بالعرض است غیریت بالعرض
و کثرت چون بالذات غیریت نیز بالذات است و غیران بالذات اگر واحد
در ذات و در نوع متماثلان و اگر واحد در جنس متماثلان و اگر واحد در
موضوع یا هم جمع نباشند از جهت واحد در زمان واحد و میان این نهایت
خلاف متماثلان و اگر واحد در کیفیت متماثلان و اگر واحد در کمیت و یا
و اگر واحد در اضافت متماثلان و اگر واحد در خواص متماثلان و غیر اینها
هر چه غیر آن واحد تواند بود و در او خواه امر از برای او وضع شده باشد یا نه
پس متماثلان متماثلان و متماثلان و غیر اینها از اقسام غیرت بالذات و انقسام
بود و حمل بالعرض از بالعرض از جهت اینکه کثرت بالذات و واحد بالعرض چنانچه
بالذات غیرت بالذات و چون واحد بالعرض از اقسام بود و حمل بالعرض از
بالعرض و حدت ایشان در یکی از اینها و مقابل بود مطلقا غیریت است مطلقا
مقابل بود بالذات غیریت بالذات و مقابل بود بالعرض غیریت بالعرض
بلانکه فرق است میان غیریت بالذات و غیریت بذات زیرا که غیران بالذات
می تواند غیران باشد بذات مثل این و غیر که غیران بالذات و غیران نیستند
بذات پس فرق است میان غیریت بالذات و غیریت بذات و غیران بالذات
اگر واحد باشند در موضوع و یا هم جمع نباشند در آن موضوع از جهت واحد در زمان
و میان ایشان نهایت خلاف غیرت بالذات و متماثلان سخنران بجهت عقلی بر چهارم

نودم

در بیان متماثلان

در فرق

زیرا که حال علت از این نیست که هر دو وجودیند یا نه و هر دو وجودیند یا نه
بسته هر یک مقول می شود و یا یکی بر یکی است یا نه و یا یکی مقول می شود و یا یکی
اگر همه هر یک مقول می شود و یا یکی بر یکی است یا نه و یا یکی مقول می شود و یا یکی
قیاس بر یکی است یا نه و اگر هر دو وجودی نیستند هر دو عدم می توانند بود
بالفرض از جهت اینکه هر دو عدم از این حیثت عدمیند غیران نیستند و اگر
غیران باشند با اعتبار دو امر وجودی می تواند بود که آن دو امر وجودی غیران
بالذات است و این دو امر وجودی می تواند بود که آن دو امر وجودی غیران
بالعرض و متماثلان غیران بالذات پس اگر هر دو وجودی باشند هر دو عدم
نیست می تواند بود و هرگاه هر دو عدم می توانند بود یکی وجودی و دیگری عدمی می تواند بود
بالفرض و در موضوعی که هر دو وجودی در آن قرار دارند از آن نشیبت و شش او وجودی
یا از آن نشیبت اگر از آن نشیبت است بلکه عدم و اگر از آن نشیبت است آنچه
و صلب و از وجهی که هر یک از اقسام متماثلان است متماثلان
دو امر وجودی که در موضوع واحد از جهت واحد جمع می توانند میان ایشان
نهایت خلاف باشد و همه هر یک مقول می شود قیاس بر یکی است و متماثلان دو امر
وجودی که در موضوع واحد از جهت واحد جمع می توانند میان ایشان نهایت
خلاف باشد و همه هر یک نسبت بر یکی نیستند و کلا عدم دو امر که در موضوع
واحد از جهت واحد جمع می توانند میان ایشان نهایت خلاف می شود یکی عدم و دیگری

باشد

باشد از چیز که نشان آن چیز دهنش و دیگر است و اما در سلب دو امر که در موضوع
 واحد از جهت واحد جمع خوانند و میان ایشان نهایت خلاف باشد و یکی سلب
 و دیگر باشد از چیز که از نشان آن چیز نیست و در نشان آن دیگر است بدانکه
 عدم محکم تر است بالعرض و غیر محکم است بالذات و سلب نیز نیست مطلقا بالذات
 و نه بالعرض و غیر اینها است بالذات بخلاف آنکه در اول سلب است که سلب است
 و بدانکه اما سلب حال قول است و است بالذات و نیز از این سلب
 در واقع بودن و نبودن موضوع است محمول و مراد از تعادل این سلب تعادل
 بودن موضوع است محمول و نبودن موضوع است محمول که بالحقه بودن و نبودن
 متقابلانند و اما سلب این اعتبار که قول حکم بودن و نبودن متقابلانند
 و خاصه متقابلان مطلقا ازین حیثیت که متقابلانند آنست که مبنای ایشان نهایت
 خلاف باشد و هر یک از متقابلین را مقابله واحد باشد مثلا ایچ واحد را مقابله
 سلب واحد و سلب واحد را مقابله ایچ واحد باشد و بلکه واحد را مقابله عدم
 واحد و عدم واحد را مقابله بلکه واحد باشد و همچنین مقابله واحد و عدم واحد
 مقابله مضاد الیه واحد و عدم واحد باشد و هر متر از متقابلین را مقابله است که
 باین خاصه ممتاز است از اقسام دیگر مثلا خاصه ایچ سلب است که اعداد با صاف
 باشد و دیگر که در سلب و این خاصه ایچ سلب است از اقسام دیگر که با
 مفروضه و مفروضه بعد و کن نیست و خاصه بلکه عدم است که موضوع بلکه

در چیز

و در چیز که مقابله عدم بلکه است قابل بلکه و از نشان آن سلب است بلکه با خبر و خاصه
 متقابلان این است که در موضوع واحد جمع خوانند مطلقا از جهت واحد و نه از
 جهت مختلفه مثلا سواد شده و بسیار شده و در نهایت شدت که در جسم واحد جمع
 نمیتوانند مطلقا از یک جهت و نه از جهت جهت و متقابلان این خاصه متقابل
 از اقسام دیگر زیرا که هر یک از اقسام دیگر جمع میتوانند در موضوع واحد جهت
 مختلفه و متقابلان مراد به که در جنس قریب یکی باشند که اگر در جنس قریب یکی باشند
 نقاد و کاشان با اعتبار جنسشان خواهند بود و بالعزوه که اگر نقاد و کاشان
 جنسشان نباشد و جنسشان با هم جمع خوانند ایشان نیز جمع خوانند
 بالعزوه و این خلاف فرض است و شرط است در متقابلان غایت خلاف این
 که متقابلانند غیر متقابلان مراد به که در نهایت خلاف باشند باین اعتبار که
 متقابلانند خواه در میان ایشان وسط باشد خواه نباشد و چون شرط است در
 متقابلان باین اعتبار که متقابلانند نهایت خلاف ضد واحد را ضد واحد است
 بالذات بعین یک چیز یک ضد میدار و بالذات که اگر یک چیز دو ضد داشته باشد
 بالذات حال غالی نیست که این یک چیز از آن جهت که ضد است یکی ازین
 دو چیز از همان جهت ضد است با چیز دیگر یا از جهت دیگر اگر از همان جهت ضد است
 با چیز دیگر از آن جهت که آن دو چیز دو آنچه ضدند باین یک چیز یکی باشند اگر
 و از ذات ضدند و ذات یک باشند و اگر در امر خارج از ذات ضدند در

اگر یکی باشد پس آن دو چیز باین اعتبار که یکی از مذهب باین یک چیزند یا غیر
 اعتبار که دو چیزند و اگر از جهت دیگر ضد است یا چیز دیگر هر یک از آن دو چیزند
 و احد در مقابل دارند درین یک چیز پس هر تقدیر از برای یک چیز یک ضد
 خواهد بود و باطل در آن و این بر این عام است جمیع اقسام مقابل را و خصوصیت
 بقا دانند و بلکه بالذات باین بر این ثابت نشود که مقابل واحد واحد میباشد
 و یک چیز را مقابل نمیتواند داشت ازین حیث که یک چیز نیست بهر نحو از
 این مرتب بل باشد **فصل** در تعریف کلی و جزئی و بیان اقسام آن
 بدانکه کلی حقیقت چیز است که موصوف بر یک کلیه معجز جزئی است که تواند گزین شد
 بخزایات و در آنش ابا گزین شدن بخزایات نه داشته باشد اعم از یک یا بالفعل
 گزین باشد یا نه بلکه منقسم باشد در فرد و کلی که هیچ فرد نه داشته باشد معقول نیست چه
 اگر فرد نه داشته باشد که خواهد بود و هرگاه که نباشد کلی نیز نخواهد بود زیرا که کلی بود
 فرع بودنت و جزئی حقیقت جزئی است که نظر بذاتش کرده قطع نظر از امور خارج
 نتواند گزین شد مطلقا بخزایات و نه با جهاد و در آن جزئی جزئی حقیقت است چه
 بخزایات و نظر بذات گزین نتواند شد بخزایات و جزئی حقیقت نیز اگر موصوف
 کم مقول باشد گزین نتواند شد با جهاد اما نظر بذات قطع نظر از امور خارج گزین نتواند
 شد نه بخزایات و نه با جهاد و کلی معجزه کور را معجزه است و کلی علی منطقی میگویند و ذات
 که موصوف است بکلیت قطع نظر از کلیت و جمیع امور خارج جز موصوف وجود و وحدت

کلی

کلی بطریق وجهی میباشد و وجهی هر جز است که آن جز را به آن جز باشد مثلاً حیوان
 جز است که انسان با و انسان است و آنچه انسان با و انسان است حیوان نامی است
 پس وجهی انسان حیوان نامی است و هر چه خارج است از حیوان نامی داخل در
 وجهی انسان ندارد و انسان با و انسان نیست مگر انسان و باین اعتبار نه وجود
 و نه معدوم و نه کلی است و نه جزئی نه واحد است و نه بالذات است و نه بالقوه
 زیرا که انسان هیچ یک از اینها نیست و هیچ یک از اینها ذات و ذات او نیست
 اگر چه خالق از اینها نتواند بود و اگر سوال کنند از انسان با و انسان بطریق تعریف
 که انسان با و انسان موجود است یا موجود نیست جواب سلب است یعنی انسان
 نیست با و انسان موجود نه اینکه انسان با و انسان موجود نیست زیرا که
 انسان بودن یا نبودن انسان نیست بلکه حیوان نامی انسان است و اگر
 باشد یا نباشد نه با و انسان خواهد بود و اگر سوال کنند که موجود نه موجود که
 در قوه تفصیل نه مثلاً انسان با و انسان واحد است یا گزین جواب سلب
 سلب است یعنی انسان نیست با و انسان واحد یا گزین نه اینکه انسان با و انسان
 واحد یا گزین نیست از جهت اینکه انسان با و انسان بودن یا گزین بودن انسان نیست
 اگر چه یکی از اینها نیست نتواند بود محال بر ما بهتر از اینهاست از آن حیث که
 آن وجهی است نیست مگر آن وجهی و هر چه جز آن نیست است خارج است از
 اگر چه لازم او اینست که هر چه از اینهاست خواه ما نیست معجزه خواهد بود و ما موجود باشد

کلی

موصوف بهیچ صفت و تعیین بهیچ تعین نمیتواند بود زیرا که بدون حمیه کلی سبط است
 و موصوف بدون حمیه بصفت و تعیین بودن او بتعین کل مرکب و کلی سبط مقدم است
 بالذات بر کل مرکب کل مرکب فرع کلی سبط است بالذات پس هر متصرف موجود
 نباشد موصوف بصفت و تعیین تعین نمیتواند شد و اول صفت که از برای حمیه میباشد
 بعد از وجود وحدت که حمیه موجوده بآن وحدت یکی از مایهات و در الحاق
 حمیه باین وحدت بهیچ تعین از تعینات و بهیچ صفت از صفات اولی و غیره در اول وجود
 که حمیه اگر چه وجود داشته باشد یکی از مایهات نخواهد بود و هر حمیه انسان که اول
 صفت که از برای او میباشد بعد از وجود و وحدت که حمیه انسان سبط القیاس میباشد
 و وحدت یکی از حیوانات و در الحاق باین وحدت بهیچ تعین از تعینات و
 صفت از صفات اولی و غیره در وجود زیرا که انسان موجود یکی از حیوانات
 بالذات قطع نظر از جمیع تعینات و صفات انسان کرده بهیچ تعین از تعینات و صفت از
 صفات انسان در وجود او یکی از حیوانات نیست و انسان موجود یکی از
 حیوانات است باین اعتبار که کثیر نمیتواند شد بخلاف کلی است در واقع قطع نظر از
 جمیع اذیان کرده بهیچ تعین از تعینات و صفات که در خارج خواهد بود از ادراک کند
 و خواهد مکنه و باین اعتبار که معین است بتعین خاص و کثیر نمیتواند شد مطلقاً جزویت
 در خارج خواهد بود از ادراک کند و همچنین بهیچ تعین از مایهات موجوده خواه
 حمیه بشر و خواه حمیه غیر بشر است در خارج با عباد بر وجودیست در خارج با عباد بر

کلی است

کلی است در خارج با اعتبار اینکه کثیر نمیتواند شد بخلاف کلی است در خارج باین
 اعتبار که معین است بتعین خاص و کثیر نمیتواند شد مطلقاً پس حمیه موجوده در خارج
 و مان واحد هم کلی است و هر جزء به اعتبار وجودیست در آنکه مستعدده و
 موصوفت بصفت متفاده در آن واحد با اعتبارات مختلفه مثلاً حمیه انسان باین
 اعتبار که زیر است موجود است در مکنه و موصوفت بصفت و باین اعتبار که مرکب است
 موجود است در مکنه و موصوفت بصفت غیر مکنه و مضاف به بدانکه وقت
 حیانا انسان واحد و واحد از حیوان که انسان است زیرا که انسان واحد جزویت
 یکی نمیتواند بود و در آن واحد موجود در آنکه مستعدده و موصوف بصفت متفاده
 نمیتواند بود و واحد از حیوان که انسان است هم کلی است و هر جزء در خارج و در آن
 واحد موجود است در آنکه مستعدده و موصوفت بصفت متفاده بجهات مختلفه
 و حمیه واحد چنانکه جلوس فی مایهات با اعتبارات مختلفه کلی و جزء هم میباشد بجهات
 مختلفه و صورت دیگر انسان مثلاً بر فرق و تفریق هرگاه تواند بود که کلی باشد و جزء
 به اعتبار باین که در کثیر یکی از حیوانات چنانکه تواند بود که کلی باشد و جزء باشد و
 اعتبار وجود در آنکه مستعدده و موصوف بصفت متفاده باشد بجهات مختلفه
 با اعتبار بهیچ موصوفت وجود در مکنه و موصوف بصفت چنانکه واقع است و وجود
 و فطرت سیم باشد است برین و نقل شیخ که معین نیست نمیتواند که کثیر است
 اگر مراد از معین نیست صفت است که معین نباشد از غیر خود اعم از این که معین صفت باشد یا

معنی تحقیق است حق است که معین
 بعینه در کثیرین و کثیرین نمیتواند بود
 و اگر مراد از معین صفت است

محققین با حقیقت می تواند شد جنس و اگر کثرین متعین با حقیقت نوع اما نظر و خاصه
 عرض عام چون بالذات همیشه و حقیقت نیستند و در حقیقت نوع و جنس که
 بودن و جزئی بودن ایشان با لوهی مطلق بودن و جزئی بودن جنس نوع است پس
 موصوف کلیت بالذات جنس نوع است و مبیته جنس قطع نظر از جنسیت چون جنس
 شود مبیته نوع است قطع نظر از نوعیت و مبیته نوع قطع نظر از نوعیت چون جنس
 شود مشخص است پس نوع جنس معین است و مشخص نوع معین مثلا مبیته حیوان چون
 کثرین محققین با حقیقت می تواند شد جنس است در خارج و مبیته انسان چون کثرین
 متعین با حقیقت می تواند شد نوع است در خارج و مبیته حیوان که جنس است در خارج
 قطع نظر از جنسیت چون معین شود انسان است مثلا و جنسیت حیوان داخل مبیته در جنس
 شدنش ندارد زیرا که حیوان معین حیوان است نه حیوان جنس و مبیته انسان که نوع است
 در خارج قطع نظر از نوعیت چون معین شود در نوع است مثلا و نوعیت انسان نیز در جنس
 در معین شدنش ندارد زیرا که انسان معین انسان است نه انسان نوع بدانکه جنس
 و فصل و نوع یک چیزه بالذات و معاینه باعتبار نشو و نما حیوان باین اعتبار که می تواند
 انسان و غیر انسان بود جنس است و باین اعتبار که مطلق است انسان است که نوع است
 و باین اعتبار که جزئی مطلق و است قطع نظر از حیوانیت فصل است و حیوان یک چیزه
 بالذات که جنس نوع و فصل است در خارج بجهت مذکور و با کثرین معین که از حیوان
 نیست و برین تمایز است حال معین از خاص و انوع و تفویض بدانکه مبیته معین

در بیان جنس و فصل
 جنس و فصل
 جنس و فصل
 در بیان جنس و فصل
 جنس و فصل

تا جنس نباشد فصل نیست و تا فصل نشود نوع نخواهد بود و مثلاً حیوان تا آنکه انسان نیست
 و نیست غایب باشد مطلق و جاهل نیست و تا مطلق و جاهل نشود انسان و نفس نخواهد
 بود پس جنس و فصل باین اعتبار مقدمند بر نوع و جنس باین اعتبار که جنس است مقدم است
 بر فصل باعتبار هر که فصل است و جنس و فصل و نوع و مبیته بالوهی مبیته و فصلیت
 و قطع نظر از جنسیت و فصلیت جنس و فصل و نوع یک چیزه و یک مبیته و بالذات
 بدانکه جنس غیر ماده است بالذات از جهت اینکه جنس مبیته وجوده است قطع نظر
 نظر از جمیع عوارض و لواحق کرده و ماده مبیته مخفی و محفوف عوارض و لواحق است
 باین اعتبار که مخفی و محفوف عوارض و لواحق و مبیته قطع نظر از عوارض و لواحق
 کرده غیر مبیته مخفوف عوارض و لواحق است و مبیته قطع نظر از مبیته باین اعتبار که
 مخفوف عوارض و لواحق بالذات پس جنس غیر ماده است بالذات مثلا مبیته جسم
 باین اعتبار که می تواند کثرین محققین با حقیقت شد جنس است قطع نظر از جمیع عوارض و لواحق
 کرده و جنس یک عوارض و لواحق جسم و جزئی دارد در جنس بودن جسم و یک مخفوف
 حکم باین اعتبار که مخفوف و یکم است ماده است از برای موصوف مخفوف و یکم بودن جسم
 دارند و ماده بودن او ضروری است و جسم قطع نظر از جمیع عوارض و لواحق مبیته
 غیر جسم مخفوف عوارض و لواحق است باین اعتبار که مخفوف عوارض و لواحق است بالذات
 پس جنس غیر ماده است بالذات باینکه جسم باعتبار ضرورت جنس است از برای مبیته
 و باعتبار مبیته ماده است از برای ضرورت و ضرورت غیر مبیته است بالذات

تفاوت جنس و فصل

پس جن غیر ماده است بالذات و فعل غیر صورت بالذات زیرا که فعل بالذات
 چیز نیست و در صورت جنس و صورت بالذات چیز نیست غیر از هیئت جنس پس فعل صورت
 نیست بالذات مثلا موقوف متکلمات که فعل آن است جسم است بالذات که
 ضرر جنس آن است چه آنست که آن جسم موقوف متکلمات است و صورت
 آنست که جسم نیست بالذات بلکه مرکب است که جسم و بقول میگوید پس فعل آنست
 صورت آن نیست بالذات و دیگر اینکه جنس بعد اقسام نوع است بالذات و ماده بعد
 اقسام و بعد اقسام غیر ماده آنست بالذات پس جنس غیر ماده است بالذات اما اینکه
 جنس بعد اقسام نوع است از جهت اینکه جنس محمول میشود بالذات قطع نظر از وصفیت
 بر نوع محمول بر نوع و هیئت نوع و هیئت نوع است بالذات و بعضی بالعرض جنس زیرا که
 ناطق مثلا موقوف آنست باین اعتبار که حیوان است نه اینکه ناطق قطع نظر از حیوانیت
 مقوم انسان باشد بلکه همان حیوان است که ناطق میشود انسان است و هر چه محمول شود بر
 چیز محمول بر نوع و هیئت آن چیز ماده آن هیئت باشد بعد اقسام آن چیز است پس جنس بعد
 اقسام نوع است و ماده بعد اقسام آنست زیرا که موجب ماده واجب میشود و وجود صورت
 که گویانست بالذات و وجود نوعی که گویانست بالعرض صورت و هر چه واجب شود
 بر چیز پس بعد اقسام آن گویانست پس ماده بعد اقسام صورت نوع است و بعد اقسام
 غیر ماده آنست بالذات از جهت اینکه بعد اقسام محمول میشود بر آن غیر بالذات
 محمول بر پس بعد اقسام مطلق خواه بالذات که جنس است و خواه بالعرض که فعل باشد

و بعد اقسام محمول
 میشود بر آن
 بالذات محمول

غیر ماده اکنون است مطلقا خواه بالذات که ماده باشد و خواه بالعرض که صورت باشد
 بدین آنکه هر چه غیر ماده نیست و از بر صورت و موضوع نمیتواند شد از بر امر
 اعراض بلکه ماده از بر امر صورت و موضوع از بر امر اعراض نمیتواند شد که مرکب
 باشد از هیئت و صورت که هیئت است قبلا و شود در صورت و اعراض را و یا هیئت که مرکب
 نباشد از هیئت و صورت صورت فقط است و صورت هیچ اعتبار را ماده و مرکب
 از ماده و صورت مرکب نمیتواند بود زیرا که در صورت محمول قوت قبول نیست
 مطلقا که از بر امر وجود که باقی را مکان در هیئت مثلا هیئت جوهر که جنس مطلق
 نفس است و صورت است هیچ اعتبار را ماده اینها نمیتواند شد چه جوهر که جنس است
 مرکب نیست از هیئت و صورت که با اعتبار هیئت ماده این انواع باشند و با اعتبار صورت
 جنس اینها و این انواع مرکب از هیئت و صورت نیستند که جوهر با اعتبار ماده اینها
 باشد بلکه صورت قایم بر آنند و همچنین اجزای مرکب نیستند از هیئت و صورت
 که با اعتبار هیئت ماده و با اعتبار صورت جنس انباشتن باشند و انباشتن مرکب
 نیستند از ماده و صورت که جنس است با اعتبار ماده و نمیتواند بود بلکه صورت قایم بر آنند
 و صورت مطلق خواه قایم بر ذات و خواه قایم بر غیر ماده و مرکب از ماده و صورت نیست
 بالقدره پس اعتبار بشرطی که ماده است در هیئت مجرده و در اجزای سائر انواع
 اعراض معقول نیست و اعتبار بشرطی که در غیر جسم صورت ندارد و در جسم نیز بشرط
 لا و لا بشرطی که ماده و جنس باشد یک چیز نیستند بالذات چنانکه دانسته شد

۵۵۶

بدانکه مایهت جنس خود در خود قطع نظر از امور خارج معین نمیشود که نوع
 باشد و مایهت غیر بذاته قطع نظر از امور خارج معین نمیشود که شخص باشد زیرا که
 جنس اگر بخود خود معین شود بخود نوع نمیتواند شد و نظر بذاتش کرده معین خواهد
 بود که غیر آن نوع شود که در متعارف حقیقه داده و اعمد می باشد و جنس آنست که
 نظر بذات تواند گذشت پس آنچه را جنس فرض کردیم لازم فرمایید که جنس نباشد
 متعارف آن که جنس است از برابر انسان از نفس هرگاه بذات خود قطع نظر از امور
 خارج مطلق شود و توانا نفس نمیتواند بود و لازم فرمایید که همان جنس نباشد از برابر انسان
 و در نفس این خلاف فرض است و نوع نیز بخود خود قطع نظر از امور خارج معین
 نمیتواند شد بهین دلیل همه جنس با انضمام امور از خارج مایه و بکمال امور از خارج
 داده و نیز معین نمیشود از جهت اینکه جنس بیا هو جنس داده و محال میشود از برابر
 چیزی که بکمال آن چیزی را معین شود مگر جنس که مکتب باشد از بیسای صورت که
 آن جنس نیز نه از آن حیثیت که جنس است بلکه از حیثیت بیسای ماده میتواند شد
 از برابر صورتها مگر مکتب نباشد از بیسای صورت صورت فقط است صورت
 مطلق هیچ اعتبار داده و محال از برابر چیزی نمیشود که بکمال آن چیزی داده و انضمام
 او معین شود پس مایهت جنس با انضمام امور از خارج مایه و بکمال امور از خارج مایه
 درو معین نمیشود و مایهت نوع نیز با انضمام امور از خارج مایه و بکمال امور از خارج مایه درو
 معین نمیشود بهین دلیل و جنس بالقوه فصل نیست که چون بالفعل فصل شود نوع

بن

باشد چنانکه شیخ گفته است زیرا که جنس در صورت فعل است بالقوه که جنس داده و
 شد از برابر او که بکمال آن امر درو فعل شود بالفعل و دانسته شد که جنس با این اعتبار
 که جنس است ماده نمیتواند شد از برابر شیخ او پس جنس فصل نیست بالقوه که چرا
 فعل شود بالفعل نوع باشد بلکه مایهت جنس هرگاه که موجود باشد فعل و نوع است
 بالفعل و سبب فعل نوع بودن مایهت جنس فاعل آن جنس است یا فاعل او غیر مایهت
 جنس فاعل معین میشود یا بقا بل زیرا که جنس با هو جنس هرگاه که بخود خود
 با انضمام و حصول امور از خارج درو معین نشود بالفعل درو فاعل یا بقا بل معین
 و متغیر میشود از جهت اینکه چیزی که فاعل آن جنس باشد و نه قابل اودنه حال درو باشد
 و نه محال او نسبتش بچیزه فعل و انواع آن جنس مساوی است بسبب فعلی و نوع
 شدن در فعل و نوع دیگر ترجیح دارد است پس مایهت جنس بالفعل درو فاعل معین
 میشود یا بقا بل اما جنس که فاعل معین شود متغیر و هر که بسبب درو از بیسای اول
 درو مکتب میشود که فعل است و بعد درو از فعل مکتب میشود که فعل است و بعد درو از فعل
 مکتب درو مکتب میشود که فعل است و بعد درو از فعل مکتب درو مکتب میشود که فعل است
 زیرا که در آن مرتبه جزو فاعل هر دو هر دو از هر نسبت که فاعل یا معین و متغیر شود
 جوهر است خود به امور از خارج معین نمیشود چنانکه دانسته شد پس بالفعل درو
 فاعل درو معین و متغیر میشود نه اینکه فاعل جوهر درو جوهر با هو جوهر با هو
 ایجاد کند که جوهر با آن یا با آن امر نوع شود جوهر با هو جوهر با هو جوهر با هو بالذات

فصل فی بیان جنس

قابل محو میشود که بهیچ
و نفس است ص

و اگر مرکب جزو ذرات خود به امور از خارج و با تمام و حلول از خارج و بجز
 که نه با علل آن نوع باشد و نه قابل او و نه حال در آن نوع باشد و نه محال و معین و مشخص
 نیست و با لفظ و نه با علل باقی بل مشخص و معین میشود و آن طریق که دانسته شد در
 جنس **فصل** در تقسیم موجود جوهر و عرض کو هم موجود نظر بر آنست
 کرده و محقق است بموضع یعنی محلی که از انضمام حال با نوع طبعی هم زنده است
 نیست بموضع اگر محلی نیست بموضع جوهر و اگر جبهه است بموضع عرض و جوهر
 نظر بر آنست کرده محلی جوهر دیگر است یا محلی جوهر دیگر نیست اگر محلی جوهر دیگر
 است پس با و اگر نیست نظر بر آنست کرده حال و جوهر دیگر است یا نیست اگر محلی
 در جوهر دیگر است صورت و اگر نیست فعلش با بذات و در محلی است یا فعلش
 با بذات و در محلی نیست اگر فعلش با بذات و در محلی است فعلش و اگر فعلش با بذات
 و در محلی نیست فعلش پس اقسام اولی جوهر بموضع چهار است عقل و نفس و هیول
 و صورت و جسم طبعی مرکب است از هیول و صورت چنانکه دانسته خواهد شد
 و محلی و موضعی که با عرض باشد مایش نسبت به غیر است یا مایش نسبت به غیر نیست
 اگر مایش نسبت به غیر نیست کم و کیف و اگر مایش نسبت به غیر است مایش غیر
 نیز همان نسبت با ذات یا مایش غیر نسبت با ذات است اگر مایش غیر نیز همان
 نسبت با ذات تفاوت و اگر مایش غیر نسبت با ذات است این دو وضع و متی و فعلی
 انتقال و عرض و غیره است به معنای وجود و هر یک خواص هر یک اقسام اولی

و اگر مرکب جزو ذرات خود به امور از خارج و با تمام و حلول از خارج و بجز
 آن امر با محلول این امر جوهر که جنس است نوع میشود و اجناس را عرض جزو خود
 معین نمیشوند و هیچ اعتبار داده نمیشوند که با تمام و حلول عرض معین شوند
 با لفظ و نه با علل معین و متی و میشوند یا باقی بل و چون فاعل امر با لذات معلوم
 و مورد باقی بل معین میشوند پس افاض نیز باقی بل معین و متی میشوند و جنی
 که مرکب باشد از هیول و صورت غیر جسم او نیز باقی بل فاعلی خود که هیولی است
 معین و متی میشود زیرا که جسم اعتبار پیدا میکند از بر صورت و محلول صورت
 در جسم باین اعتبار که داده است جسم از آن حیثیت که جنس است معین و متی میشود
 مثلا جسم باین اعتبار که مشخص و کم است که با اعتبار پیدا میکند و میشود از بر
 صورت آنش و بیکد صورت آنش در جسم باین اعتبار که داده است هیول جسم از آن
 جهت که معین است متی و مشخص است میشود که آنش است پس هر یک که مرکب است
 از هیولی و صورت نیز باقی بل فاعلی خود که هیولی است معین و متی میشود با نوع
 خواه بسیط و خواه مرکب با یکدیگر جنس از اجناس خواه جوهر و خواه عرض خواه مجرد
 و خواه مادر خواه بسیط و خواه مرکب چون بذات خود به امور از خارج و با تمام
 و حلول از خارج و بجز که نه با علل آن جنس باشد و نه قابل او و نه حال در آن جنس
 باشد و نه محال و معین و متی و نمیشود با لفظ و نه با علل خود یا با علل خود معین و متی
 و همچنین نه از آن نوع خواه جوهر و خواه عرض خواه مجرد و خواه مادر خواه بسیط

و هر گاه فرض شود که خاصه اوست باینست که واحد ششصد و اربعین از مقدار آن را
و جزو هر چنین میخوانند باینست و باینست و باینست که هر ششصد و یک خاصه
اوست باینست مساوات و مساوات و باینست و باینست و باینست
میخوانند و دیگر باینست و باینست که هر ششصد و یک خاصه اوست
باینست و باینست و باینست و باینست که هر ششصد و یک خاصه اوست
فصل هر مقول در غیره و باینست و باینست که هر ششصد و یک خاصه اوست
میخوانند و باینست و باینست و باینست که هر ششصد و یک خاصه اوست
عقل و نفس هر دو صورت و احوال هر یک و هر چه در میان است و هر چه در میان است
اولی و دوم است مقول و مفصل که مقول فیض دلی و اجزا اگر مقول فیض
و فیض است که در دشت که در میان ایشان که مقول و اگر مقول فیض و فیض
فیض است که در دشت که در میان ایشان که مقول و هر چه در میان است
هر چه در میان است که اجزا را از موجودات با مقول و فیض میخوانند که در میان اجزا را
هر چه در میان است که اجزا را از موجودات با مقول و فیض میخوانند که در میان اجزا را
و هر چه در میان است که اجزا را از موجودات با مقول و فیض میخوانند که در میان اجزا را
بهره ای که اجزا را از موجودات با مقول و فیض میخوانند که در میان اجزا را
تا اینکه فیض از وحدت خاصه صورت گرفته باشد حال روحیات که در میان است
صورت و جهت باشد با مقول و جهت اینکه انواع عدد و هر چه در میان است

ماده و صورت نیست بلکه انرا از مطلق تصور شد و آنکه قائمند بر موضوعات و
 وحدت نیز بهر اعتبار ماده و موضوع با هم خوانند و در این است خاصه که بگویند
 هر شیء بر وحدت خاصه نیز غرض دارد و وجود آن بر یکدیگر هر نوع از انواع عدد و کیفیت
 سبط که از انواع را در آن جزو که وحدت خاصه باشند و آن نوع همان وحدت خاصه
 آن نوع است بالفعل پس در چون مقصور نشود بی اجزاء کم است و چون اجزاء را
 با هم ملحقه و جد و مشترک را نتوانند داشت منفصل است و وجود عدد و شیء است
 و محتاج نیست باین حکم منفصل و قسم است قاررات و غیر قاررات از این
 که اجزاء معروضه در کم منفصل جمع میشوند و در وجود و وضع بهر شیء میسر است
 باشد اگر جمیع در وضع میسر شوند و قاررات و اگر غیر قاررات و
 کم منفصل غیر قاررات از این که جمیع میسرند و وجودش ثابت شده است در
 طبع و کم منفصل قاررات بر قسم است خط و سطح و جسم تعلیم از جهت اینکه هر
 اجزاء عدد و مشترک در او از یک جهت میتوان کرد یا از وجهه یا از جهت اگر
 و غیر اجزاء عدد و مشترک از یک جهت میتوان کرد خط و اگر از دو سطح و اگر از سه
 جهت جمیع تعلیم پس خط کم منفصل قارراتی است که فرض کنیم که در دو اجزاء عدد
 مشترک از یک جهت و سطح کم منفصل قارراتی است که فرض کنیم که در دو اجزاء
 عدد و مشترک از دو جهت و جسم تعلیم است که فرض کنیم که در دو اجزاء عدد
 مشترک از سه جهت و وجود جسم تعلیم محسوس است مستقیم است از این و قیاس

به عمل و الف م ا و د است میشود و ج و س ط و ف و ت و ن ا ی ا ن ج و س ط و ت ن ا ی ا ن
 ج و س ط و ت ن ا ی ا ن ج و س ط و ت ن ا ی ا ن ج و س ط و ت ن ا ی ا ن ج و س ط و ت ن ا ی ا ن
 مرکب است از اجزای تجزیه و مرکب بود نشان از اجزای تجزیه و است میشود
 باشد در وضعه باین معنی که اجزای تجزیه و مرکب بود در ایشان بعضی فوق بعضی
 بعضی تحت بعضی و بعضی باین معنی که بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 نیست از اجزای تجزیه و مرکب که در اجزای تجزیه و مرکب بود در ایشان بعضی فوق بعضی
 که در ایشان بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 از اجزای تجزیه و مرکب که در ایشان بعضی فوق بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 بطریق که محسوس است بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 ایشان اجزای و مضافات غیر انهایی که تحت و فوق ایشان شده میشود و بعضی که
 در این اجزای و مضافات که در ایشان بعضی فوق بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 غیر متساوی است و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی و بعضی بعضی
 باشد بالفضل قدر از کم می توان کرد و قدر بر می توان افزود و چه کم با هم کم و آنگاه
 از زیاده و نقصان ندارد و هرگاه قدر را از کم کنیم مثلا آنچه تا می رسد مساوی است
 با آنچه بود پیش از کم کردن یا مساوی نیست اگر کم کردیم و است لازم مراد که کم کرد و
 مساوی شده این باطل است باید بدیده و اگر مساوی نیست باید است از آنچه بود
 یا ناقص اگر زیاده است لازم است که هر قدر از کم را بر این خلاف بدیده است

در آنکه هر یک

اگر ناقص است از آنچه بود پس آنچه بود پیش از کم کردن قدر و است که کم کردن کم
 از آن قدر مثلا کم کردیم که آنچه بر می خورد و و غیر متساوی از آنچه بود و اما در متساوی
 باشد و این خلاف فرض است پس آنچه بود از آنچه بود کم و ناقص و ناقص و ناقص و ناقص
 و غیر متساوی است از آنچه بود و باطل بوده و هر چه فرض توان کرد زیاده و نقصان
 و اما متساوی است بالفضل و خواه ناقص و خواه مفضل و اما متساوی است و کم مفضل
 چنانکه متساوی است و کم مفضل از جهت نقصان غیر متساوی است و کم مفضل
 از جهت زیاده بعضی بعضی و ناقص و ناقص که در متساوی از آنچه بود فرض توان کرد
 و کم مفضل در زیاده که در غیر متساوی که از زیاده و توان فرض کرد پس متساوی نیز
 خاص کم است یا بیشتر زیاده و نقصان زیاده و مفضل و نقصان در مفضل چنانکه
 متساوی خاص است بالفضل و کم مفضل نیز با هم کم در زیاده و غیر متساوی است و بعضی
 ماده پیش از این قاعده است **فصل** در تحقیق معنی متفاوت و آنگاه
 بر او قسم است تحقیق و مشهور و مضاف و تحقیق آنست که معنی او مطلق شود و بر او قیاس
 بعضی غیر متساوی او همان نسبت غیر باشد و هر چه این معنی را نداشته باشد و معنی غیر متساوی
 قیاس با باشد چنانکه معنی است قیاس غیر متساوی است و بنوعی که با است
 به بنوعی و بنوعی بنوعی است و معنی هر یک همان نسبت به یک است
 و غیر این با بیشتر دارد و مضاف شود بر آنست که معنی آنست قیاس بعضی غیر
 نیز معنی شود قیاس با و چنانکه است قیاس بعضی و هر یک با بیشتر باشد غیر از آنست

و دیگر مثل این که است نسبت با این و این است باب و ماهیت هر یک از
 آنها را بدست دیگر پس در این میان تفاوت حقیر و مشهور اینست که مضاف
 حقیق نیست محض بهر یک از طرفین است و جز این نیست زیرا در مضاف مشهور
 هر یک از طرفین است ازین حیثیت که نسبت بطرف دیگر مضاف خاصه و جمیع
 بهر یک از طرفین غیر نسبت است بطرف دیگر و فرق است میان اضاف و مضاف
 چه اضاف نسبت قائم بطرفین است و مضاف نسبت بهر یک از طرفین است یا هر
 یک از طرفین ازین حیثیت که نسبت بطرف دیگر و اضاف محمول میشود بر
 بغیر مضاف محمول میشود بر یکی از طرفین مضاف است نه اضاف زیرا که اضاف
 و مضاف در هر دو طرف مضاف میشود از برای محمول و نه محمول میشود بر مضاف
 و مضاف محمول میشود بالذات بر افراد خود که موضوعاتند بالذات پس اضاف مضاف
 نیست و فرق است میان مضاف حقیق که مضاف است و مضاف نسبتی زیرا که مضاف
 حقیق نسبتی است قیاسی یعنی که غیر از همان نسبت قیاسی است و مضاف نسبتی
 نسبت جزئی است بجز آن که نسبت باو نیست مثلاً نسبت شتر است
 بزمان و این نسبت شتر است بکاف و حقیق و زمان و مضاف نسبتی بر زمان و مضاف
 نیست بلکه مضاف نسبت بر زمان و مضاف قیاسی است بدان برستی که مضاف
 مطلق موضوع و محمول هر دو یک نموده اند زیرا که نسبت از جهت اینکه عرفی ماده و دیگر
 از ماده و صورت نسبت بالذات و هر دو صورت ظاهر موضوع است و صورت

مطلق

بالذات

مطلقا ماده و مرکب از ماده و صورت نسبت و هر دو موضوع و محمول هر دو است بالذات
 ماده است یا مرکب از ماده و صورت زیرا که موضوع و محمول هر دو قابل آن است و قابل
 ماده یا مرکب از ماده و صورت پس عرفی مطلقا موضوع و محمول هر دو مضافند
 بالذات بلکه موضوع و محمول هر دو هر است بالذات و موضوع خاصه هر عرضی جزو است
 بالذات مثلاً موضوع مساوات و مساوات و زاده و ولدان و تناسل و تناسل هر یک
 خواص که از هر دو هر است بالذات باعتبار داشتن کم از جهت اینکه هر مساوی بسیار است
 با هم دیگر و زاده و مضاف بسیار است از خود و دیگر و تناسل و غیر تناسل بسیار است در علم
 و مشکل بسیار است اعتبار تمام هر دو مقدار و زوجه و فرد بسیار است و عدد و هیچ و عدد
 بسیار است در حرکت و شبه و لا شبهه و شدید و ضعیف بسیار است در کیف پس موضوع و محمول
 جمیع احوال و احوال اینان جزو است بالذات و هر مطلقا موضوع و محمول هر دو است
 شد بالذات باینکه برای هر یک مولات موضوع اضافی میشوند مانند مکرر و مکرر و مکرر
 حقیق بود و اضاف مضاف حقیق است بطرف دیگر بلکه نسبت ذات خود مضاف است
 بطرف دیگر و مضاف مشهور بر مضاف و حقیق مضاف است بطرف دیگر و محمول
 مضاف حقیق در محمول و مضاف مضاف در مضاف اضاف و دیگر نسبت مضاف و حقیق
 محمول تسلل و اضافات که آید به حصول مضاف حقیق در محمول و نسبت و محمول
 و بودن مطلقا مضاف نسبت مطلق زیرا که مضاف شتر است از جهت و ماهیت است از
 ماهیات که محمول شود باینکه مضاف و مضاف مطلقا شتر است نسبت بلکه کنش و

که هر دو جسم تعلیم است قابل انفصال و قابل انفصال که جسم است و متعلق خانه
 که جسم تعلیم است با انفصال معدوم می شود و بالفرضه از جهت اینکه معدوم شدن شمر
 به عدم شدن علت نامشروع است و مادام که علت نامشروع وجود است شمر معدوم نمی تواند شد
 بالفرضه و علت نام جسم تعلیم و جسم تعلیم نمی تواند شد بالفرضه زیرا که علت جسم
 بهر حال و صورت و فاعل اینهاست پس معلوم می شود که در شد از جهت اینکه فاعل و متعلق
 معدوم نمی تواند شد بالفرضه و صورت جسمی معدوم نمی تواند شد زیرا که فاعل و فاعل
 او که هر دو انفصال معدوم نمی تواند شد پس قابل انفصال که جسم تعلیم است و متعلق
 به آن که جسم تعلیم است با انفصال معدوم نمی شود و بالفرضه بلکه قابل انفصال که جسم تعلیم است
 بطریق انفصال تجزیه می شود و با جدا کردن اجزای آن که جسم تعلیم است و جسم تعلیم
 جسم تعلیم و بر تقدیر جسمی که جسم تعلیم تعلیم معدوم تواند شد با انفصال انفصال
 دیگر از جسم تعلیم و تعلیم جدا می شود و حال آنکه هر دو از قابلیت صورت جسمی
 بدون نبرد صورت جسمی معدوم نمی شود و مادام که صورت جسمی معدوم نشود و جسم
 جسم تعلیم معدوم نمی شود اگر بهر حال با انفصال از قابلیت صورت جسمی بدون نبرد و بهر
 سبب بهر حال قابلیت در همان آن متعلق صورت جسمی می کند که جسم دیگر از جسم تعلیم
 موجود شود و اگر بهر حال با انفصال از قابلیت صورت جسمی بدون نبرد و بهر علت است
 جسمی با وجود علت نام معدوم می شود که جسم تعلیم جسم تعلیم معدوم نشود و جسم دیگر وجود
 آن بهر تقدیر که جسم صورت جسمی با وجود علت نام با انفصال معدوم نشود و جسم

معدوم

در

دیگر از صورت جسمی جدا می شود و دیگر همان جسمی است و همان آن باید که موجود شود
 زیرا که آن جسم صورت جسمی است و اینها تا وقتی که نبرد صورت جسمی دیگر نمی شود
 و این جسم دیگر نمی شود زیرا که بهر حال جسمی است و فاعل او و متعلق او که نمی شود پس صورت
 جسمی دیگر نمی شود و هرگاه که صورت جسمی دیگر نشود و همان جسمی خواهد بود و بهر
 که معدوم شد و لازم آن که یک جسم از صورت جسمی و جسم تعلیم و تعلیم که یک جسم است
 و هم باشد و این خلاف این است پس صورت جسمی و جسم تعلیم و تعلیم با انفصال
 معدوم نمی شود و جسم دیگر موجود نمی شود بلکه جسم تعلیم با انفصال تجزیه می شود و با جدا
 کردن اجزای آن که جسم تعلیم است و جسم تعلیم نمی شود و جسم تعلیم و جسم تعلیم
 بهر حال بهر یک جسمی نمی تواند بود و بهر حال آنکه جسم تعلیم و جسم تعلیم بهر حال
 جز یک جسمی نمی تواند بود و جسم تعلیم نیز چون قابل است در بهر حال و بهر صورت است
 در فرد او نیز تا این اعتبار جسمی است در فرد هر جسمی که با اعتبار بهر صورت است
 در فرد او نیز تا این اعتبار جسمی است بلکه با انفصال تصور او را نیز نمی شود و با جدا کردن
 هر جزئی از همان جسمی است با اعتبار و بهر آن که جسمی است با اعتبار و با جدا کردن که
 کل بودن و جدا بودن است چه جسم بهر حال با انفصال و حلول چند نمی شود که جسم تعلیم و تعلیم
 نیز با حلول انفصال چند نمی شود بلکه جسم بهر حال با انفصال و حلول تجزیه می شود و با جدا
 یا هر دو که هر جزئی از آن همان جسمی است بهر آن که با اعتبار و بهر کل بودن و
 جدا بودن و جسم تعلیم و تعلیم نیز چون نمی تواند شد و بهر حال با انفصال و حلول چند

بالفرضه

بکل

شخص نیست بلکه بتوزین میشود با جوار که بر وزن همان کل است بالتحقق و غیر کل است
 ازین حیثیت که جوار است و جسم بسیار واجب بر صورت جسمی که با هم است بالفعل
 کل است و کثیر میتواند شد بخزنیات چنانکه باعتبار هر یک جزئیات و کثیر میتواند
 با جوار ازین جهت که کم است و هر چه کثیر تواند شد بخزنیات اگر جزئیات او
 مختلف باشند در حقیقت طبیعت حسی است و اگر متفق باشند در حقیقت طبیعت
 نوع و جسم ازین جهت که جسم است بالفعل طبیعت نوع نیست زیرا که طبیعت نوع
 کثیر نمیتواند شد مگر یکت و جسم کثیر میتواند شد نه یکت بلکه دو یکت بعد از
 کثیر شدن جسم است با فلان که عناصر جسم با هر جسم طبیعت نوع نیست طبیعت
 در هر یک از این طبیعت حسی است بالفرد و به سبب کثیر شدن جسم کثیر است
 از هر یک از این صورتها و انواع کثیر شدن آن صفت است از جهت هر یک با جوار و کثیر شدن جسم
 با جوار بکل صورت مجزیه است و راو یا بکل اعراف و جسم بکل اعراف و راو
 ازین حیثیت که محل میتواند بود انواع میشود و زیرا که موضع عرض یا تقاطع عرض نوع
 طبیعت میشود بالفرد و هرگاه که جسم با جوار اعراف نوع شود بکل صورت مجزیه در
 انواع میشود بالفرد پس جسم بسیار است در کثیر شدن با انواع از صورت مجزیه
 که بکل صورت مجزیه از آن جهت که محل میتواند بود انواع کثیر و شود از آن ره که انواع
 میتواند شد و از آنچه گفتیم و اینست که وجود صورت نوعیه و مجزیه و بطریق
 و از طریق آن و حسن نیز ظاهر میشود که اختلاف اجسام بسیط با هم و با مرکبات

بر سبب کثیر شدن جسم
 با جوار کثیر شدن است
 از جهت هر یک با جوار

و اختلاف

و اختلاف اجسام مرکب با یکدیگر و با بسیط زیرا که بر اختلاف است که دو شخص جز از یک
 شخص جسم بسیط بکل و عطف دارند با هم اگر چه بسیط و مرکب است باعتبار اعراف
 جسم واحد نه و با جوار نیز مختلفه اند زیرا که اختلاف با جوار اختلاف فرد است
 بالفرد و که اختلاف بصورتها بر این اختلاف صورت سبب اختلاف اعراف است
 بالفرد و جسم با جود صور انواع مختلف میشود نه با جود اعراف فقط
 و اختلاف جسم نیز و شش و جوار ازین حیثیت که کم است خست اختلاف صورت
 و اختلاف قابلیت است از هر یک از صور با بذات و اختلاف کم با هوکم نیز و شش
 و با جوار است زیرا که کم با هوکم متصور نمیشود و نیز و شش و جوار با جوار
 قابل صورتیت و جوار کثیر از قابل صورت دیگر پس سبب اختلاف صور و اختلاف
 قابلیت جسم از هر یک از صور مختلف بودن است و شش و جوار با از این
 حیثیت که کم است بذات اگر چه جوار و جوار و متغیر باشد با یکدیگر سبب اختلاف
 صور و اختلاف قابلیت جسم از هر یک از صور خواه در بسیط و خواه در مرکبات
 از هر یک از اختلاف جسم نیز و شش و جوار با جوار است زیرا که اختلاف صور و جوار
 و مختلف شدن جسم بصورت اعراف سبب اختلاف قابلیت جسم است که اگر جسم
 قابل صور و اعراف مختلف نمیشود بصورت مختلف و موضع اعراف مختلف نمیشود
 و اختلاف قابلیت جسم با جود صور و اعراف و اختلاف جسم بصورت و جوار
 نیست که اگر چنین باشد لازم می آید که اختلاف قابلیت جسم باشد با جود قابلیت

و با جوار کم

و تحقیق که هر چه جز قابل باشد است و قابل بالذات فاعل می تواند بود مطلقاً محال است
 بقا فاعل فاعل او هر چه می تواند بود که ذات و فعلش در هر یک از اینها
 صورت باشد چه اگر که ذاتش در هر یکی است محتاج است بهیچ در قوام وجود
 و تشخص و محتاج بهیچ در قوام وجود و تشخص فاعل هر یکی و با علیت او می تواند بود
 مطلقاً نه متناهی و نه مشترک او را با بقا و در هر یک از اینها صورت نیست
 مگر بهیچ و صورت نه صورت فاعل می تواند بود و نه بهیچ و وجود هر که ذات و فعلش
 در هر یک باشد نیست مگر عقل پس فاعل می تواند نیست مگر عقل و صورت جسمی چه
 لازم می آید است فاعل او را هر چه فاعل هر یکی می تواند بود با بقا و در هر یک از اینها
 فاعل صورت جسمی اگر که از اینها نیست غیر فاعل هر یکی بالذات یا فاعل هر یکی نه
 از آن جهت که فاعل هر یکی است لازم می آید که هر یکی صورت جسمی و صورت
 جسمی یا هر یکی تواند بود بالذات چه فاعل هر یکی از آن جهت که فاعل هر یکی است
 و فاعل صورت از آن جهت که فاعل صورت است و معلول متضایفان هستند
 بالذات و هر گاه که علت معلول متضایفان نباشند بالذات به هم می توانند
 بود بالذات لازم می آید که هر یک از صورت نیز به هم می توانند بود بالذات و این
 خلاف فرغ است پس فاعل صورت غیر فاعل هر یکی نیست بالذات از آن جهت
 که فاعل هر یکی است بلکه فاعل هر یکی از همان جهت که فاعل هر یکی است فاعل صورت
 لیکن فاعل هر یکی است بالذات و فاعل صورت باله من چون فاعل هر یکی است

بالذات

بالذات عقل است بالذات و چون فاعل صورت باله من نفس است باله من
 و هر یک از اینها صورت فاعل او هر چه می تواند بود که ذات و فعلش در هر یک از اینها
 صورت باشد چه اگر که ذاتش در هر یکی است محتاج است بهیچ در قوام وجود
 و تشخص و محتاج بهیچ در قوام وجود و تشخص فاعل هر یکی و با علیت او می تواند بود
 مطلقاً نه متناهی و نه مشترک او را با بقا و در هر یک از اینها صورت نیست
 مگر بهیچ و صورت نه صورت فاعل می تواند بود و نه بهیچ و وجود هر که ذات و فعلش
 در هر یک باشد نیست مگر عقل پس فاعل می تواند نیست مگر عقل و صورت جسمی چه
 لازم می آید است فاعل او را هر چه فاعل هر یکی می تواند بود با بقا و در هر یک از اینها
 فاعل صورت جسمی اگر که از اینها نیست غیر فاعل هر یکی بالذات یا فاعل هر یکی نه
 از آن جهت که فاعل هر یکی است لازم می آید که هر یکی صورت جسمی و صورت
 جسمی یا هر یکی تواند بود بالذات چه فاعل هر یکی از آن جهت که فاعل هر یکی است
 و فاعل صورت از آن جهت که فاعل صورت است و معلول متضایفان هستند
 بالذات و هر گاه که علت معلول متضایفان نباشند بالذات به هم می توانند
 بود بالذات لازم می آید که هر یک از صورت نیز به هم می توانند بود بالذات و این
 خلاف فرغ است پس فاعل صورت غیر فاعل هر یکی نیست بالذات از آن جهت
 که فاعل هر یکی است بلکه فاعل هر یکی از همان جهت که فاعل هر یکی است فاعل صورت
 لیکن فاعل هر یکی است بالذات و فاعل صورت باله من چون فاعل هر یکی است

صفت و کیفیت

باله من

فراهم به مشترک در میان اجسام و اجسام همین در نقطه جسم ترکیب یافته اند و این
 و حقیقت او و این خلاف فرض و خلاف بدیده عقل است پس هیئت یک حقیقت است
 در همه اجسام و جسم نیز از این رو که ماده است متخلف است و متخلف او هیئت است
 ایضا یک شخص است در همه اجسام و وحدت هیئت فرع وحدت عقل است که اگر
 عقل واحد باشد هیئت نیز واحد نخواهد بود با هر ذره و این باطل است چنانکه دانسته
 شد پس عقل و هیئت هر یک را اعداد بالذات و نفس و صورت جسم هر یک را اعداد
 بعقل و هیئت نفس و صورت هیئت و جسم نیز یک حقیقت است و یک شخص است
 با اعتبار هیئت لیکن چنانکه علم است بالذات که می تواند باشد با جزا و نیز شدن به جزیات
 مشتمل او با جزا جز به صورتی است اولاً و بالذات که می تواند باشد با انواع پس جسم
 ازین جهت که علم است بالذات که یکی و کثیر است با جزا و جزئیات بالذات هیئت
 و صورت جسم عقل و نفس که اندکی و کثیر نه با جزا و جزئیات بالعرض او و با همه
 جسم واحد است با اعتبار هیئت و کثیر است بالذات با جزا و جزئیات ازین رو که علم است
 بالذات و صورت جسم واحد است بالعرض و کثیر است بالعرض جسم و هیئت
 واحد است بالذات و کثیر است بالعرض جسم عقل واحد است بالذات و کثیر است بالعرض
 هیئت که هر یک از این بالعرض جسم نفس واحد است بعقل و کثیر است بصورت که صورت
 کثیر است بجسم هر جسم که یکی است بالذات و صورت و صورت عقل و نفس که یکی اند
 بالعرض او و جسم کثیر است بالذات با جزا و جزئیات ازین جهت که علم است بالذات

هیئت و صورت عقل و نفس نیز کثیر نه بالعرض او و جزئیات نیز مطلقا خواه صورت و خواه
 احراض کثیره و واحد بکثرت و وحدت جسم و جسم با اینکه یکی است بالذات هرگاه
 نوع از او علت نوع دیگر از او نتواند شد بالذات هیچ نوعی از آنجا نیست چگونه عقل
 و نفس خصوصاً عقل که واحد است بالذات و کثیر است با انواع بالعرض و کثیر است
 کثیر است بالعرض جسم نوع از او علت نوع دیگر از او نتواند شد بالذات و تحقیق این
 سست بطریق اتم در محبت علت و معلول خواهد شد که اول قوه مذاق است که
 در تقسیم علت و جان اقسام او کویم دانسته شد چنانکه موجود و غیره نیز مطلقا محتاج است
 و محتاج را اید است از محتاج اید و محتاج اید بر او نیست از آنکه محمول میشود بجز
 بر محتاج یا محمول نمیشود اگر محمول میشود بقوام و اگر محمول نمیشود حال غایب نیست ازین
 نیست که محیه محتاج باو واجب میشود یا نه اگر محیه محتاج باو واجب میشود بعد از
 و اگر باو واجب نمیشود از او موجود و محمول میشود و از برابر او و اگر از او محمول و واجب
 میشود باطل و اگر از برابر او غایت زیرا که احتیاج هر چیز با برات در میده است یا در
 و واجب باید در وجود محتاج اید در محیه بعد از قوام و محتاج اید در وجود بعد از کون
 و محتاج اید در وجود یا بعد از دست و جود یا از برابر او اگر از دست وجود
 فاعل و اگر از برابر او است غایت پس علت بالذات متخلف است بعلت قوام و علت
 کوثر و فاعل و غایت علت قوام هر جز را است که محیه آن جز باو آن محیه باشد
 و معلول شود بر او در جواب است و این نیست مگر جسم و نفس پس بعد از قوام نیست

فصل فی تقسیم علت بیان احکام

که جنس و فصل جنس بالذات و فصل بالعرض و نیز که فصل علت قوام و معلوم نوع
 در صورتی است که شرط و شرط در معلوم او حقیقت صبی باشد نه چون اگر شرط و فصل
 در معلوم فصل حقیقت صبی باشد یا غیر حقیقت صبی تواند بود فصل علت قوام
 و معلوم نوع نخواهد بود بالضرورة نه بالذات و نه بالعرض بلکه فصل خواهد بود
 بالذات و نه بالعرض بلکه مطلق که فصل آنست اگر شرط و فصل در معلوم او حقیقت
 حقیقت جوهری که جنس اوست باشد یا غیر حقیقت جوهری تواند بود مطلق
 علت قوام و معلوم آن نخواهد بود بالضرورة نه بالذات و نه بالعرض و مطلق
 فصل نخواهد بود نه بالذات و نه بالعرض پس فصل علت قوام و معلوم نوع است
 بالعرض یعنی جنس علت قوام و معلوم اوست بالذات و همی نوع یکس مرتبه است
 بالذات و بعضی بالعرض اولی و فصلی جنس منزه میشود در جواب مایه و جنس
 به او و با او مقول میشود و از این است که مقول در جواب مایه بالذات منزه است
 در جنس و حد نام باشد جنس مقول میشود در جواب مایه چنانکه مایه گفته اند و
 با یک علت قوام بالذات مرئوس و بالعرض می باشد علت قوام بالذات آنست
 که تنها مقول تواند شد در جواب مایه هر شرط فصل قیاس نوع و علت قوام
 بالذات که جنس است اگر مرکب باشد از جنس و فصل محتاج است به علت قوام
 بالذات و محتاج به علت قوام بالذات علت قوام نمیتواند بود مگر با آنچه قوام او
 باوست تا منتهی شود بیکس که مرکب از جنس و فصل می باشد و آن جنس عالی است

جنس نظیر نوع و علت قوام
 آنکه تنها مقول تواند شد
 در جواب مایه

و اوست علت قوام بالذات و اما جنس منزه علت قوام بالذات نه بالذات و نه بالعرض
 قوام بالعرض علت قوام است بالذات و نه بالعرض و علت قوام بالذات به علت قوام
 و علت قوام بالذات محتاج نیست به علت قوام بلکه قوام هر چه محتاج است به علت قوام
 باوست و او مستقیم با عرض نیست و مصادقه علت کوثر و علت موجب مودت
 بالذات یعنی وجود و صورت باو واجب میشود بالذات که اگر مایه واجب شود بذات
 خود و واجب است یا بفعل تنها یا بفعل مایه یا هم اگر بذات خود مایه یا بفعل
 تنها لازم می آید که صورت بالذات بی مایه تواند بود و اگر بفعل مایه یا هم
 واجب شود بهر یک تنها واجب نخواهد بود و بالعرض واجب هر یک تنها
 به صورتی میتواند بود بالذات لازم می آید که مایه به صورتی تواند بود و به
 صورتی به مایه بودن مایه بی صورت محال پس واجب در صورت بذات
 خود یا بفعل تنها یا بفعل مایه یا هم محال و واجب شدن او بمایه تنها واجب نیز
 صورت بالذات محتاج است بمایه و به او نمیتواند بود چنانکه دانسته شد و مایه
 از این رو که مایه است علت قوام صورت یا فاعل یا غایت او نمیتواند بود بالضرورة
 پس بهر دو است که اگر موجب نیز می باشد محتاج نخواهد بود در صورت مایه بالذات
 و به او نمیتواند بود و مایه نیز به او نمیتواند بود بالذات و این خلاف فرست
 پس مایه علت کوثر و موجب مودت بالعرض و غیر صورت بالذات از مایه
 کاین میشود و باو واجب میشود بالعرض و در غیر از مایه کاین و باو واجب میشود

و علت قوام بالذات
 و باو واجب میشود بالذات
 کاین است بالذات و موجب مودت
 کاین است بالعرض و موجب مودت

بالفرض بعد از گذشت و وجوب صورت زیرا که صورت و محال است در شدن عرض
 از ظاهر در گذشت و وجوب از آن قاعده اینست که ظاهر محتاج باشد در گذشت و لازم صورت
 بلکه فرض میشود از ظاهر و نیز آنست که در ظاهر صورت از صورت است اینست که وجوب
 و گذشت صورت از ماده نوع طبعی که در گذشت و وجوب که در گذشت نوع طبعی که در
 نیست و در گذشت که بگویند نوع طبعی که در گذشت و مقدم است بالذات بر عرض که در گذشت
 و نوع طبعی که در گذشت پس صورت مقدم است بالذات بر عرض و ماده علت
 گذشت و وجوب است اوله علت گذشت و وجوب عرض است ثانیاً و بگویند وجوب
 مورد واجب که این میشود از انواع طبعی که مرکب است از ماده و صورت و بگویند
 و وجوب از این واجب که این میشود از انواع و محموله است عرض از موقوفه از این واجب و موقوفه
 بلکه هر چه حال باشد در گذشت و آن صورت و ماده عرض واجب میشود و وجوب او
 محمول و محمول علت وجوب است بالفرض و نیز که حال محتاج است بالذات محمول و محمول
 از آنجهت که محمول است علت تمام یا ظاهر یا غایت حال نمیشود و بالفرض و پس
 موجود است که اگر وجوب نیز باشد محتاج نخواهد بود و حال محمول و بی او میتواند بود
 بالذات بنابر این حال محمول نخواهد بود و این خلاف فرض است پس هر چه حال
 باشد در گذشت و آن صورت و ماده لازم واجب میشود و محمول و محمول علت وجوب است
 و وجوب شدن حال واجب میشود و خود مرکب از حال و محمول و محمول نیز اگر مرکب از
 حال و محمول باشد واجب میشود و محمول که مرکب از حال و محمول باشد و محمول که مرکب از

حال و محمول باشد بیولی است پس هر چه حال یا مرکب از حال و محمول باشد واجب میشود
 بیولی و کاین میشود از او بیولی علت وجوب و علت گذشت است بالذات و وجوب
 بیولی هر چه وجوب بعد از گذشت چیز باشد بیولی است و بیولی چیز حال و محمول از حال و محمول
 نیست و هر چه کاین باشد عرض در الوجوب است بدانکه اگر عرض در الوجوب باشد بدان
 محمول خواهد بود و نبود او بدانکه هر چه محمول باشد نبود او بدانکه ممکن است نشدن
 او از ظاهر یا واجب بدانکه هر چه محمول باشد نشدن او از ظاهر واجب نیست
 شد نه او از ظاهر واجب باشد و بدین او بدانکه یا با عرض ظاهر و او که در گذشت
 واجب شود و آن عرض ظاهر که در گذشت باشد بعد از گذشت است بالفرض و آنکه در گذشت
 کاین است بالفرض و این خلاف فرض است پس هر چه کاین باشد عرض در
 الوجوب است بدانکه بیولی کاین نیست عرض در الوجوب است بدانکه بیولی نبودن او عرض است
 نظیر آنکه در گذشت و از ظاهر وجوب است و این محمول هر چه حال باشد در گذشت و آن
 صورت و در گذشت مرکب باشد از حال و محمول و آن نوع طبعی و خود و عرض خود
 بیولی و خود مرکب واجب کاین میشود از بیولی بی واسطه یا بی واسطه و بیولی
 علت گذشت و علت وجوب است بی واسطه یا بی واسطه و علت گذشت و علت وجوب
 منتز میشود بیولی و بیولی کاین نیست و از گذشت و هر چه کاین نشود از گذشت قابل عدم
 نیست بالذات بیولی کاین نیست بودیم او نظیر آنکه اگر در محمول باشد بودیم نظیر
 بذات محمول خواهد بود نبودن علت او فرض بیولی و بیولی علت او بیولی و نبودیم

جزء هر چه
 نیست که در گذشت
 محمول و بیولی کاین نیست
 هر چه کاین باشد عرض در
 بذات بیولی کاین نیست

علت او فرضه یا بدش به او محال پس نبوده و نظر بذات محال و هر چه نبوده
 او نظر بذات محال باشد قابل عدم نیست بالذات پس هر چه کاین شود از چیز قابل
 عدم نیست بالذات و پس کاین نیست از چیز قابل عدم نیست بالذات و هر چه
 قابل عدم نیست بالذات ضرور الوجود است نظر بذات بلکه هر چه قابل وجود باشد
 بالذات قابل عدم خود نیست بالذات زیرا که وجود عدم نیست و لازم نیز ندارد
 عدم را مانع که بر وجود بالذات قابل عدم باشد بالذات یا اینکه قابل وجود
 از آنکه که قابل وجود است قابل عدم باشد و اندر که در کت نقاد و گوشت قابل
 عدم باشد بطلانیت بالعرض ماده یا موضوع چه ماده یا موضوع در چیز که قابل عدم و کما
 انولیت قابل نه اشتیاق آن امر است بالعرض و امکان نه اشتیاق آن امر امکان
 نبودن اوست بالعرض پس اگر چیز قابل عدم باشد بالعرض و باعتبار ماده یا موضوع است
 و چیز که ماده یا موضوع نه دارد و در کت حرکت و نقاد نیست قابل عدم
 نیست مطلقا بالذات نه بالعرض و از آنکه کفیم دانسته است که هیچ امر از امور و هیچ
 موجود از موجودات قابل عدم خود نیست بالذات خواه کاین خواه غیر کاین را
 از آنکه در کت حرکت و نقاد باشد یا نباشد و خواهد از کاین در زیر علم است که جائز
 است او را در غیر شمر کرده باشد نه غیر شمر و پس باید است و کاین باین
 معنی است از کونیه و محذرت که کونیه است که کونیه او از شمر و محذرت باشد
 شمر و در جسم الله که بعد از سبط و محذرت است که کونیه او سبط و شمر

شمر

موت

موت باشد و کونیه شمر از شمر بطریق حدوث است یا باستکیان و مراد از
 استکیان که کونیه مقابل فساد است شمر کونیه و کونیه طبیعیه از سبب و کونیه اجزای سبب
 از بعضی و مراد از استکیان که کونیه احوال و احوال است از موضوعات و از برای موضوعات
 و کمال است ثانیه که آن احوال و احوال و غیره باشند و در کمال موضوعات و کالات ثانیه
 موضوعات باشند و کونیه شمر از شمر بطریق حدوث بر مجرای طبیعیه منتهی است باین دو
 قسم و هر چه یکی از این دو قسم باشد نه بر مجرای طبیعیه است و کاین مطلقا خواه
 کونیه و خواه محذرت شمر است بعد از کونیه و بعد از کونیه بالذات و بذات هیچ است
 و هیچ بذات خود و از طبیعیه و محذول است از جلال غیر شمر و کما دانسته شد
فصل در تحقیق فاعل ذاتی به آنکه فاعل هر چیز است که فاعل هست
 و موجود او باشد و غایت هر چیز آنکه فاعل هر چیز نباشد و از برای او فاعل باشد و فاعل
 بر دو قسم است بالذات و بالعرض فاعل بالذات آنست که فاعله موضوع باشد
 بفاعلیت و انقاش بفاعلیت بسبب انقاش و بعد از کاین باشد شمر نه که فاعل کاین است
 فرضه و انقاش بفاعلیت کاین بسبب انقاش و امر در کینیت و فاعل با هر امر که
 انقاش بفاعلیت بسبب انقاش و بعد از کاین باشد و خود فرضه فاعل باشد شمر فاعل
 هر خود فرضه کاین فاعل کاین نیست بلکه انقاش بفاعلیت بسبب انقاش و فاعل کاین
 بفاعلیت و فاعل بالذات یا فاعل است بذات یا فاعل است بغير فاعل بذات
 آنست که از امور و از برای امور و غیره فاعل باشد بلکه بخود از برای خود فاعل باشد

فصل در تحقیق فاعل ذاتی
 و فاعل بالعرض

ایمان و قاعیت و جو درست بالذات یا بالعرض و فاعل ذات قابل و جو نیست مطلقا
 نه بالذات و نه بالعرض از جهت اینکه فاعل وجود بالذات یا بالعرض مفعول و محمول است بالذات
 یا بالعرض فاعل ذات مفعول و محمول نیست مطلقا و فاعل بذات ذات غایت است بذات
 چه غایت آنست که فاعل را به فاعل باشد و فاعل را بذات ذات فاعل است پس بذات
 غایت است و غایت بذات و فاعل وجود بذات علت قوام و محتاج به علت
 قوام نیست بالعرضه چه علت قوام و هر چه محتاج است به علت قوام قابل وجود است
 بالعرضه و فاعل وجود بذات قابل وجود نیست مطلقا نه بالذات و نه بالعرضه بذات
 و نه بغیر پس فاعل وجود بذات علت قوام و محتاج به علت قوام نیست بالعرضه و نه
 بعد اگوثر و محتاج به بعد اگوثر نیست بالعرضه زیرا که بعد اگوثر و محتاج به بعد اگوثر
 بعد اقوم یا محتاج به بعد اقوم است بالعرضه چه پس از که بعد اگوثر است و پس از
 انواع او که کارین اند محتاج به بعد اقوم و اجناسی را که محتاج اند به بعد اگوثر بعد ا
 قوام انواع و اشخاص خودند و فاعل بذات بعد اقوم و محتاج به بعد اقوم نیست پس بعد اگوثر
 و محتاج به بعد اگوثر نیست بالعرضه و دیگر اینکه بعد اگوثر فاعل است بذات و آنچه کارین
 میشود از قاعیت به بالذات یا بالعرض و فاعل مطلقا فاعل بذات نیست بالعرضه
 و علت قوام علت کوثر نیست از جهت اینکه علت قوام هر چیز محمول میشود بر او محمول
 بود و مفعول میشود در جواب مابعد و علت کوثر محمول و محمول نمیشود مطلقا پس علت
 قوام علت کوثر بالعرضه بدانکه هر چه محتاج باشد به علت قوام ضرورتیست که محتاج

باشد

باشد به علت کوثر چه مفعول و بیولی محتاج به علت قوام و محتاج به علت کوثر نیستند و نه
 هر چه محتاج باشد به علت کوثر ضرورتیست که محتاج باشد به علت قوام زیرا که اجناس
 انواعی محتاج به علت کوثر و محتاج به علت قوام نیستند و محتاج به علت قوام مطلقا خواهد
 بود و خواه عرفی خواهد بود و خواه غیر کاین منتهی میشود و در قوام به علت قوام بذات محتاج
 به علت کوثر مطلقا خواهد بود و خواه عرض خواهد بود و خواه محض منتهی میشود و در کوثر
 بعد اگوثر که بیولی است و فاعل وجود مطلقا خواه بالذات و خواه بالعرض خواه بذات
 و خواه غیر منتهی میشود در وجود و فاعل وجود بذات که غایت است بذات و او فاعل وجود
 نیست مطلقا نه بالذات و نه بالعرضه بذات و نه بغیر بلکه فاعل وجود فاعل وجود است
 مطلقا چنانکه دانسته شد منتهی که اطلاق وجود بر فاعل بذات مفعول صابیک مع نیست
 بلکه موجود نظر است منتهی که میان فاعل بذات مفعول مطلقا هم از اینکه مفعول بالذات است
 یا بالعرضه بذات یا بغیر و منتهی که منتهی و فصل و مرکب از منتهی و فصل نیست و ماده و
 و مرکب از ماده و صورت نیست بلکه فاعل صبیح و وجود و موجود است مطلقا فصل
 در بیان ترتیب بعد و وجود است از فاعل بذات و وجود موجود است یا و بدان بدستی گفتنی
 که اینها نظراتیست چون امر و فرمود و امر و دفع مع نتوانند بود بالذات لهذا صادر
 میشود از فاعل برتری که حکم و ضرورت نظرات اینها نه اینکه فاعل اینها نظرات است
 موجب مقتضی مقتضای ذات خود قوام و امر که امر است و بی لونا فقر و عانی است یا غیر
 قوام و کمال نیست بلکه قوام و کمال و از قوام و کمال است و او فوق قوام است

که فاعل وجود بذات و وجود و فاعل وجود بذات و وجود و فاعل وجود بذات و وجود

او را باشد و لا و برکت او موجب
 و مقتضی او دیگر زیرا که موجب
 و مقتضی او

فاعل صورت و معرفت چه قابل بالذات است بر معقول و معقول بالذات بی قابل نمیتواند بود
 بالضرورة و چنانکه دانسته شد فاعل عقل نیز همان جهت که فاعل عقل است فاعل نفس
 طبع است فاعل عقل است اوله فاعل نفس طبع است تا میان تریب مذکور بر آنکه عقل
 بذات خود معقول و معلول است و بعد فاعل خود علت و فاعل هیولی است بالذات و عقل بالذات
 و وجوب ذاتی فاعل از مرتبه بالضرورة بلکه هیچ ممکن نیست یا اعتبارا که در وجوب فاعل نیست
 خواهد آمد که در وجوب ذاتی باشد یا غیر بالذات یا بالعرض میسر از ان جهت که
 ممکن است فاعل است و قابل از آن که قابل است فاعل نیست بالضرورة و عقل و اعتبار
 معتقد و ادراک نیز فاعل نیست مگر بالعرض خود و فاعل معتقد غیر از ادراک معتقد بالذات
 فاعل خود فاعل است و بجز فاعل خود بهر جهت که باشد فاعل نیست مگر بالعرض و دیگر
 بعد از عقل ادراک فاعل و خود میکند و عارف بخالی خود میشود و غیر از خلق در مرتبه
 و شش فاعل بخالی بعد از شش فاعل است بخالی چنانکه میدانیم و بیش از شش است
 این گفت گزافه و یکه اخبار میگوید عقل فاعل چند امر نیست در یک مرتبه و چند مرتبه
 یک مرتبه نمیتواند بود بالذات از جهت اینکه عقل فاعل خود فاعل است بالذات و فاعل
 او نیز نیست مطلقا و عقل جهات غیر مرتبه نیست که بهر جهت فاعل امر باشد
 بالذات زیرا که جهات غیر مرتبه مستند به فاعل کثیره و فاعل عقل کثیر نیست بالعرض
 پس عقل فاعل چند چیز نیست در یک مرتبه بلکه هیچ فاعل بالذات و فاعل نمیتواند داشت
 در یک مرتبه خود فاعل باشد بذات یا غیر زیرا که فاعل بذات چنانچه کثیر نیست مطلقا

خلق ص

بذات است و نه بالعرض عقل او کثیر نمیتواند بود بالذات و دیگر مرتبه و فاعل غیر مطلقا چنانچه
 بذات و صفات خود معقول است و بعد فاعل خود فاعل است بالذات عقل او نیز بالذات کثیر نمیتواند
 بود و غیر بالذات چند عقل نمیتواند داشت که هیچ یک از ان افعال مقدم باشد بالذات
 بر دیگر که اگر چند عقل داشته باشد در یک مرتبه چند فاعل خواهد داشت و دیگر مرتبه یا چند
 جهت خواهد داشت در یک مرتبه و جهات غیر مرتبه نیز مستند به فاعل غیر مرتبه
 لازم می آید که بعد از بذات کثیر باشد بذات و بالذات و این فاعل است بالعرض و
 پس هیچ فاعل بالذات چند عقل نمیتواند داشت در یک مرتبه مگر فاعلی که فاعل و بالذات است
 ماده یا متوسط ماده باشد که فاعل او کثیر نمیتواند شد بکثرت ماده و افعال غیر مرتبه
 نمیتواند داشت چنانکه ذات او کثیر نمیتواند شد بکثرت ماده و قطع نظر از ماده هیچ
 فاعلی بالذات افعال غیر مرتبه نمیتواند داشت بالعرض و در یک قطع نظر از ماده کثیر
 نیست مطلقا فاعل و فاعل و چه کثرت فاعل که و فاعل یکم است بالذات و یکم ماده
 بالذات و بجز او کثیر نمیتواند بود مگر بکثرت او و ماده نیز قطع نظر از بعد کثیر و فاعل کثیر
 امر نیست بالعرض و چه کثرت معقول و قابل بالذات قطع نظر از بعد کثرت فاعل
 بالذات بذات است و فاعل بذات کثیر نیست مطلقا بالذات و نه بالعرض و از آنکه فاعل
 دانسته شد که عقل کثیر نمیتواند شد بالذات نه با نوع و نه با شخصی چه کثرت کثیر تواند شد
 بالذات یا نوع یا با شخصی مگر بکثرت فاعل فاعل است و عقل فاعل ندارد بالعرض و
 و فاعل او کثیر نمیتواند بود مطلقا پس عقل کثیر نمیتواند شد بالذات نه با نوع و نه با شخصی

در چه ص

بگویم که حقیقت و یک شرف است بالذات و کثر است بانواع و اشخاص بالعرض جسم
 و عقل و غیره کثر نموده اند شد بالذات چه فعل و عقل و هیولان است هیولان را جز در ماده و فکر
 او مقدار است و عقل کثر نموده اند شد بالذات بطریق فعل و غیره کثر نموده اند شد بالذات
 بگویم که حقیقت و یک شرف است بالذات و کثر است بانواع و اشخاص بالعرض جسم
 نفس و طبع چون عقل و نبات و عقل کثر نموده اند شد بالذات ایشان نیز کثر نموده اند
 شد بالذات کثر فعل ایشان بکثرت ماده و موصوف کثر است بانواع و اشخاص ایشان نیز
 بالذات بانواع و اشخاص و در حقیقت کثر است جسم کثر است بانواع و اشخاص و غیره
 و طبع و هیولان و اعداد بالذات با فاعل و غائی اشیا و کثر نه بالعرض جسم و فاعل
 اشیا و اعداد است بذات خود نه اینکه موصوف باشند بوجدت بالذات یا بالعرض
 بلکه بوجدت هر چه موصوف بوجدت از دست داده موصوف نیست بوجدت نه
 بالذات و نه بالعرض هر چه موصوف بوجدت و کثرت بالذات یا بالعرض موجود
 بهر است و غائی اشیا موجود و با هر غیر نیست بلکه غائی موجود و وجود است مطلقا و
 جسم کثر است بالذات یک و کثر است بذات خود و موصوف نیست بکثرت مگر
 بالعرض و جمیع زیرا که جسمانیات مطلقا خواه مورد خواه و خواه و واحد و کثر نه
 بالعرض و وحدت و کثرت جسم و جسم کثر است بالذات

چون در ماده و موصوف است
 و ماده و موصوف کثر نه
 بالذات فعل این ۳

جسم م

بگویم که حقیقت و یک شرف است بالذات و کثر است بانواع و اشخاص بالعرض جسم
 و عقل و غیره کثر نموده اند شد بالذات چه فعل و عقل و هیولان است هیولان را جز در ماده و فکر
 او مقدار است و عقل کثر نموده اند شد بالذات بطریق فعل و غیره کثر نموده اند شد بالذات
 بگویم که حقیقت و یک شرف است بالذات و کثر است بانواع و اشخاص بالعرض جسم
 نفس و طبع چون عقل و نبات و عقل کثر نموده اند شد بالذات ایشان نیز کثر نموده اند
 شد بالذات کثر فعل ایشان بکثرت ماده و موصوف کثر است بانواع و اشخاص ایشان نیز
 بالذات بانواع و اشخاص و در حقیقت کثر است جسم کثر است بانواع و اشخاص و غیره
 و طبع و هیولان و اعداد بالذات با فاعل و غائی اشیا و کثر نه بالعرض جسم و فاعل
 اشیا و اعداد است بذات خود نه اینکه موصوف باشند بوجدت بالذات یا بالعرض
 بلکه بوجدت هر چه موصوف بوجدت از دست داده موصوف نیست بوجدت نه
 بالذات و نه بالعرض هر چه موصوف بوجدت و کثرت بالذات یا بالعرض موجود
 بهر است و غائی اشیا موجود و با هر غیر نیست بلکه غائی موجود و وجود است مطلقا و
 جسم کثر است بالذات یک و کثر است بذات خود و موصوف نیست بکثرت مگر
 بالعرض و جمیع زیرا که جسمانیات مطلقا خواه مورد خواه و خواه و واحد و کثر نه
 بالعرض و وحدت و کثرت جسم و جسم کثر است بالذات

مگر که در هر دو طرف
 همان قطعه را در هر دو
 این ماد را را از هر دو
 که از این دو طرف

واحد گزیده است محل آن نیز واحد بران گزین محل نوع برافرد خواهد بود پس وحدت او وحدت نوع
 و او واحد نوع است و آن واحد که گزیده شدن او با تفصال است واحد بالافعال است و
 وحدت او وحدت القای است و آن واحد که گزیده شدن او با تفصل است وحدت او
 وحدت شخص است پس اقسام وحدت بالذات پنج است اول وحدت عدد و بعد از او وحدت
 صفت و بعد از او وحدت نوع و بعد از او وحدت شخص و بعد از او وحدت القای و ترتیب وجود
 اینها بطریق است که مذکور شد اما اقسام وحدت بالعرض دو واحد بالعرض غیر محصور است و در
 علم بحث از آن نمیکند بواسطه اینکه واحد بالعرض آنست که شتر بالحقه و بالذات معروض وحدت
 نباشد بلکه باعتبار آنست که چیزی که آن چیز بالحقه معروض وحدت است او را واحد گویند و در
 علم بحث از او نمیکنند که بالحقه و بالذات از برای معروضات شتر پس در علم بحث از وحدت
 بالعرض واحد بالعرض ازین حیثیت است که واحد بالعرض است نمیکند و هر یک از اقسام وحدت
 بالذات را گزیده در مقابلش است که با او جمع نمیشود وحدت بالعدد در مقابلش گزیده
 بالعدد است که واحد بالعدد از آن حیثیت که واحد بالعدد است گزیده نمیشود و
 وحدت صفت را در مقابلش گزیده صفت است که واحد صفت از آن حیثیت که واحد صفت است
 گزیده نمیشود یعنی یک صفت چند صفت نمیتواند بود از آن حیثیت که یک صفت است
 و وحدت نوع را مقابلش گزیده نوع است که واحد نوع از آن حیثیت که واحد نوع است
 گزیده نمیشود بود چیزی که نوع از آن حیثیت که یک نوع است چند نوع نمیتواند بود و وحدت
 شخص را مقابلش گزیده شخص است که واحد شخص از آن حیثیت که واحد شخص است گزیده نمیشود بود
 یعنی یک شخص از آن حیثیت که یک شخص است چند شخص نمیتواند بود و وحدت القای را

و آن گزیده
 واحد بالعرض
 صفت

چنانکه شتر
 در بالعرض

مقابلش گزیده القای است که واحد بالافعال از آن حیثیت که واحد بالافعال است گزیده
 بالافعال نمیتواند بود یعنی یک متعل از آن حیثیت که یک متعل است چند متعل نمیتواند بود
 پس هر گزیده را نوع و بعد از آنست که در مقابلش است و با او جمع نمیشود مثلا وحدت
 عدد در برابرش گزیده عدد است و وحدت صفت را در مقابلش گزیده صفت است و وحدت
 نوع را در مقابلش گزیده نوع است و وحدت شخص را در مقابلش گزیده شخص است و وحدت القای
 را در مقابلش گزیده القای است که یک متعل چند متعل نمیتواند پس گزیده القای منافاة با
 وحدت شخص ندارد و همچنین گزیده شخص با وحدت نوع و گزیده نوع با وحدت صفت منافاة
 ندارد بنابراین ظاهر میشود ابطال قول سابقین در این باب است که گفته اند که جسم متصل واحد
 و قابل انفصال است هرگاه انفصال ظاهر شود آن شخص از جسم بر طرف میشود و شخص دیگر
 موجود میشود بواسطه متصل واحد را که انفصال ظاهر شود گزیده بالافعال خواهد شد و گزیده
 القای منافاة با وحدت شخص ندارد و دیگر آنکه جسم را که متصل از نوع ذاتش است و کم
 متصل آنست که فرض مدو شده که در دو توان کرد اما غیر نهایت و القای که در مقابل این
 انفصال آنست که فرض مدو شده که در دو توان کرد و جسم قابل انفصال این صفت
 بنا بر آنکه مجزای غیر شدن جسم محال است پس القای را که جسم قابل است انفصال است
 جسم سبب طرد شدن آن چند متعل میشود و چند متعل شدن منافاة با یک متعل بودن
 ندارد بلکه متصل منافاة با یک متصل بودن دارد و این اشتباه از خلط وحدت شخص بود
 القای و از آنست که لفظی القای انفصال شده است بواسطه آنکه انفصال و مفرد دارد
 یک آنکه متصل که مفرد است و یکی پوسکی اجزا که هر یک از آن اجزا قسمت اند اما غیر

و یک گزیده
 و آن گزیده
 و آن گزیده

الهایه و انفعال نیزه و منور دار و یکا آنکه فضل کم متفصل است که عبارت است از بودن کم کمترین
 جسم که فرض صد و شصت که در دست توان کرد و دیگر جدا شدن اجزای آن که هر یک از آن اجزای آن
 قسمت اندالی غیر الهایه انفعال بجز اول در مقابل اتصالیست که فضل کم متفصل است
 و انفعال بجز دوم در مقابل انفعال بجز دوم است و جسم قابل انفعال بجز اول نیست
 بواسطه آنکه انفعال بجز اول دفع کم متفصل است و کم متفصل لازم ذات جسم است بلکه قابل
 انفعال بجز دوم است هرگاه انفعال که جسم قابل است ظاهر شود بر جسم انفعال که
 در مقابل است بر طرف خود انفعالی که لازم ذات جسم است و از طرف نه این
 انفعال و وحدت انفعال جسم بر طرف میشود و وحدت شخص و شخص و احد از جسم چند
 متصل میشود چند شخص بجهت آن واحد که کثیر با انفعال میشود که است نسبت به کثیرین
 و کثیرین اجزایند و آن واحد که کثیر با انفعال میشود که است نسبت به کثیرین و آن
 کثیرین جزئیات ویند پس کثیرین جزو واحد با انفعال نیز کثیرین است و است انفعال
 و که لازم ندارد کثیرین با انفعال **و این** جزو واحد است و کثرت بیان کنیم
 اقسام محل را که عبارت است از هر کوی که محل بر دو قسم است بالذات و بالعرض محل
 بالذات و با حقیقه نظر واقع بودن فرد است طبیعت و نفع بجز دادن از واقع حکم است
 بودن فرد طبیعت هرگاه سایل آنکه او را که خبر میدهم فرد را بنوازم دیگر تصور کرده باشد
 و محل بالذات بر دو قسم است یکی آنکه طبیعت محموله ذاتی یعنی مقوم فرد باشد و دیگر
 آنکه طبیعت محموله ذاتی یعنی مقوم او نباشد اول را بالذات و ذاتی میگویند چنانچه محل
 حیوان یا حیوان مطلق بر آن و نامی را محل بالذات و عرض میگویند یا بنحوی که آن طبیعت
 محموله فایده است از حقیقت فرد و این فرد و عرض آن طبیعت است چون محل ماضی

یا قابل

یا قابل علم بر آن که ماضی و قابل علم ماضی از حقیقت انسان و محموله بر انسان بجز بالذات و
 با حقیقه و این در صورتیست که ماضی را بر آن که ماضی را بر آن اسم فرد ذاتی محمولست
 اخذ کنیم که اگر ماضی بر آن اسم اخذ کنیم این محل نیز محل بالذات و ذاتی خواهد بود مثل انسان
 ماضی هرگاه که ماضی بر انسان هذا الماضی کویج محل ماضی بر محل بالذات و ذاتی است بواسطه
 اینکه ماضی مستقیم هذا الماضی است و محل بالعرض عبارت است از علم بودن کثیر از وجه واحد از
 وجه دیگر مثل اشیا عامه یعنی پنج و پنج که کثیر از وجه واحد از وجه دیگر که سفید بودن باشد
 و این قسم از محل در هیچ علم مستقیم نیست چنانکه وحدت بالعرض در هیچ علم مستقیم
 از جهت اینکه در علم بحث از احوال ذاتی موضوعات میکنند و محل احوال ذاتی بر موضوعات
 محل بالذات و با حقیقه است و چنانچه هرگز که ماضی را که کثیر میشود که است نسبت
 به کثیرین و کثیرین جزئیات ویند که با تمام حقیقت جزئیات یا جزو حقیقت جزئیات
 یا فایده از حقیقت جزئیات و جزو حقیقت یا جزو حقیقت است یا جزو محموله فایده از
 حقیقت یا ماضی است یا علم چنانکه در منطق دانسته شده است محموله فایده از
 بر جواری طبیعت است در کجیات خمس و محل بالذات و با حقیقه نیز با عباد محموله فایده از
 پنج قسم و محل بالذات و ذاتی است مستقیم بواسطه آنکه محموله در محل ذاتی یا تمام حقیقت
 موضوع است یا جزو حقیقت موضوع است و جزو حقیقت موضوع یا جزو حقیقت است یا جزو
 محموله پس محل بالذات و ذاتی است مستقیم محل بالذات و عرض و قسم است بواسطه
 آنکه محموله در محل عرض ماضی و طبیعت موضوع است یا علم از طبیعت موضوع است و این دو
 قسم ماضی پس محل بالذات و با حقیقه فایده از محموله ماضی بر پنج قسم و هر یک از دو قسم

از جهت اینکه محل بالذات و با حقیقه فایده از محموله ماضی بر پنج قسم و هر یک از دو قسم

بالان شخص شخص آن نوع نخواهد بود و این خلاف فرض است باینکه هیچ جنس از اجسام هیچ نوعی
 انواع علت فعل منوع و شخص خود نیست و بالذات و همچنین هیچ فعلی علت جنس نیست و بود
 با اینکه هر فعل منوع جنس جاعل جنس را میگوید حقیقت جنس را میگوید و بالذات که فعل منوع
 جنس جاعل جنس است و یقین و صفت جنس است و حال شری و یقین و صفت شری و شری است بالذات
 از آن شری و جاعل ماهیت شری و مقدم ماهیت شری مقدم است بالذات بر آن شری پس فعل منوع
 جنس جاعل ماهیت جنس و مقدم ماهیت جنس نمی تواند بود و دیگر حقیقت جنس نسبت به انضمام
 نوع میشود و نوع شدن شری و نوع بودن شری و شری است بالذات از شدن شری و بودن شری
 بواسطه آن نوع شدن و نوع بودن مرتبه اول مرکب است و شدن شری و بودن شری مرتبه اول
 بسیط و اول مرکب بالذات شری است از اول بسیط و علت اول بسیط مقدم است بالذات
 بر علت اول مرکب پس فعل که علت اول مرکب جنس است که عبارت از نوع شدن جنس است
 علت اول بسیط جنس که عبارت از شدن جنس و بودن جنس است نمیتواند بود و فعل که علت
 نوعیت جنس است با اینکه علت صورت است نسبت به نوع و علت فاعله و همچنین شخص نیز
 جاعل یا مقدم نوع نمی تواند بود بهین دلیل که هر شری چیزی دانسته شد که جنس بالذات قطع
 نظر از امور خارج کرده علت فاعله نمیتواند باشد و فعل نیز بالذات علت جنس نمیتواند باشد
 و همچنین نوع و شخص که هیچ یک علت دیگر نمی تواند بود بالذات بیان کنیم علت فعل و فاعله
 بعضی است نه گوئیم باید دانست که معمول اول و بالذات مرتبه شری است با اینکه
 که از گفته هر جز آن جز است بالذات و حال آن جز است بالذات از جهت اینکه حال هر جز

معلق

فرع آن جز است و آن جز اصل است نسبت به او باینکه اهل مقدم است به ذات بر فرع شدن
 اصل بر مقدم است بالذات بر شدن فرع اگر چه هر دو فرع یک جعل شده باشند که نسبت جعلی اصل
 مقدم است بر نسبت جعلی فرع مثل ماهیه و هستی ماهیه که هستی ماهیت مال ماهیت است و حال
 ماهیت فرع ماهیت است شدن فرع ماهیت نیز فرع شدن ماهیت است **معلق** چنانچه دانسته شد که
 معمول اول و بالذات ماهیت است گوئیم هر ماهی که کثیر با انضمام میشود نظر به انضمام کرده معین است
 و ممتاز است از ماهیات دیگر بواسطه آنکه یکی از ماهیات است که کثیر با انضمام میشود و دانسته شد که شری
 ماهیت شود و مورد و عدد شری میشود و نظر به صفات کرده مبهم است با اینکه هر که ذاتش را ندارد
 از هیچ یک از صفات و با هر یک از اینها میتواند بود و مقتضای یک از اینها نیست بخصوصیت
 چه اگر مقتضای یکی از اینها بخصوصیت میبود باید که شری است بود چنانکه معلوم شد پس اگر یکی از اینها
 بخصوصیت باشد پس بسیط خواهد از خارج آن خارج یا فاعل آن ماهیت است باین معنی که فاعل آن
 ماهیت فاعل آن ماهیت است اول و بالذات و فاعل مال آن ماهیت است که عبارت از
 خصوصیت یا شری یا بالذات و بالذات که نسبت به ماهیت اول و بالذات است و نسبت
 بخصوصیت ماهیت ثانی و بالذات یا آن خارج قابل آن ماهیت است مراد از قابل اعم از موضوع
 و محال است یعنی جز شری که این ماهیت قابل است و در اعم از اینکه مرکب از حال و محل نوع
 طبیعی باشد یا نه باین معنی که فاعل آن ماهیت ایجاد آن ماهیت میکند در قابل و آن معین میشود
 بتعین قابل یا آن احوال فاعل قابل است هر دو باین معنی که مقتضای ذات فاعل اصل
 ماهیت است که نسبت آن ماهیت به جمیع خصوصیات مساوی است لیکن چون قابل قابل ماهیت معین
 بتعین خاص است معین میشود و آن قابل از بر سر عدد و ماهیت معین بتعین خاص از فاعل حقیقی

سبب تعیین شدن آن ماهیت تعیین خاص قابل است نه با تعیین که قابل عمل تعیین است بلکه تعیین
 که اصل ماهیت چه می شود از قابل عمل و قابل تعیین می شود تعیین قابل عمل نیز آنچه سبب تعیین
 قابل است بالذات سبب تعیین این ماهیات با لغزش با جمله مرادیه که سبب فعل منوع است
 جنس با قابل عمل جنس با بشری است معنی که مذکور شد با قابل عمل آن جنس و سبب تعیین ماهیت نوع
 یا قابل ماهیت نوع است یا قابل ماهیت نوع است یا قابل ماهیت نوع است آن معنی که مذکور شد
 اما اینکه سبب فعل منوع جنس مرادیه که قابل آن جنس با بشری یا قابل عمل و قابل هر دو از جهت اینکه
 فعل منوع چه می شود است علت می خواهد علتش با ذات جنس است قطع نظر از امور خارجیه
 که ماهیت ذات جنس نیست ذات جنس می تواند بود با آن طریق که دانسته شد اگر ذات جنس
 نیست یا قابل آن جنس است یا قابل آن جنس است یا قابل هر دو یا امر خارج
 از قابل عمل امر خارج می تواند بود از جهت اینکه نسبت امر خارج به جمیع فعل مساوی است
 سبب فعلی و در نتیجه شدن ترجمه بدو معنی است و قابل تنها قطع نظر از قابل عمل که دو سبب فعل
 منوع می تواند بود از جهت اینکه قابل از جهت که قابل است قابل می تواند بود پس ثابت شد
 که سبب فعل منوع هر جنس خواه قابل و خواه غیر خواه هر دو خواه عرفی یا قابل آن جنس است
 یا قابل عمل آن جنس است با آن طریق که دانسته شد اما جنس که سبب فعل منوع او قابل آن
 جنس است چه چیز که محمول اول و بالذات و فعل منوع او که حقیقت جوهری آن فعل
 فعل می شود و محمول ثانی و بالعرض و هر دو محمول یک جمل و نیز فعلی که جوهری آن فعل
 می شود و فعلی که جوهری آن فعل می شود معلول علت جوهری است یا با بالعرض یا با غیر
 دانسته شد اما که سبب فعل منوع او قابل عمل و قابل هر دو باشد یا نمی تواند که قابل هر دو

یا هر دو

جنس فعل خاص می شود از قابل عمل مثل اجناس اعراض که ماده و مخلوق دارد و در صد و نظر منوع اینها از قابل
 اما اینکه تشخیص انواع قابل است یا قابل تعیین دیگر که مذکور شد اما آن انواع که تشخیص این قابل
 چه نوع انواع جوهر مجرد و آن انواع که تشخیص این قابل است انواع جوهر مادیه انواع اعراض
 پس ثابت شد که علت فعل منوع اجناس خواه جوهر خواه عرض خواه است یا قابل عمل و قابل
 و سبب تشخیص انواع خواه جوهر خواه عرض خواه قابل است یا قابل آن و انواع جوهر مجرد و بغیر
 نوعی آن منحصر در فرد است اگر متعلق بماده نباشد که اگر متعلق بماده نباشد و فعل می تواند
 بود که متعلق افراد باشد یا اعتبار و انواع جوهر مادیه اگر مسبوق بحکمت و زمان نیستند
 باین معنی که حرکت و زمان ماد و فعل در شدن ایشان نیست بلکه سابقه بر حرکت و زمان مثل
 افلاک و عناصر بسیط نوع ایشان منحصر در فرد است بواسطه آنکه تکرار حقیقت نوع واحد بماده
 دمه است و این انواع اگر چه ماد را نه اما زمانه نیستند یعنی زمان سابق برایشان نیست و اگر
 مسبوق بزمانه بود که بمانند متکثر الافراد و انواع اعراض تابع انواع جوهره در متکثر الافراد بود
 و منحصر در فرد بودن از جهت اینکه یا عرض اند که بحکمت مسبوق و زمان یا اعراض اند که مسبوق
 بحکمت و زمان نیستند اگر مسبوق بحکمت و زمان متکثر الافرادند و اگر مسبوق نیستند
 منحصر در فردند **تعلیق** در تحقیق ماهیت ماهیت هر جنس است که آن جنس با آن جنس است
 مثل جنس و فعل آن جنس یا ماده و صوره آن جنس اگر که نسبت ماهیت آن جنس است که آن جنس
 با آن جنس است آن جنس که عبارت است از جسم فوق صفاتش که ماهیت که جنس و فعل آن جنس است

یا با وجود
منه که می تواند

باعتبار داده و مورد اول است و اعتبار دیگر سبب است آتش مثلا بآن چیز که مایه آتش
 باو مایه آتش است که عبارت از جنس و فطرت و غیرت مکرر آتش و مایه آتش با اعتبار
 نه واحد است و نه یک و نه کلی و نه جزئی یعنی هیچ یک از اینها تمام مایه آتش یا جزء مایه آتش
 نیستند اگر چه آتش با آنکه موردی که از اینها بزرگتر است بود و اگر سوال کنند از آتش بطرف
 نفیض خواه عنوان هل بسیط که آتش باشد آتش است یا نیست یا عنوان هل مرکب که آتش
 باشد یا واحد است یا واحد نیست یا بسیط است یا مرکب است آتش نیست وجود و داشتن آتش از
 جهت اینکه آنچه مفهوم میشود از سوال این است که مایه آتش وجود و داشتن و مایه آتش است یا نه
 جواب نیست که آتش نیست وجود و داشتن آتش یعنی وجود و داشتن تمام مایه آتش است
 و نه جزء مایه آتش و همچنین اگر سوال کنند از آتش بعنوان هل مرکب که آتش بآن چیز که مرکب است
 واحد است یا واحد نیست جواب نیز سلب است یا نفیض که آتش نیست بآن چیز که آتش است
 واحد یعنی واحد بودن تمام مایه آتش است و نه جزء مایه آتش از جهت آنکه آن چیز که
 آتش باو آتش است جنس و فطرت آتش است و واحد بودن از جنس آتش است و نه تعداد و نه
 مجموع جنس و فطرت اگر چه آتش غایب از مدق احد طرف نفیض تر از آن بود اما هیچ یک از طرفه
 نفیض تمام مایه آتش او یا جزء مایه آتش او نیست باجمعه هر مایه بزرگتر است نسبت که آن مایه است
 بر او آن مایه است نسبت مکرر آن مایه و هر چه بزرگتر است نسبت است عارفت از او
 اگر چه لازم او بیشتر از جهت آنکه مدق لازم مایه است بر مایه و مدد و لازم مایه است از
 مایه بعد از بودن مایه است و دانسته شد که بودن مایه است خارج است از مایه

بآن چیز که مایه

اول

اول عالم که از براس مایه مرشد شبیهت و بودنت و مایه باو مدق شبیهت و باو
 بودن بعد از اشتقاق بوجود و مایه پس اول محمول که از براس مایه مرشد بوجود است و
 مدد و لازم مایه از مایه و محل عرض دانسته مایه بر مایه بعد از بودن مایه است
 نه باین جهت که بودن را مدق باشد در مدد و طبیعت لازم از مایه و در محل عرض دانسته مایه بر مایه
 بلکه با نفیض که انصاف مایه بملزومیت و موزون عرض دانسته بودن مایه بعد از بودن مایه است
 از جهت آنکه بودن مایه هل بسیط است و بودن مایه ملزوم بودن مایه عرض دانسته که
 عبارت از محمول هل مرکب است و هل مرکب بعد از هل بسیط است مثل حیوان که حرکت را مدق
 مایه است و متحرک را داده عرض دانسته است و محمول میشود بر او و بودن حیوان بعد از حرکت
 از مدق حیوان متحرک با داده عرض دانسته عرض بودن حیوانست و نفیض بواسطه آنکه محمولات خارج از
 حقیقت موضوعات و وجودات موضوعات و وجودات نه بعد از وجود اول است بل بدیهه و بالجملة
 اول عالم که از براس مایه مرشد شبیهت و وجود است و اول محمول که از براس مایه باشد
 موجود است یعنی چیزی وجود دارد و سایر احوال و محمولات مایه است که خارج است از ذات و حقیقت
 مایه خواه از اعراض و اشیاء باشد و خواه از اعراض غایبه که نه بعد از براس مایه بعد از
 وجود مایه پس هیچ محقق از تعاقب و هیچ مایه بزرگتر است مایه است موصوف به هیچ مدق از اشیاء
 صفات و موضوعات هیچ محمولی از محمولات نمی تواند بزرگتر شود و نباشد باینکه هر چه وجود
 یکی بطریق تقدم وجود او بر او از جهت آنکه از عبارت از طبیعت معین همچنانکه طبیعت معین وجود
 فرع طبیعت است بودن طبیعت معین نیز فرع بودن طبیعت است پس نسبت وجود
 طبیعت مقدم است بر نسبت وجود و هر چه وجود است بر وجود طبیعت و از این جهت وجود

متحرک

فرد بودن طبیعت است معین بودن ثانی طبیعت است و بودن ثانی
 شریک بودن اول آن شریک است که عبارت از دو در نفس است یعنی وجود که از برای این
 شریک است از آن مطلق نظر از جمیع امور خارج از آن مطلق و آن مایه است که در وجود و در
 نفس هیچ صفتی از حقایق و هیچ مایه از مایهات که بر غیر است و از جهت آنکه وجود و در نفس مایه است
 و نمی تواند بود که مایه است که بر غیر و در نفس و واسطه آنکه بر بودن وجود و باعتبار که بر بودن و بر بودن
 وجود است و هیچ مایه بر نفس که بر نیست پس وجود و در نفس هیچ مایه بر نیست و چه موجود
 فاعل از وحدت و کثرت نمی تواند بود و هیچ مایه بر این اعتبار که موجود و در نفس است و احد است
 بودت عدد از جهت آنکه یکی از مایهات موجود است و باین اعتبار که مایه است و بر ده ابل
 از کثرت شدن ذرات و کثرت و باین اعتبار که معین بر تعیین نداشت جزئیات بلکه معین شدن
 مایه است بر تعیین و موصوف شدن مایه است بر مضمون بعد از وجود مایه است از جهت آنکه اهل
 بسیط مقدم است بالذات بر اهل مرکب و باید دانست که وجود فرد و وجود طبیعت است بالذات
 یعنی که فرد طبیعت است بالذات با جمیع که طبیعت چه معین شود فرد است پس فرد و طبیعت معین
 و طبیعت معین بالذات طبیعت است و چه وجود و طبیعت نیز بالذات معین شدن طبیعت معین شود
 پس وجود طبیعت معین نیز طبیعت است بالذات همچنانکه طبیعت معین طبیعت است بالذات
 مثل حیوان که چه معین می شود انسان است مثلاً پس انسان حیوان می باشد و حیوان معین است
 بالذات و چه وجود و حیوان نیز بالذات معین شدن حیوان معین می شود پس وجود حیوان معین نیز
 وجود حیوان است بالذات همچنانکه حیوان معین حیوان است بالذات از جهت آنکه وجود حیوان
 معین فرد وجود حیوان است همچنانکه حیوان معین فرد وجود است و فرد هر طبعی که طبیعت است بالذات

و طبیعت معین
 و کثرت و وحدت

پس وجود حیوان معین که فرد وجود حیوان است وجود حیوان است بالذات و باید دانست که وجود
 از این میشت که وجود است نه واحد است و نه کثرت بلکه است و نه چون نه طبیعت است نه فرد
 بلکه اطلاق هر یک از اینها بر وجود و باعتبار وجود است که عبارت از چیزی وجود دارد اگر موجود
 واحد است وجود او نیز واحد است و اگر کثرت است وجود او نیز کثرت است و اگر کثرت است وجود او نیز
 کثرت است و اگر جزئی است جزئی بلکه اطلاق جمیع امور عام بر وجود بالذات مع وجود است بعد
 از فرد و وجود پس امور عام از احوال و ذاتیه شریک وجود دارد است باعتبار ششیت نه باعتبار
 وجود از جهت آنکه با حقیقه وحدت و کثرت و کلیت و جزئیات و سایر امور عام خارج از اینها
 می شوند اگر چه بعد از فرد و وجود و بر وجود و شریک است که کثرت شریک است و هیچ یک از امور عام
 لازم مایهات است باینست قطع نظر از امور خارج کرده بلکه بعضی از امور عام از برای مایهات
 می باشد باعتبار علت مایهات مثل ششیت و وجود و وحدت و کثرت چه واحد بودن است
 و کثرت بودن مایه است باعتبار واحد بودن و کثرت بودن فاعل مایه است یا فاعل مایه است یا فاعل
 فاعل هر دو از جهت آنکه وحدت یا کثرت لازم مایه از مایهات باشد و باید مایه است و دیگر
 غیر از آن مایه است واحد یا کثرت نمی تواند بود و حال آنکه هر مایه ای واحد و کثرت می تواند بود پس وحدت
 و کثرت از برای مایه است باعتبار فاعل مایه است یا فاعل مایه است یا فاعل مایه است یا فاعل مایه است یا فاعل مایه است
 نسبتش مایه است ساد است پس مایه است شدن نه کثرت یا بسبب کثرت مایه است شدن
 نه وحدت ترجیح بر مایه است و بعضی از امور عام از برای مایهات باعتبار نسبت با مایه است
 از مایه است و علت مایه است مثل کلیت و جزئیات و جنسیت و نصیبت و نوعیت و کلیت
 و عدولیت و امکان و فرد و از جهت آنکه کلیت و جزئیات از برای مایه است قیاس کثرت است

یا فاعل مایه

و جنسیت قیاس بکثرین محققین و نصیبت باعتبار تمیز دادن از غیر و نوعیت قیاس بکثرین متعینین
 و علیت قیاس بمسبوت و معلولیت قیاس برعلیت و امکان و ضرورت قیاس بوجوب و امکان
 و ضرورت کیفیت نسبت وجود است باینکه وجود در نفس غیر با وجود در احوال و امکان
 امکان ذاتی ضروری بودن وجود است نظر بذات با تمیز که ذات مقتضی وجود نیست زیرا که ذات
 مقتضی ضروری بودن وجود است **تعلیق** هیچ و حقیقتی از آنکه حقیقت علیت باشد یا نوعی فاعل
 وجود و شئی نیست خود نیست و از جهت آنکه هر چه بهتر خواسته شود نوعی فاعل وجود است و قابل
 وجود فاعل وجود نیست و از جهت آنکه از آن جهت که قابل وجود است و خواسته از جهت دیگر اما
 از آن جهت که قابل وجود است چنانچه فاعل وجود خود نیست و از جهت آنکه از آن جهت که قابل وجود است
 وجود ندارد و از آن جهت که فاعل وجود است وجود دارد و چنانچه فاعل بودن از موجود بودن لازم است
 که مایه از آن جهت که وجود ندارد وجود داشته باشد و این محال است بالبدیهه و اما اینکه قابل
 وجود از غیر آن جهت که قابل وجود است فاعل وجود نیست و از جهت آنکه جهت دیگر که بآن جهت
 فاعل است یا از مقومات است یا از احوال ذاتی است یا از احوال غریبه و مقوم فاعل
 آن شئی نیست و از جهت آنکه مقوم مایه است علیت فاعل مایه است و فاعل مایه است
 وجود مایه است علیت فاعل غیر علیت وجود است و عرض ذاتی شروع بر غیر نیست فاعل
 وجود آن شئی نیست و از جهت آنکه وجود در مقدمات است بالذات بر وجود عرض ذاتی
 و عرض غریب آن شروع و از غیر از شئی بالذات فاعل آن شئی نیست و از جهت آنکه پس هیچ مایه فاعل
 وجود در نفس خود نیست و از جهت آنکه مقوم فاعل وجود تواند شد در شئی نیست و وجود
 داشتن محتاج است به غیر پس بوجوب وجود شئی وجود در مقدمات در ممکن و فاعل ممکن
 موجود باین معنی نیست چه اگر موجود با تمیز باشد مقوم فاعل وجود و فاعل وجود خود خواهد بود

و قابل وجود فاعل وجود خود نیست و از جهت آنکه اگر فاعل وجود خود باشد از آن جهت که
 قابل وجود است فاعل وجود است یا از جهت دیگر اگر از جهت دیگر فاعل وجود است مرکب خواهد
 بود از دو جهت و مرکب صحیح است و ممکن است و اگر از آن جهت که مقوم فاعل وجود
 قابل وجود است فاعل وجود است لازم است که از یک جهت هم باشد و هم با تمیز باشد
 اینکه از آن جهت که قابل وجود است وجود ندارد و از آن جهت که فاعل وجود است وجود دارد
 اگر فاعل قابل بودن از یک جهت باشد از آن جهت که از آن جهت که است از آن جهت که شئی
 و این محال است بالبدیهه چنانچه شئی که فاعل طبیعت ممکن وجود با تمیز که ممکن وجود است
 نیست شئی با تمیز که در مفهوم موجود ما خود است نیز نیست از جهت آنکه شئی با تمیز وجود و شئی با تمیز
 حتماً قائم هرگاه وجود و این معنی نباشد و مقوم فاعل وجود با تمیز شئی و شئی با تمیز نخواهد بود
 و هرگاه موجودی با تمیز وجود دارد باشد معلولت از هر چه ثابت است از برای شئی وجود دارد
 و محمولت بر شئی وجود دارد از امور عام و غیر از امور عام مثل وحدت و کثرت و کلیت و جزئیت
 و جنسیت و نصیبت و نوعیت و علیت و معلولیت و غیر اینها از امور عام و غیر از امور عام از جهت
 آنکه از احوال ذاتی شروع دارد و او شئی وجود دارد و نیست و اطلاق وجود و او معلولیت
 و سایر احوال و صفات بر دهنه با تمیز است که حال ممکن است بلکه هر چه مقوم شود و ممکن باشد
 تصور او بعد از این شئی است از آن جهت آنکه شئی مقوم نیست و از جهت آنکه مقوم بود
 تصور او باید بر دهنه با تمیز که در مقدمات است محتاج به تصور شئی دیگر بود و با تمیز بودن شئی
 که در مقدمات است محتاج بود به تصور شئی دیگر و تصور معلول بعد از اول به تمیز نیست و از جهت
 آنکه اگر به تمیز باشد باید بر دهنه با تمیز است مثل تصور حرات و برودت یا به تمیز فاعل شئی
 تصور اعم مقدمات و اجناس عالیه و در تحت لفظ شئی نیست تصور مبدأ اول اعم مقومات

تعلیق
 از آن جهت که قابل وجود است چنانچه فاعل وجود خود نیست و از جهت آنکه از آن جهت که قابل وجود است وجود دارد و از جهت آنکه از آن جهت که فاعل وجود است وجود دارد
 اگر فاعل قابل بودن از یک جهت باشد از آن جهت که از آن جهت که است از آن جهت که شئی
 و این محال است بالبدیهه چنانچه شئی که فاعل طبیعت ممکن وجود با تمیز که ممکن وجود است
 نیست شئی با تمیز که در مفهوم موجود ما خود است نیز نیست از جهت آنکه شئی با تمیز وجود و شئی با تمیز نخواهد بود
 حتماً قائم هرگاه وجود و این معنی نباشد و مقوم فاعل وجود با تمیز شئی و شئی با تمیز نخواهد بود
 و هرگاه موجودی با تمیز وجود دارد باشد معلولت از هر چه ثابت است از برای شئی وجود دارد
 و محمولت بر شئی وجود دارد از امور عام و غیر از امور عام مثل وحدت و کثرت و کلیت و جزئیت
 و جنسیت و نصیبت و نوعیت و علیت و معلولیت و غیر اینها از امور عام و غیر از امور عام از جهت
 آنکه از احوال ذاتی شروع دارد و او شئی وجود دارد و نیست و اطلاق وجود و او معلولیت
 و سایر احوال و صفات بر دهنه با تمیز است که حال ممکن است بلکه هر چه مقوم شود و ممکن باشد
 تصور او بعد از این شئی است از آن جهت آنکه شئی مقوم نیست و از جهت آنکه مقوم بود
 تصور او باید بر دهنه با تمیز که در مقدمات است محتاج به تصور شئی دیگر بود و با تمیز بودن شئی
 که در مقدمات است محتاج بود به تصور شئی دیگر و تصور معلول بعد از اول به تمیز نیست و از جهت
 آنکه اگر به تمیز باشد باید بر دهنه با تمیز است مثل تصور حرات و برودت یا به تمیز فاعل شئی
 تصور اعم مقدمات و اجناس عالیه و در تحت لفظ شئی نیست تصور مبدأ اول اعم مقومات

و در تحت اسم مبنی است و این را عایه و در تحت جنس عایه نیت جماعت نراه
 شد و نمیتواند که تصور بعد از اول نظر بر آن از جهت آنکه تصور نظر آنست که بگویند منظور شود
 و موقوف شد تا آن شری است یا مدتها و آن شری است یا رسم نام آن شری یا رسم نام
 آن شری است و بعد از اول هر مبنی است از حد در رسم مطلق پس تصور بعد از اول
 نظر نیت و هرگاه تصور او در هر نظر باشد تصور نخواهد بود با حقیقت چه اگر
 تصور بود با حقیقت یا در هر نظر باشد یا در هر نظر است و در نظر پس تصور نیت
 با حقیقت مگر بعد از شرح اسم آن نیز عایه خواهد بود بقایه و عایه خواهد بود بطبیعت
 مگر بعد از شرح اسم آن نیز عایه خواهد بود بقایه و عایه خواهد بود بطبیعت
 بعنوان شرح اسم باین نحو که اگر است با حقیقت تصور شد در هرگاه نظر بر این با حقیقت
 که مد نام باشد یا جز حقیقت است که مد نام باشد یا با عایه ذاتیه است بعد از آنکه
 مستند به عیون یا بفضول یا مستند به حقیقت شری است اگر آن شری جزو فضل باشد
 باشد و تصور شری با حقیقت و بالذات محض است در اینها با تصور شدن شری با عایه عریضه است
 یعنی او را اولی که از بر شری می باشد با عایه را عایه از آن شری و تصور شری با عایه
 عریضه تصور شری است با عیون از جهت آنکه آنچه از آن شری تصور شود
 با عیون را عایه است پس تصور این شری باین نیز تصور این شری است با عیون و وجه
 بعد از اول منزله و بر است از جنس فضل و ماده و صورت و اعراض مستند به فضل و ماده
 و صورت و اعراض عریضه پس تصور میشود بهیچ نحو از این انما اما اینکه منزله است از جنس
 و فضل و ماده و صورت و اعراض مستند به عیون است و اما اینکه از احوال و اعراض
 که فاعل آن ذات برادر باشد به آنکه جنس فضل و ماده و صورت و اعراض مستند به عیون

بر عایه عریضه
 مستند به عیون

نیت

بهم از جهت آنکه ذات موقوف از اعراض تصور شود که قابل اینها باشد و قابل شری از آن جهت
 که قابل آن شری است فاعل آن شری نمیتواند بود چنانکه دانسته شد و در وجود و اما اینکه منزله است
 از اعراض عریضه باین معنی که مذکور شد و اسطر آنکه محل اعراض بودن و قابل اعراض بودن مطلقا
 لازم دارد امکان ذات را یا امکان استنداد را و مبدأ اول منزله است از امکان مطلقا
 پس نیت شری بر آن که مبدأ اول تصور میشود بهیچ وجه و هرگز در وجه مگر بطریق شرح اسم آن نیز میشود
 مقایسه بطبیعت ممکن است یعنی این طبیعت و با حقیقت تصور درین صورت نیز ممکن است
 لیکن در تقدیر باین سبب تصور باین نحو که کافیت و باین که مبدأ اول منزله است از جنس
 و فضل و اعراض ذاتیه و عریضه را هر مبنی که مبدأ اول موضوع بهیچ علم مستند بهیچ علم نمیتواند شد
 چه موضوع هر علم آنست که در آن علم بحث کنند از اعراض ذاتیه آن موضوع و مبدأ اول مبنی
 منزله است از اعراض ذاتیه موضوع بهیچ علم نمیتواند شد و مستند به هر علم آنست که موضوع آن
 مستند یا موضوع آن علم بهیچ موضوع آن علم بهیچ موضوع ذاتیه موضوع آن علم و محمول آن
 مستند عرض ذاتیه موضوع آن علم بهیچ موضوع ذاتیه موضوع آن علم باشد یا عرض ذاتیه عرض
 ذاتیه موضوع آن علم باشد چنانکه دانسته شد در علم بر آن چنانکه مبدأ اول منزله است از
 مبنی فضل و عرض ذاتیه جزو بودن و عرض ذاتیه داشتن مستند بهیچ علم نمیتواند شد
 و باین برین علم هر مبنی و بطلان قول متاخرین که مبدأ اول را نوع موضوع علم مایه طبیعت دانسته اند
 و انبات خواص و اعراض ذاتیه از بر است مبدأ اول میکنند قاعده اما باینکه فاعل
 باینکه مبدأ اول مرکب نیت و صفت نرایه بر ذات ندارد و غلط اینها آنست که
 چنانچه دیدند که موجود بعضی جزو وجود دارد و در این نظر و کج احتمال عقل مستقیم بهیچ قسم نمیشود

که آنکه نظر باینست کرده و وجودش ضرور باشد یعنی که ذاتش مقتضی وجودش باشد و دیگر آنکه نظر
 بذاتش کرده و وجودش ضرور باشد یعنی ذاتش مقتضی وجودش باشد اول واجب است
 دانستن آنکه هرگاه که مبدء اینها قهر از موجود و بعضی چیز وجود دارد و بعضی چیز نیست که چیز
 وجود دارد و مقتضی وجودش و علت وجود خودش نمیتواند بود بلکه هر چیزی وجود دارد و مقتضی است
 بعضی بعضی قابل شدن که مبدء اینها نفس وجود است یا معنی که وجود را مبدء اعتبار است بشرط
 و بشرط لا و لا بشرط وجود بشرط ممکن است و وجود بشرط لا وجود مبدء اینها است
 نقلا از عمایه و لا بشرط لا بشرط طبیعت مشترکه محموله برین هر دو و نه آنستند که بشرط
 شری و بشرط لا و لا بشرط قطع نظر از قیود کرده متعده بذات و مغایرت با لغوی قیود بنا برین
 لازم می آید که مبدء اول متعده باشد بذات با وجود هر که خارج ممکن است و این باطل است مابین
 و دیگر آنکه لازم می آید که مبدء اول قهر از موجود و بعضی چیز نباشد و این خلاف فرض است و
 بعضی دیگر قابل شدن که وجود بعضی هستی و وجود دارد یکی قایم بذات و یکی قایم بغیر وجود
 قایم بذات را مبدء دانستند و وجود قایم بغیر او وجود ممکنه و گفته اند که صدق بوجود و وجود
 قایم بذات اولی و احقی است از صدق بوجود قایم بغیر و نه آنست که فردی بطریق
 عبارت از ان طبیعت باقیین و فرد وجود عبارت از وجود معین و وجود بذات قطع
 نظر از امور خارج یا قایم بذات یا قایم بذات نیست اگر قایم بذات بسبب خارج
 قایم بغیر نمیتواند شد از جهت آنکه چیزی که مقتضی ذات بهر سبب خارج بر طرف میشود
 مگر آنکه ذات بر طرف شود و اگر مبدء ذات قایم بذات نیست یعنی آنکه قایم بهر چیزی
 نمیتواند بود بسبب امر خارج قایم بذات نمیتواند شد پس طبیعت وجود اگر قایم بذات است جمیع
 افراد او قایم بذات خواهد بود و اگر قایم بذات نیست هیچ فرد او قایم بذات نخواهد بود

در وجود خود

و دیگر آنکه قایم بذات است
مبدء ذات و قایم بذات
و غیره

بشرط

لیکن طبیعت وجود قایم بذات نیست هیچ فرد او قایم بذات نیست و دیگر آنکه فردی
 عبارت از ان شری باقیین پس اگر مبدء اول فرد وجود باشد لازم می آید که مرکب باشد از وجود
 و بعضی و وجود بعضی بهر قایم حقیقت یا حقیقت او باشد و این باطل است بالعقده
 و بعضی دیگر چنین خطا نمیداند بر بطلان این قول قابل شدن باینکه مبدء اول وجود دارد یکی
 وجود خاص که محمول آنست مبدء اول عبارت از ان وجود خاص و دیگر وجود بعضی چیز
 که خارج فرد خاص است و موجود بوجود خاص فرد غیر موجود بوجود عام بهر است مابین
 که موجود بعضی ذات نیست له الوجود محمول میشود بر موجود بوجود خاص که ذات مبدء است
 بکل عرض و محملش را بر ذات مبدء او بر مایات ممکنه است یک می آید و این قول باطل است
 بالعقده از جهت آنکه واجب است در محموله که محمول میشود بر موضوعات بکل عرض آنکه
 مبدء اشتقاق آن محمولات در موضوعات باشد بر اسطه آنکه محمولات بالطبع و بر محمول
 طبیعی یا خارج از حقیقت موضوعات یا خارج نیستند اگر خارج اند از حقیقت موضوعات
 آن محمولات محمول بکل نمی و محمول بکل عرض نمیکویند و اگر خارج نیستند از حقیقت موضوعات
 آن محمولات محمول بکل محمول بکل ذات نمیکویند و در مفهوم محمول بکل نمی ناخود است
 که مبدء اشتقاق آن محمول در موضوع باشد که اگر مبدء اشتقاق محمول در موضوع نباشد موضوع
 محمول نخواهد بود در واقع و هرگاه موضوع محمول نباشد در واقع علم ما و تقدیر و اعتقاد ما
 باینکه موضوع محمولات بر خلاف واقع خواهد بود و اعتقاد و تقدیر مخالف واقع کاذب است چه
 کذب و معنی کردن شری است بعضی که در او بنا شری مثلاً هرگاه اعتقاد کنیم باینکه جسم مکعب است
 اگر مبدء اشتقاق که کم است در جسم موجود نباشد در واقع کم دار نخواهد بود مابین
 پس اعتقاد ما و تقدیر ما باینکه جسم مکعب است غیر مکعب در و در نه کم است صادق نخواهد بود

یا بر وجود است

چه صدق بآن نمیدر که فرموده است در غرر و در رد که الصدق هو مطابق لموضوع الا که مطابق
 بودن در کس است بعین ادراک کرده شده و موضوع اکثر و اعتقاد و نقد بین باینکه جسم حکم است
 اگرگاه کم موجود و جسم نباشد مطابق وضع اکثر نیست پس باینکه جسم حکم است صادق نیست
 باینکه اعتقاد و مجرد بودن موضوع محمول و اعتقاد بر مجرد بودن موضوع محمول وقتی صادق است که اعتقاد و
 نقد بین مطابق وضع اکثر باشد بعین اعتقاد بر این که آن طریق باشد که آن شرط قطع نظر از دانستن
 ماهیت پس اگر موضوع صنفی نداشته باشد و ما اعتقاد کنیم که دارد یا نداشته باشد ما اعتقاد کنیم که
 ندارد آن اعتقاد کاذب خواهد بود بالضرورة بنا برین ظاهر میشود بطلان قول بانتراجیات
 چه از خارج جزو نمیدن جزئی از جزو و نمیدن جزئی از جزو وقتی حق است و صادق که آنجز
 آنچه ما از او فرقیم داشته باشد که اگر نداشته باشد نمیدانیم که آن جزو بطریق که آن جزو واقع
 چنان نیست و نمیدن شرط بطریق که در واقع چنان نباشد باطل و کاذب است پس نمیدن جزئی از
 جزو که آن جزو را در وقت باطل و کاذب و دیگر آنکه بودن شرط و ذهن دانستن آن شرط
 و دانستن شرط را بعنوان مقدر است یا بعنوان یقینی و راه دانستن شرط بعنوان مقدر خدا آن
 شرک است یا رسم آن شرط را که ناقص یا اعراف غریب و راه دانستن شرط بعنوان نقد حق
 علت آن شرک است یا معلول آن شرک و جزو که موجود نیست مدور رسم و اعراف غریب ندارد
 و علت معلول ندارد پس راه دانستن ادنیست مطلقا نه بعنوان مقدر و نه بعنوان نقد حق
 و ازین است که معلوم اول کتاب بر آن فرموده است که لا سبیل الا ان یعلم بالشیء موجود
 پس ثابت شد بر آن که معدوم تصور نمیشود و هرگاه تصور نشود جزو قضیه نمیشود و نه موضوع
 و نه محمول چنانچه ثابت شد که معدوم تصور نمیشود و مبدأ اشتقاق در محل عرض و محل غرض تصور
 نمیشود پس مبدأ اشتقاق در محل غرض معدوم نیست و کالیف قیاس در مطلوب چنین است

اعتقاد

که این قضیه

در این قضیه

که بعد

که مبدأ اشتقاق موجود که وجود است مقصور است بالبدیهه و هیچ مدور مقصور نیست بالضرورة
 چنانکه ثابت شد پس مبدأ اشتقاق موجود که وجود بهتر معدوم بالضرورة هرگاه معدوم نباشد
 موجود خواهد بود بالضرورة و اعم از اینکه بالعرض باشد یا بالذات قابل تجزیه پس وجود ثانیه مبدأ
 اول که وجود بعین بهتر باشد قابل تجزیه و نا علل و یا ذات مبدأ اول است که وجود خارجی
 یا امر خارج از ذات نیستند بود که قابل ذات است مبدأ از جهت اینکه حال غایب ازین نیست
 که از جهت که قابل است و قابل است یا از جهت دیگر و هر دو قسم باطل چنانکه دانسته
 شد و نمیشود که قابل وجود بعین در مبدأ اول امر خارج بهتر و مبدأ اول قابل او باشد از جهت
 آنکه قابل حال و مقصور بودن لازم دارد امکان ذات یا امکان استعداد را و مبدأ اول
 منزله است از امکان وقوعه مطلقا خواه ذات و خواه استعداد و غیر اینها پس ثابت شد
 بر آن قطعه که مبدأ اول عرض وجود بهتر نمیشود و هرگاه معدوم وجود بهتر نشود موضوع وجود
 بعین شرط وجود دارد نخواهد بود بالضرورة بعین موجود یا بعین جمیع محمول بر نمیشود بالضرورة هر
 گاه موجود یا بعین شرط بر این معنی که در مقصود موجود بعین بهتر باشد و ثابت نخواهد بود بلکه
 شرک کالاشیا و موجوده کالکلیه جودات و دیگر آنکه شکی نیست و وجود لازم مابیت مجموعه است
 و حال این و مبدأ اشیا مشتق از اشیا موجوده اشیا است و شرکنده مهبیات و وجود
 دهنده مهبیات بر صوف نمیشود شکی نیست و وجود که از ذات بر وسطه مابیت
 که مابیت از ذات اولی و شکی نیست و وجود لازم مابیت مجموعه است و از مبدأ مایه
 و بر وسطه مابیت یک بعد از دیگر و هرگاه موجود بعین در محمول نباشد بر مبدأ اول مبدأ اول
 فرود موجود یا بعین بهتر نخواهد بود و نه فرود عرض و نه ذات پس سبب علم مابعد الطبیعه
 نخواهد بود بلکه از علم مابعد الطبیعه دانسته میشود اینکه موجود مطلقا خود بخود وجود دارد

در این قضیه
 در این قضیه
 در این قضیه

موجود

مطلق خواهد محسوس و خواه معقول از عدم بوجود آمده است و از عدم بوجود آمده را از
عدم بوجود آورده و باید بهینکه از علم طبیعه دانسته میشود که حرکت کننده و حرکت دارنده
ازین حیثیت که حرکت کننده و حرکت دارنده است مطلقا خواه فلیک و خواه غیر فلیک خواه
لبسط و خواه مرکب حرکت دهنده میخواهد و همچنین که صاحب علم طبیعه ازین حیثیت که
صاحب علم طبیعه است بحث از حرکت اول نمیتواند کرد مطلقا مگر باین عنوان که حرکت اول
متحرک و فرد متحرک نیست و صاحب علم طبیعه بحث ازین حیثیت که صاحب علم طبیعه است
در علم طبیعه حرکت اول موضوع حکم ایجاب نمیتواند ساخت از جهت اینکه حرکت اول در
علم طبیعه و قریب موضوع حکم ایجاب نمیتواند شد که حرکت اول موضوع علم طبیعه یا نوع موضوع علم
طبیعه یا عرض ذاتی موضوع علم طبیعه باشد چنانکه شرط موضوعی سبکه علم بر این است و حرکت
اول نه موضوع علم طبیعه و نه نوع او و نه عرض ذاتی او است پس حرکت اول در علم طبیعه موضوع
حکم ایجاب نمیتواند شد بهینکه و همچنین در علم مابعد الطبیعه دانسته میشود که از عدم بوجود
آمده مطلقا خواه محسوس و خواه معقول و خواه زمانه و خواه غیر زمانه از عدم بوجود آورده
میتواند و همچنین صاحب علم مابعد الطبیعه نیز بحث از مبدأ اول نمیتواند کرد مطلقا مگر باین عنوان
که از عدم بوجود آورده و جز وجود دارد و جز وجود دارد و ازین
و صاحب علم مابعد الطبیعه نیز در مابعد الطبیعه مبدأ اول موضوع حکم ایجاب نمیتواند ساخت
از جهت آنکه مبدأ اول در علم مابعد الطبیعه و قریب موضوع حکم ایجاب نمیتواند شد که او
موضوع علم مابعد الطبیعه یا نوع موضوع یا عرض ذاتی موضوع علم مابعد الطبیعه یا محمول
شود بر او عرض ذاتی موضوع این علم یا عرض ذاتی نوع موضوع علم یا عرض ذاتی عرض ذاتی
موضوع علم چنانکه شرط موضوعی و محمول سبکه علم بر آن است و مبدأ اول موضوع این علم و نوع

موضوع و عرض ذاتی موضوع این علم نیست چنانکه دانسته شد پس مبدأ اول درین علم موضوع
حکم ایجاب نمیتواند شد پس ثابت شد بر آن که مبدأ اول موضوع هیچ علم نمیتواند شد و دانسته
شد بهینکه پس مبدأ اول موجود و موجود ممکن نیست و این وجود عارض او نمیتواند شد و وجود
باین معنی محمول بر او نمیتواند شد بهینکه ذات او بهینکه عرضی بهینکه و نه بر او هر چه بتشکیک
و نه اظهار عجز محال است و محال نیست مطلقا پس اطلاق موجود بر مبدأ اینست و بر ممکنات
و اطلاق وجود بر مبدأ اینست و وجود ممکنات نیست مگر باشتراک لفظی فقط **مقتضی**
و در تحقیق اینکه ذات و ذات معقول نمیتواند شد بر اینست که بتشکیک و عرض معقول نمیتواند شد
بتشکیک باید دانست که لفظ تشکیک آن لغز است که دلالت کند بر معروض واحد که
آن معروض واحد معقول شود بر اینست که مختلفه بتفاوت پس در معقول تشکیک لابد است
از چهار چیز که اگر یکی ازین چهار چیز باشد معقول تشکیک نخواهد بود یکی معروض
و دیگر موضوعات مختلفه و دیگر نسبت معروض واحد به موضوعات مختلفه که عبارت از بودن
اوست در موضوعات و دیگر مابعد التفات و نیز آنچه معروض واحد بسبب آن مختلف
میشود مثل اینست که معقول تشکیک است لابد است در او از معروض واحد که با عرضی
در موضوعات مختلفه که اجسام باشند و از نسبت بیاض با اجسام که بودن اوست
در اجسام و از جهت که بیاض سبب او مختلف میشود که شدت و ضعف میسر شد که اگر یکی
ازینها باشد بیاض معقول تشکیک نخواهد بود بالبدیهه بعد ازین باطلیه گوئیم که ذات و
ذات اینست معقول نمیتواند شد بر اینست تفاوت چه اگر معقول شود بر اینست تفاوت
حال غالی ازین نیست که مابعد التفات داخل در حقیقت ذات و ذات است یا داخل

و چنین است حال
سایر معانی

فیت اگر داخل است محل ذات و ذات بر ماکت بواسطه خواهد بود و بقاوت
 چه داخل در حقیقت شمرده شود آن شمر است و معنی شمر بر ماکت مختلف
 نمیتواند شد چنانکه مختلف شود آن حقیقت نخواهد بود و حقیقت دیگر محموله است
 بر موضوع دیگر و اگر مابدا خلافت داخل فیت در حقیقت ذات و ذات پس ذات
 فیت از این حیثیت که ذات و ذاتی اند مقول میشود بقاوت شمر چون که ذات
 انسان و فرس است هرگاه محمول شود بر انسان و فرس بشده و ضعف مثلا حال غالی انیا
 فیت که نه و یا ضعف داخل در حقیقت حیوان است یا داخل در حقیقت انیت
 اگر داخل در حقیقت حیوان است محل حیوان بر انسان و فرس بواسطه خواهد بود
 نه بقاوت بواسطه اینکه معنی حیوان بسبب محل او بر انسان و فرس مختلف نمیشود
 بالعکس و اگر شدت معنی او است بر هر چه محمول شود بشده خواهد بود و اگر ضعف
 معنی او است بر هر چه محمول شود ضعیف خواهد بود بالبدیه و اگر شدت و ضعف
 داخل در حقیقت حیوان فیت پس حیوان از این حیثیت که ذاتی انسان و فرس است
 مقول نمیشود برینا شدت و ضعف پس ذاتی مقول بشکل یک نمیشود و بالعکس
 و محمولات عرضیه مقول بشکل یک نمیتواند شد بواسطه اینکه محمولات عرضیه چنانچه
 قار جند از حقیقت موضوعات لابد است و در اینان از سه چیز از موضوع و از
 مبداء اشتقاق و از نسبت مبداء اشتقاق موضوع بعضی بودن او در موضوع
 که مناط اشتقاق و محل است و مبداء اشتقاق محمولات عرضیه مختلف میتواند
 بسبب اختلاف استعداد موضوعات و اختلاف اختلاف استعداد موضوعات

مخرج میگذارد از بر اینیکه فاعل مبداء اشتقاقی ایجاد کند مبداء اشتقاق را در هر موضوع
 با خصوصیت که آن موضوع قابل است و هرگاه که مبداء اشتقاق مختلف تواند شد باطل است
 موضوعات پس محمولات عرضیه که مشغولات باشند مقول میشوند بر موضوعات
 بقاوت مثل اینیکه محمول عرضیه است و از این حیثیت که محمول عرضیه است لابد است
 و را از سه چیز از مبداء اشتقاقی که مایه است و از موضوع است که جسم است و از نسبت
 باین جسم بعضی بودن او در جسم که مناط اشتقاقی بعضی و محل بعضی میشود و همچنین مبداء اشتقاق
 که مایه است مختلف میشود و شدت و ضعف که مناط یکیک است بسبب اختلاف استعداد
 اجسام که موضوعات باین معنی که دانسته میشود محمول میشود که مشتق است بر اجسام که موضوعات
 بشکل یک اگر گویند که مابدا خلافت و محمولات عرضیه داخل است در حقیقت موضوعات
 یا داخل فیت بهر تقدیر لازم و آنیکه محمولات عرضیه نیز مقول بشکل یک نمیتواند شد
 گویند که مابدا خلافت در محمولات عرضیه داخل فیت در حقیقت محمولات لیکن مبداء اشتقاق
 در محمولات عرضیه چنین فایده است از حقیقت موضوعات و موجود است و در هر موضوع
 با خصوصیت که آن موضوع قابل است مشتق از و نیز محمول میشود بر هر یک از این موضوعات
 یا آن خصوصیت که مبداء اشتقاقی موضوعات با و در این موضوع مثلا باض و در نیم جوهر با
 خصوصیت است که نیم قابل است و باض در او به آن خصوصیت نمیتواند بود و بعضی
 نیز محمول نمیتواند شد بر نیم لکن خصوصیت و همچنین آن خصوصیت فایده است از
 حقیقت باض فایده است بعضی نیز همچنین چنین باض و در هر موضوع با خصوصیت است
 که مختلف از و نمیتواند شد محل بعضی نیز بر هر یک از این موضوعات با خصوصیت است
 که باین مختص است بآن خصوصیت و در آن موضوع و خصوصیات مطلقا خارجند از

محمولات

حقیقت باطن و بعضی دیگر چنانچه باطن در هر موضوعی خصوصاً در آن موضوعی که باطن است نمیتواند بود
 محال بعضی نیز بر آن موضوع که آن خصوصیت نمیتواند بود اما محمولات ذاتیه و ذات بر خارج
 نیستند از حقیقت موضوعات مختلف نمیتوانند شد از جهت که ذات و ذاتیه بلکه
 مختلف شدن اینها شدن اینهاست موضوعات نه شدن اینها در موضوعات اگر موضوعی به غیر
 محال داشته باشد مثلاً باطن که ذاتیه باطن شده و باطن ضعیف است و مختلف نیست از آن
 حیثیت که ذاتیت بلکه مختلف شدن او شدن اوست باطن شده و باطن ضعیف که موضوع
 اویند و او محمول است بر اینها نه شدن او در موضوعی که اجسام باشند اگر چه لازم داشته باشند باطن
 شدن او در موضوعات شدن او را موضوعی بیاید و انت که محمولات عرضیه بر دو
 قسمند یکی آنکه مبدأ اشتقاقش مستند بذات و ذاتیه موضوعی به غیر متعلق بل علم از برای انسان
 که مبدأ اشتقاقش مستند بذات انسان است و متعلق به اراده از برای انسان که مبدأ
 اشتقاقش مستند بذات انسان است که چنانچه باشد و یکی دیگر آنکه مبدأ اشتقاقش مستند به
 خارج از ذات و ذاتیه موضوعی باشد مثلاً از برای آب و بعضی از برای جسم که مبدأ
 اشتقاقی است مستند به خارج از ذات و ذاتیه آب و مبدأ اشتقاقی است که مستند
 به خارج از ذات و ذاتی جسم است و محمولات عرضیه که مبدأ اشتقاقی ایشان مستند بذات
 و ذاتیه موضوعات به غیر متعلق نمیتواند شد و بر موضوعات از این حیثیت که مستند بذات
 و ذاتیه موضوعات اند از جهت اینکه لازم ذات و ذاتیه حکم ذات دارد و ذات و ذاتیه
 معقول بتشکیک نمیتواند لازم اینها نیز از جهت که لازم اینهاست معقول نمیشود بر موضوعات
 اینها بتشکیک متعلق که با اراده که محمول از برای انسان است و مستند بذات حیوانست محمول نمیتواند
 شد بر موضوعات حیوان که انوار حیوانست از جهت اینکه حیوان که ذاتیه است محمول

بشکلی که
 حیثیت که مستند
 بذات حیوانست

نمیشود بر ماست تفاوت لازم او نیز حکم او در از این حیثیت که لازم اوست و اگر مختلف شود
 باطن مختلف شدن حیوان خواهد بود باطن و محمولات عرضیه که مبدأ اشتقاقی ایشان مستند به
 خارج از ذات و ذاتیه موضوعات باشد معقول بتشکیک نمیتواند شد از جهت که مستند بذات
 پس بتشکیک نیز بر آن قائل که ذات و ذاتیه محمولات عرضیه که مستند بذات و ذاتیت معقول
 بتشکیک نمیتواند شد و محمولات عرضیه که مستند به خارج از ذات و ذاتیت معقول نمیتواند
 شد بتشکیک بسبب اختلاف استعدادهای موضوعات **تعلیق** چنانچه دانسته شد که معلوم نمیشود
 مطلقاً نه بتواند تصور روز بعد از تقدیر جهان کنیم کیفیت علم بوجود است را بعضی از آنکه حسن
 توفیق کنیم باید دانست که موجود بعضی به غیر یا معقول صرفت که هیچ نحو محسوس نمیشود مثلاً
 معقول نفوس یا معقول است از وجود محسوسات از وجود هر مثل حقایق مادی و اعراض و لواحق
 اینها که هر یک از اینها معقوله بالذات و محسوسه باعتبار اجتماع و ترکیب و محسوس صرفت
 هیچ نحو محسوس نشود و نمیتواند بهر اندازه آنکه هر چه محسوس است بگویند او را ما بهتر است که فقط
 نظر از امور خارج کرده محسوس نمیشود و بالذات پس محسوس که هیچ نحو معقول نشود نمیشود
 بعد از این گوئیم که دانستن موجودات خواه معقولات صرفه و خواه معقول از وجود
 محسوس از وجود محسوسات ایشان در عقل یا در حس نیست از جهت آنکه این صورت
 یا عین است بالذات یا آنچه در خارج است و این صورت صورت اوست یا متقدم است
 بالذات یا او اگر عین است بالذات یا آنچه در خارج است لازم و آنکه هیچ یک از وجودات
 معقول یا محسوس نباشند و بر هیچ یک از وجودات حکم نتوان کرد بالذات به غیر از این
 و نه بتواند از سلب بواسطه آنکه آنچه دانسته میشود از هر موجودی مسائل است بالذات بدان

معقول

موجود و محمول از اجباب یا سلب برداشته میشود نه برعکس پس لازم می آید که هیچ موجودی را
 حقیقتش و اعراض ذاتیه و اعراض غریبه اش بآن نحو که هست معلوم هیچ عالم نشود و هیچ محمول
 بآن نحو که هست محمول هیچ درستی نشود مثلاً محمول از انسان هرگاه میان انسان باشد
 بالذات و محمول از و باین او باین بالذات بعین هرگاه صورتی که از حقیقت انسان در
 ذمین در خارج میان باین بالذات با حقیقت انسان و صورتی که از انسان مستخرج در حقیقت
 میان باشد بالذات با انسان مستخرج لازم می آید که معلوم از انسان بر هیچ فرد از افراد انسان
 واقع محمول نشود و معلوم از اعراض ذاتیه و اعراض غریبه انسان بر هیچ فرد از افراد انسان
 محمول نشود از جهت آنکه معلوم از اعراض ذاتیه و اعراض غریبه انسان میان است بالذات
 یا اعراض ذاتیه و غریبه که در واقع و در خارج از بر انسان میباشد و آنچه محمول میشود بر
 انسان و بر افراد انسان در واقع اعراض ذاتیه و غریبه است که در واقع از بر انسان و افراد
 انسان میباشد نه آنچه در ذمین است و میان است بالذات یا اعراض ذاتیه و غریبه انسان
 واقع پس انسان و اقوالش را آنکه معلوم نتواند هیچ کس را از آنجا که در واقع است
 چه معلوم شدن انسان بالذات و ذاتیت یا با اعراض ذاتیه و غریبه و هرگاه ذاتی باشد
 و اعراض ذاتیه و غریبه انسان بآن طریق که در واقع است میان باین بالذات با آنچه
 ازینها در ذمین است پس انسان نحو از آنجا که در واقع و خارج است معلوم نشود
 و باجماله لازم می آید که هیچ موجودی از موجودات هیچ کس را از آنجا که هستند در واقع
 معلوم هیچ عالم و محمول هیچ درستی و این باطل است باید بهیچ اگر گویند که موجودات اگر چه
 محمول و محمول نیستند بالذات اما محمول و محمولند بالعرض صور ذمینه و سببه محمول در صورتی که

محمول

محمول و محمول باشد مطلقاً که هیچ موجودی را در واقع محمول یا محمول نیستند بالعرض صورتی که
 از او در عقل یا در حقیقت که نسبت بهیچ بالذات یا محمول بالذات که صورت
 مطلق یا صورت حقیقت داشته باشد باینکه هیچ نسبت و مشارکت با او نداشته باشد باینکه محمول
 شدن یا محمول شدن آن نه بشرط دیگر ترجیح با مرجع است و صورت مطلق و صورت حقیقت
 میان است بالذات با آن شرعاً از اینها نسبت و مشارکت ندارد و در هیچ عالم
 از احوال و عرض از اعراض خواه ذاتیه و خواه غریبه با صورتی که از او در عقل یا در حقیقت
 پس هیچ موجودی را در واقع و محمول یا محمول نیستند بالعرض صورتی که از او در عقل یا در
 حقیقت پس هیچ موجودی را در واقع و محمول یا محمول نیستند بالعرض صورتی که
 از او در عقل یا در حقیقت باجماله تنگ که موصوف شود بصفات بالذات شرعاً دیگر موصوف
 باین صفت بالعرض او وقت نمیتواند که نسبت بهیچ بالذات یا او داشته باشد بخلاف آن
 که اگر هیچ نسبت یا مشارکت با او نداشته باشد باینکه موصوف شدن این شرعاً باین صفت
 بالعرض او نه بشرط دیگر ترجیح با مرجع است و صورت ذمینه و صورت حقیقت میان است که میان
 باشد بالذات با آن چیز شریک نخواهد بود با او و در هیچ نه در ذاتی و نه در عرض از آن
 آن عرض لازم باشد یا متعارف از جهت آنکه صورتی که از ذاتی و عرض که از عرض از آن چیز
 خلیفه و متعلق هر چیز در ذمین یا در حقیقت میان است بالذات با ذاتی و عرض
 که از بر آن چیز میباشد در واقع و خارج چنانکه داشته باشد صورت ذمینه و صورت حقیقت
 ندارد با آن چیز مطلقاً بلکه نسبت بهیچ چیز یا باینها نسبت ذمیت که علت است
 با محمول بالذات و معاً با علت بالذات و حال را با محمول و محمول را با محمول لازم خواهد

استند

چیز

مثلاً در ذات با عرض را با عنوانش را است در ذات از ذاتیات با عرض از عیانت
 و صورت ذهن و حشر چنانچه از این علت آن شری با معقول آن شری با حال در آن شری با
 محال آن شری نیست بالبدیهه و مشارک آن شری نیست مطلقاً نه در ذات و نه در عرض و نه در
 محال که هر دو حال در محال واحد باشند یعنی که دانسته شد پس صورت ذهن و حشر چنانچه
 مناسب و مشارکت ندارد با آن چه مطلقاً و هرگاه که نسبت و مشارکت نداشته باشد
 مطلق محسوس یا معقول شدن شری از این با بعوض صورت که از دو حشر و عقل در محال
 نه شری دیگر و این صورت در صورت آن شری بودن نه صورت در شری دیگر ترجیح
 بلا مرجع است و ترجیح بلا مرجع باطل پس معقول یا محسوس شدن موجودات با بعوض صورت
 ذیه و حشر باطل و نمی تواند بود که صورتی که از شری در محسوس و عقل در محال متحد باشد
 بالذات با آن شری چنانچه اگر متحد بین بالذات بالذات با آن شری آنجه لازم نیست آن شری
 و متفقاً حقیقت آن شری است متفقاً صورت در صورت و حشر آن شری با صورت در صورت
 و حشر آن شری نیز خواهد بود بالفرض از جهت اینکه متفقاً حقیقت واحد و واحد است
 و متفقاً حقیقت شری با عرض که بود در صورت در صورت متفقاً از آن شری میشود
 بالفرض و نه صورتی که از صورت حشر در صورت در محال اگر متحد باشد بالذات با صورت
 حشر که متفقاً لازم حقیقت صورت حشر است لازم صورت در صورت و حشر او نیز خواهد بود از
 جهت اینکه متفقاً صورت حشر است صورت حشر است و در صورت از و متفقاً میشود بالبدیهه
 و صورت حشر بالذات با هر دو صورتی که بود بواسطه اینکه ما در صورت بالذات و
 در صورت نیز به هر دو صورتی که بود بنابرین لازم و آنکه صورتی که از صورت حشر در

ذهن در محال که می تواند بود و حشر صورت حال در عقل است لازم و آنکه عقل به هر دو
 و عقل با صورت حشر و عقل حشر که می تواند بود این باطل است بالبدیهه با حشر صورت در صورت حشر
 شری اگر متحد باشد بالذات یعنی حشر حقیقت باشد لازم حقیقت ایشان نیز یک خواهد بود
 از جهت اینکه متفقاً حقیقت واحد و واحد است و هرگاه آن حقیقت متحقق شود در هر دو
 که باشد علم از یک در ذهن به هر دو خارج لازم او با او خواهد بود بواسطه اینکه متفقاً
 ذات شری است بودن او در صورت و حشر از و متفقاً نمی تواند بود صورت در صورت
 و حشر انسان اگر یک باشد با انسان بالذات لازم ایشان نیز یک خواهد بود بالذات بنابرین
 لازم و آنکه صورت در صورت حشر انسان در محسوس و معقول باشد چنانکه انسان در محسوس
 و محسوس معقول است بالذات و این باطل است بالبدیهه پس صورت در صورت حشر شری از
 است یا متحد نمی تواند بود بالذات با آن شری و هرگاه میان بن باشد و متحد باشد صورت
 در صورت حشر نخواهد بود مطلقاً از جهت اینکه اگر بین یا آن شری است بالذات یا آن شری نیست
 غیر آن شری است بالذات هرگاه آن شری نتواند بود و غیر آن شری نتواند بود پس صورت حشر
 نخواهد بود چه اگر بود در حال از طرف تعین نبود پس علم با شری معقول صورت ایشان در این
 نیست بالفرض و علم با شری نفس حصول صورت ایشان و عقل نیست بواسطه اینکه حصول صورت
 ایشان و عقل حال صورت است و علم حال عقل است اگر علم عین حصول صورت بهر لازم و آنکه علم
 نیز صفت صورت تواند بود چنانکه حصول صفت است و علم بر صورت محمول تواند بود
 چنانکه حاصل محمول بر وی میشود و این باطل است بالبدیهه و علم صورت حاصله در عقل نیست

باید

باید

صدا

از جهت اینکه لازم است که صورت حاصله در عقل از هر چیز صفت عقل تواند شد همچنانکه
 علم عقلی نیز صفت عقل است مثلاً صورت حاصله در عقل از آتش جسم موقوت است کلاً است
 هرگاه علم عقلی باشد عین صورت حاصله از او در عقل باشد لازم است که جسم موقوت باشد صفت
 عقلی از هر چیزی که علم عقلی باشد صفت است و این باطل است باید بدیهه و علم عقلی موجود است
 بسبب حضور موجودات نزد عقل نیست بواسطه آنکه حضور و غیبت در چیز معقولات که
 مستقل از عالم بجا و از جانی بجا تواند شد و عقل و معقول از این جهت که معقول است
 مستقل از جانی بجا و از عالم بجا نمیتواند شد پس علم عقلی موجودات بحدود موجودات
 نزد عقلی باشد و علم عقلی موجودات نفس حضور موجودات نزد عقل نیست از جهت اینکه
 حضور موجودات حال موجودات و صفت موجودات و علم موجودات حال عقل
 و صفت عقل است اگر حضور موجودات عین علم عقلی موجودات باشد لازم است که بر
 محو موجودات عالم محمول تواند شد و این محال است باید بدیهه
 پس دانسته شد که علم عقلی موجودات نه بحدود صورت موجودات و نه نفس
 حصول و نه صورت حاصله و نه بحدود موجودات نزد عقل و نه نفس حضور بلکه دانستن عقل
 صفاتی موجودات را ملتفت شدن و متوجه شدن عقل است بذات خود نه بواسطه الی
 بهیات اشیا از نظر عقل که بهیات دانسته میشوند و دانستن عقل محسوسات را
 ملتفت شدن عقل است بحدیثات بواسطه آنکه با وجود شرایط احساس پس درک
 بالذات عقل است خواه مدرک محسوس و خواه مدرک معقول و معقول محسوس بالذات
 موجوداتند نه چیز دیگر که عقل صفاتی اشیا و کلیات را بذات خود ادراک میکند و محسوسات را

باید

بالذات ادراک میکند بلکه عقل در حالت احساس نیز صفاتی اشیا را ادراک میکند اما بخصو صیات ماده
 مثلاً در حالت احساس بعد از حقیقت بعد از دیده میشود لیکن با ماده و خصوصیات ماده باجملة
 عقل صفاتی اشیا را ادراک میکند خواه بعنوان تفکر باشد و خواه بعنوان احساس پس بعد از این
 احساس حقیقت نفس محسوس را با ماده و لواحق ماده ادراک میکند و بعنوان تفکر حقیقت آن نفس را
 به تنهایی قطع نظر از ماده و لواحق ماده ادراک میکند و مدرک در هر دو صورت حقیقت نفس
 موجود است اما در صورت اول حقیقت شکیلیت با امور خارج که عبارت از ظاهر
 نفس و در صورت ثانی حقیقت نفس است قطع نظر از امور خارج نه بشرط نبودن امور خارج
 بلکه باین معنی که امور خارج ملحوظ نیستند از جهت اینکه ملحوظ در صورت ثانی حقیقت
 نفس است با هر چه یک از امور خارج داخل در حقیقت نفس استند **تعلیق**
 بدان بدستی و یقینی که عقل بمنزله اندم و اشرف موجودات و محیط است بر حقایق
 و ماهیات و هیات اشیا باجملة بر باطن و ظاهر موجودات با حاطه حقیقت و ذات
 دانستن عقل صفاتی و ماهیات اشیا را ملتفت شدن و متوجه شدن عقل است بذات
 خود در ذات خود بصفات اشیا از این نظر یعنی که صفاتی اشیا دانسته میشوند و دانستن
 و دانستن عقلی بر این است که محسوسات متوجه شدن عقل است بظاهر خود که محسوس
 بظاهر این یعنی باین اعتبار که محسوس پس عقل حقیقت را میتواند دانست که مقدم
 باشد بر و بالذات و محیط بالذات بر و حقیقت که محیط است بر عقل که عبارت از
 مبدء اول است عقل او را ادراک نمیتواند کرد و نمی تواند کرد و بهیچ عنوان نمی تواند ادراک
 خود را و که با حقیقت معلوم در صورت نیز خود است بحدیث عقلی چیزی را که محیط باشد
 بر آن چیز ادراک نمیتواند کرد پس هر چه را ادراک میکند بخود از خود و خود ادراک

نفس است

باشد

مستوفی
۱۹۳۵

۱۹۳۵

مجلس اول
در بیان احوال و سیرت حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
والمؤمنين الميامين
ثم بعد هذا نعرض لبيان احوال و سیرت حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام
که در این مجلس خواهد خواند

الشيخ الفاضل
عبد الله بن عبد الرحمن
بن محمد بن عبد الله
بن عبد الله بن عبد الله

الى الصورة المتناهية في الارتفاع والافتقار الى الارتفاع
 محذرة اليها اجتاج اكمال العمل على ما عرفت فلا عزم الدوران فلي فيه **اصل** اف
 اعلم ان المية في حيث بربريت الابر وهذا امر مستور وقد علمت ان المية في هذا الامر
 وذلك لان في حيث بربريت الشئ لا يكون الابر والشرع عليه فروع كثيرة عظيمة المنفعة
 فروع اذا كانت المية في حيث بربريت الابر فليمة الموجودة في الخارج فانه ان يكون
 مية فقط في الخارج او يكون في جميع وجوده في حيث بربريت الابر فليمة فقط فلا يكون وجود
 لان المية في حيث بربريت الابر كما عرفت وقد فسرناه موجودا هي وان لم يكن في حيث بربريت
 فقط بل يكون في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت
 ان يكون في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت
 كما هو عند جميعها وغاية ما يقولون في هذا المقام ان المية في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 عزم ان لا يكون الابر في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 المية في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت
 فانه قول محض ليس بمضاد لغيره بل هو كقولهم في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت
 فمن اين هذا العمل وكيف يجوز العقل فقد انقضت عن موضوعه في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 يتلطف بهذه الالفاظ الموهبة لارادة الميعر لاجل الرفع في الميعر لاجل الارتفاع في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 من ذلك وقد انقضت منها بل لا ينبغي للعقل ان يتلطف بهذه الالفاظ في حيث بربريت الابر في جميع وجوده
 انكم ترون في اليقين واليقين انكم ترون في اليقين واليقين انكم ترون في اليقين واليقين انكم ترون في اليقين واليقين
 قيام مبدأ اشتقاق ذلك الشئ وهذا امر فيلزم ان المية في حيث بربريت الابر في جميع وجوده في حيث بربريت
 معلوم الوجود وحل المشتق مع عدم مبدأ اشتقاقه فلم لا يجوز ذلك في سائر المقدمات ايضا فليعلم ان المية في حيث بربريت الابر في جميع وجوده

اولا انزلوا في هذه النسخة على قوتها في كل نسخة من النسخة

انٹیکلر

[illegible]

[illegible][illegible]

